Eseu desp

Lumea lui Caragiale și lumea românească

Prefață la ediția a treia

Scrisă în anii dictaturii comuniste, ai partidului unic și ai cenzurii, cartea de față a fost publicată întâia oară tot pe acea vreme, în 1988. Nu însă fără anume « pagube colaterale », cu o frumoasă expresie ce avea să fie inventată în altă lume și un pic mai târziu.

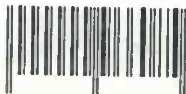

compania

Considerat pesemne subversiv ori poate doar obraznic și inoportun, titlul inițial, *Marea trăncăneală*, a fost interzis, iar subtitlul, aparent mai neutru, *Eseu despre lumea lui Caragiale*, i-a luat locul ; cîteva paragrafe, dintre care unul se referea la presă și jurnaliști, au « căzut » de asemenea ; pentru a scăpa de ochiul vigilent al Polifemului totalitar, autorul, nevoit să-l imite pe Ulise – ca mai toți confrații lui din țara stînd pe-atunci sub domnia imbecilă a ciclopilor – a compus o prefață dinadins numită, ca pentru chiori, « Cîteva lămuriri », printre rîndurile și cuvintele căreia a presărat și ceva praf de aruncat în ochi.

Cartea a apărut.

Șase ani mai tîrziu, timp în care se petrecuseră unele evenimente, cel mai de seamă fiind răsturnarea regimului politic împotriva căruia se crezuse că ar fi fost de fapt îndreptată cartea, Editura Fundației Culturale Române a avut gentilețea de a scoate o nouă ediție, a doua. De astă dată cu titlul ei adevărat și avînd prefața pusă la sfîrșit, în chip de postfață, pentru a i se sugera în acest chip calitatea de document.

În memoria lui Florin Mugur,
editorul primei ediții

Au fost singurele modificări față de prima ediție. Era o vreme a exhibării mutilărilor de altădată și deopotrivă una a renovărilor de tot felul, inclusiv de fațade, iar autorul a considerat inutile atît reconstituirea fragmentelor cenzurate, cît și revizuirea eventuală a textului. Deși putea să pară o abatere de la această conduită, restaurarea titlului original avea o justificare documentară : înainte ca volumul să ajungă la cenzură, autorul publicase prin reviste cîteva fragmente și anunțase, nu chiar inocent, cum avea să se cheme cartea.

Această a treia ediție, care este în realitate a patra dacă numărăm și versiunea în limba maghiară, apărută la Tîrgu-Mureș în anul 2000 (*A nagy zsibvasar,* Editura Mentor), este scoasă de Editura Compania în Anul Caragiale, cînd se împlinesc 150 de ani de la nașterea autorului *Scrisorii pierdute* și 90 de la moartea lui.

Ocaziunea fiind oarecum specială și întrucîtva solemnă, autorul crede nimerit, ba chiar de datoria lui, să facă anume precizări. Nu însă despre propria-i scriere, ce s-a bucurat, la edițiile anterioare, de ecouri critice și foarte favorabile, dar și violent nefavorabile (de curînd a fost calificată drept « un pamflet împotriva poporului român »), ci despre obsedanta,

ra-la-la, da capo, bla-bla-bla,

c., etc., etc., tot aia și tot aia, ș.a.m.d., ș.a.m.d.

și dă-i, și dă-i, da capo, și tot așa, și tot așa ...

pentru mulți, problemă a raportului dintre « lumea lui Caragiale » și « lumea românească ».

Neted spus, autorul știe că tentația de a identifica lumea imaginară a unui scriitor cu lumea reală e mare ; că e puternică și, uneori, e chiar irezistibilă ; că e veche, de nu și eternă ; cu toate acestea, el crede că nu e și mai puțin imbecilă, oricum ar fi luată.

Iar imbecilitatea e în sine cu atît mai primejdioasă, cu cît nu doar există într-o infinit mai mare cantitate și răspîndire decît inteligența, ci pentru că, de regulă, se manifestă luînd înșelător formele acesteia.

Un imbecil necontrafăcut este un înger, dar această specie a devenit din ce în ce mai rară. Dacă va fi existat vreodată și nu va fi fiind, ca și « bunul sălbatic », un mit cultural. Oricum ar fi, nu e nimic mai detestabil decît un imbecil « inteligent » sau o imbecilitate consacrată, cultural ori social, ca inteligență.

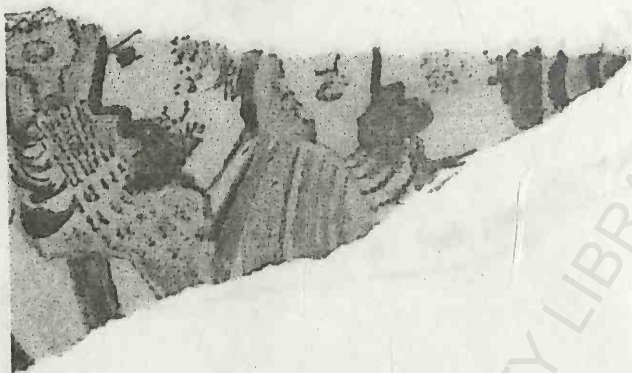
Nimic mai detestabil și, poate, nimic mai periculos. Într-o conferință despre prostie (*Über die Dummheit*), ținută la Viena în martie 1937, Robert Musil observa că trebuie făcută o dis-

tincție între « prostia ocazională sau funcțională și prostia constantă sau constituțională ». Condițiile actuale de viață, continua el, « alcătuiesc un ansamblu atît de vast, atît de complex, atît de haotic, încît prostiile ocazionale ale indivizilor pot antrena cu ușurință o prostie constituțională a comunității », încît se poate concepe « o societate atinsă de anumite defecte mintale ».

Este foarte probabil că tendința ocazională de a identifica lumea unui scriitor cu lumea reală s-a întărit și s-a răspîndit, « a devenit constituțională », în termenii lui Musil, odată cu ușurarea comunicațiilor și cu omogenizarea complexă a societăților. Nu e deloc o noutate, spre exemplu, că prin mijlocirea presei neroziile, imbecilitățile, stupiditatea se răspîndesc atît de mult și se impun cu atîta repeziciune, încît alterează integritatea mintală a unor întregi comunități, nu doar a unor indivizi izolați sau a unor grupuri restrînse. Cretinizarea societăților totalitare furnizează în acest sens exemple de neuitat.

Societățile totalitare nu reprezintă însă decît faze explozive, intens acute, poate faze de metastază, nicidecum stări ale

imbecilizării normale. Mult mai răspîndită și probabil fără leac este imbecilizarea « ușoară », în doze mici, suportabilă, chiar agreabilă, uneori indispensabilă, în orice caz, deseori insesizabilă și întotdeauna cotidiană. E o imbecilizare « drăguță », simpatică, « dulce », vioaie, încîntătoare, atașantă, sociabilă. Te cucerește, te lași cucerit – și intri în rîndul lumii.

Din acest punct de vedere, opera lui Caragiale poate fi considerată în mare parte o enciclopedie a imbecilității și a imbecilizării. « Lumea lui Caragiale nu e departe de lumea gorilelor. Lumea comediilor lui Caragiale e lumea unor primitivi ce cred că au scăpat de primitivitate și de viață vegetativă pentru a trăi din viața oamenilor cugetători », a scris cîndva E. Lovinescu. El credea însă că « materialul » acestei opere este perisabil, « puțin trainic », supus măcinării timpului. Nu s-a întîmplat însă așa, și nu s-a întîmplat fiindcă imbecilitatea și imbecilizarea – « materialul » adevărat al acestei opere – sînt fără moarte.

Legătura lor cu lumea reală românească, din vremea lui Caragiale sau de mai tîrziu, este de aceeași natură cu legătura dintre acel « drac și jumătate » trimis pe pămînt cu o grea

tra-la-la, da capo, bla-bla-bla,

etc., etc., etc., tot aia și tot aia, ș.a.m.d., ș.a.m

și dă-i, și dă-i, da capo, și tot așa, și tot

sarcină de Dardarot, « împăratul Iadului », și viața omenească. Dracul se « împelițează din cap pînă-n călcîie în chip de om muritor », cum îi poruncise Întunecimea Sa, și descinde în București, ca negustor, sub numele de *Kir Ianulea*, cum se poate citi în povestea lui Caragiale cu același titlu. Povestea dracului împielițat ca om nu era însă nouă.

« De cînd lumea – își prevenise Caragiale cititorii – poveștile sînt ale lumii, însă, firește, felul povestirii lor rămîne oricînd al povestitorului – precum Maica Precista este a tuturor creștinilor, dar o icoană cu chipul ei e a meșterului care a zugravit-o, în felul lui. Îndură-te, tu, prea sfîntă și pururea curată Fecioară, de toți zugravii și ajută-i să nu prăpădească vreme și văpsea degeaba ! »

După știința autorului cărții de față, fatalmente mărginită, nu se întîmplă prea des ca prea sfintei și pururea curatei Fecioare să i se ceară îndurarea, adică ajutorul pentru scrierea unei povești care începe în iad, se continuă la București și se încheie de unde pornise. El, autorul acestei cărți, își amintește însă că prin anii '80, la București, a avut fericitul prilej de a o întîlni pe Cella Delavrancea, nonagenară pe atunci,

despre care știa că îl cunoscuse bine, chiar foarte bine, pe Caragiale. A întrebat-o cum era Caragiale, firește.

Cella Delavrancea s-a însuflețit, chipul i s-a iluminat brusc, o stranie sclipire i-a trecut prin ochi, și a dat acest răspuns :

— Era un diavol !

Precizare. Citatele din scrierile lui I.L. Caragiale sînt reproduse din ediția critică *Opere-I.L. Caragiale*, de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin, Editura pentru literatură, vol. I-IV, 1959-1965.

Lumea aceasta se aseamănă cu un vast bîlci,
în care totul e improvizat, totul trecător,
nimic înființat de-a binele, nimic durabil.

I.L. Caragiale (1896)

— De unde vii ?
— Am fost pe la berării cu niște prietini.
— Ce mai e nou ?
— Prost, monșer...

I.L. Caragiale – *Situațiunea*

Ocupația cea mai răspîndită în lumea lui Caragiale e statul de vorbă. Au, n-au treabă, acești oameni abia așteaptă un prilej ori un pretext să-nceapă « o discuțiune », de obicei una « foarte animată » și mai întotdeauna mult prelungită.

De fapt, treaba lor nici nu este alta.

Vorbitul este chiar viața lor.

Dar ei nu trăiesc pentru a vorbi ; nu sînt mistuiți de patima oratoriei, deși le place să țină împleticite lungi discursuri. Nu au nici pasiunea dezbaterii publice sau a disputei amicale de idei și de opinii, cu toate că îi stăpînește o insațiabilă poftă de « conversație » ; dar nu suportă să fie contraziși ; nu sînt naturi colocviale. În general, de altfel, sînt complet lipsiți de pasiuni : se-nfierbîntă ușor, însă renunță repede, învinși de o indolență grea, zguduită din cînd în cînd de tresăriri epileptice. Uneori, totuși, însceneazăă și imită pasiuni, conducîndu-se după modele abstracte, aduse la înțelegerea lor ; suplinesc astfel absența caracterului printr-o aparență de temperament. Au, sub aspect social, numai deprinderi și ocu-

pații. Deprinderile sînt aproape instinctive, adînc înrădăcinate, rezultatul unei istorii convertite în biologie ; rămîn aceleași de la o generație la alta, constituind o moștenire pe care nimic nu o poate spulbera. Ocupațiile, în schimb, sînt efemere și derizorii, reflectînd neîncetatele metamorfoze impuse de adaptarea la actualitate ; doar vorbitul e singura statornică și acaparantă.

Fiindcă ei vorbesc pentru a trăi ; mai exact, pentru a se iluziona că trăiesc. Vorbitul nu este pentru ei nici mijloc, nici scop : este o formă de viață. Ei vorbesc așa cum peștii înoată și păsările zboară. A vorbi înseamnă în această lume a exista, iar vorbitul ține loc de orice. Este o activitate absorbantă, cu funcții complexe și întrepătrunse. Este și un drog, narcotizează, dar este și un înlocuitor perfect de existență în real : trăncănitul ca ultimul stadiu al mistificării trăitului. Și e, în același timp, și un surogat de mîntuire : să vorbească e tot ce le-a mai rămas acestor oameni ; e tot ce mai pot face.

Ei se exilează în limbuție.

Și vorbesc. Trăncănesc. Flecăresc, pălăvrăgesc, sporovăiesc, bat cîmpii. Delirează. Strigă, spumegă, țipă, scrîșnesc, se văicăresc, bîrfesc, amenință, apostrofează, ridiculizează, protestează, colportează, comentează, « tachinează ». Vorbesc la nesfîrșit, dezlănțuit, incoerent, dezarticulat, aberant, nebunește, fără să spună, cel mai adesea, nimic, dar mereu cu o energie inepuizabilă. Parcă sînt disperați ; poate chiar sînt, fără s-o spună ; tot nu le-ar folosi ; preferă să ia totul în ușor, dar voioșia la care ajung are o anumită sinistritate. Sînt bolnavi de euforie. Ce s-ar întîmpla cu acești oameni dacă,

rămînînd așa cum sînt, ar fi constrînși la muțenie ? Devenind brusc tăcută, probabil că lumea lui Caragiale s-ar sufoca, iar în absența grosului fum de cuvinte, în absența norilor de vorbe, ilarianta ei imagine ar căpăta, limpezindu-se, un atroce aspect apocaliptic. Și-ar pierde, în orice caz, pînă și ultima aparență de viață. De viață, nu de umanitate – pentru că este, în fond, o sublume ; un conglomerat rezidual în continuă fermentație logoreică. O formațiune teratologică.

Discontinuă la nivel individual, emisia lor verbală produce o permanentă zarvă colectivă. În lumea lui Caragiale nu este niciodată liniște, dar zgomotul și agitația nu înseamnă viață trepidantă, ci consum deraiat de vitalitate. Este o lume-bazar, unde se forfotește fără contenire, iar gălăgia nu încetează vreodată.

Zi și noapte, pe străzile înecate în praf, noroioase ori troienite, după anotimp, mișună o mulțime bezmetică în căutare de nu se știe ce. Un furnicar isterizat.

La orice oră crîșmele sînt pline și zumzăie ; se bea și se mănîncă, dar mai ales se vorbește. Iată o scenă obișnuită : « Tîrziu de tot în noapte, trei vechi prieteni stau de vorbă într-o berărie... » Pofta de vorbă apropie și organizează ; este un liant social ; nu durabil, dar omniprezent. Nu-i stă în cale nimic. Nici chiar vremea rea, « cîinească », nu-i poate opri pe acești oameni, care se simt la largul lor doar împreună și cît mai mulți, să se strîngă laolaltă și să pălăvrăgească despre te miri ce, să se vaite de una sau de alta, să facă teorii, locul obișnuit de adunare fiind crîșma : « La răspîntia unei mahalale mărginașe, strălucește de departe în fel de fel de fețe geamlîcul unei cîrciume, razele lămpii din tavan trecînd afară

prin clondire pline cu deosebite vopseli străvezii. Afară e o vreme cîinească ; plouă ca prin sită și bate vînt rece. Începe iarna. A-nnoptat bine. Prin dîra de lumină, se vede o umbră înaintînd cu pași grăbiți. Umbra urmează calea luminată, ferindu-se de băltoace, se apropie și intră în cîrciumă. » Berăriile, bodegile, birturile, cîrciumile, cafenelele sînt în această lume temple, locuri de comuniune, iar vorbăria are și o semnificație ritualică.

Și trebuie să-i înțelegem pe acești oameni : trăncăneala este spațiul libertății lor. Scena pe care li se îngăduie să fie. Teritoriul în care există. Se îmbată cu vorbe, alunecînd în trăncăneală ca într-un vis provocat. Logoreea lor este somnambulică, are aspect de transă ; par stăpîniți de o putere necunoscută. Vorbind, ei uită de tot și de toate. Uită de sine, uită de lumea în care trăiesc, inventîndu-se și inventîndu-și un alt univers, compus exclusiv din cuvinte. Devin (încearcă, își închipuie că devin) alții. Își creează o lume fantasmatică, unde li se permite și își permit aproape orice, deși numai în vorbe. Aceasta e, cel puțin, iluzia lor ; credința lor.

Vorbitul reprezintă suprema voluptate în lumea lui Caragiale, este visul de aur al fiecăruia și al tuturor, satisfăcut și reînnoit cotidian. « Domnul Mache șade la o masă în berărie și așteaptă să pice vreun amic ; e vesel și are poftă de conversație » : în această lume nimic nu valorează cît o conversație, deși orice conversație nu valorează nici doi bani. Important, foarte important, cel mai important este să se stea de vorbă, indiferent cu cine, indiferent despre ce. Un om singur este în această lume un om în așteptare : un om care

așteaptă să « pice », adus de hazard, cineva. « Stau în fața unui local de noapte, o mică berărie, și fiindcă am poftă de vorbă, aștept, nu cumva o pica vreun alt bucureștean iubitor ca mine de aer curat, să respirăm împreună » : oricine ar « pica », el este binevenit. Umple un gol, populează vidul. Nu pentru multă vreme, nu cu adevărat ; dar spaima de singurătate fiind pur fizică, împotriva ei se luptă prin elementara nevoie de simplă prezență fizică a cuiva. Gradul zero al raporturilor cu celălalt și cu ceilalți.

Un antidot eficient al solitudinii este cheful : « remîi singură și ambetată ; sunt foarte rău bolnavă : vino negreșit, am poftă să-i tragem un chef » – îl convoacă Mița Baston pe Nae Girimea la o întîlnire de amor din ale cărui promisiuni și anticipări lipsește însă orice sugestie erotică, termenii accentuați fiind singurătatea și antonimul său de serviciu, cheful. Reprezentînd și o formă degenerată de comunicare, cheful satisface probabil și în plan sexual : un efect totalizant foarte specific lumii lui Caragiale.

Compusă din *amici* foarte sociabili, veseli și comunicativi, care se amestecă și intră-n vorbă unii cu alții dintr-o dată, fără tatonări prealabile, deseori și fără să se cunoască, lumea aceasta e în fond roasă de plictiseală și de singurătate. Pofta de vorbă crește dintr-un vid lăuntric, nu are nici o legătură cu persoana, cu individualitatea celuilalt sau a celorlalți ; aceștia sînt necesari numai ca obiecte însuflețite ; ca decor uman. Doar marile catastrofe colective anulează instantaneu distanțele dintre indivizi, sub presiunea lor regresîndu-se temporar în solidaritatea atavică a instinctului de hoardă ; în lumea lui Caragiale starea aceasta este însă permanentă, con-

stituind regimul ei normal de existenţă, deşi fraternizarea şi solidaritatea nu mai exprimă aici decît o generală complacere într-o generală complicitate. În berării, necunoscuţii vin şi se aşază fără să ceară permisiunea la mesele transformate astfel în ciorchini umani ; eşti bătut pe umeri, interpelat, apucat de guler, injuriat, apostrofat de inşi pe care nu i-ai văzut niciodată ; o familiaritate lăbărţată îngăduie absolut orice.

Nu există spaţiu de viaţă intimă în lumea lui Caragiale. Nu există, la fel, nici măcar bănuiala vreunei diferenţe sociale, intelectuale sau de orice altă natură între indivizi : axiologia socială a fost abolită. « Am auzit, dragă » – se adresează nevasta unui potentat local reginei aflate în trecere prin gara oraşului – « că aţi fostără cam bolnăvioară ! » Şi continuă în acelaşi ton şi stil : « Dar acu te-ai făcut bine... Se vede... Fie, că frumoasă eşti ! să nu-ţi fie de deochi ! să trăieşti !... » Cînd copilul primei doamne a oraşului, prezent şi el la întîlnirea cu familia suverană, se scobeşte în nas, mama îl apostrofează relaxat : « — Nu ţi-e ruşine să bagi mîna-n nas !... şezi frumos ! te vede madam Carol ! », « madam Carol » fiind, desigur, soţia lui Carol I de Hohenzollern, regina Elisabeta, fiica prinţului de Wied, înrudită cu familiile domnitoare din Olanda, Suedia şi Rusia. Lumea aceasta trăieşte în deplina conştiinţă a lipsei de valoare a persoanei ; şi este alcătuită din indivizi atît de asemănători unul cu celălalt, încît aceştia nu doar se confundă între ei, dar îşi schimbă şi îşi pot schimba oricînd rolurile, poziţiile, funcţiile şi opiniile, atitudinile şi convingerile. Lache se confundă cu Mache, Mitică se confundă cu Costică, Niţă se confundă cu Ghiţă – şi viceversa. Cherestegiul Dumitrache, mahalagiu cu mintea boantă, se jură pe « favuride » (« să-mi tai mie favuridele ») ; prefectul Tipătescu,

om subțire și cu carte, se jură pe mustăți («să-mi rază mie mustățile») ; această lume e foarte omogenizată.

Termenul însuși de conversație, deși frecvent, este oarecum impropriu, fiindcă în lumea lui Caragiale dialogului îi este mai întotdeauna preferat monologul, interlocutorul fiind redus de obicei la condiția pasivă și subalternă de ascultător, dacă se poate, admirativ fără rezerve. Partenerul ideal de conversație în lumea aceasta este cel care încuviințează grav și pătruns de respect tot ce zice vorbitorul («Rezon!») ori se uimește de strălucirea și profunzimea spuselor lui («Ei! cum le spui dumneata, să tot stai s-asculți ; ca dumneata, bobocule, mai rar cineva!»), exclamînd cu încîntare «Bravos!». Pofta de a vorbi și setea de aplauze sînt de nedespărțit în lumea lui Caragiale.

Fiecare «amic» se află de aceea în perpetuă goană după «amici» dispuși să-l asculte, să-l asiste, să-l aprobe, să-l placă și, de ce nu, să-l ovaționeze.

Cine trăncănește are nevoie de public în primul rînd, nu de teme ori de subiecte. Acestea sînt la-ndemînă într-o abundență generos oferită de însuși mereu schimbătorul prezent, singura dimensiune temporală care contează în lumea lui Caragiale : eternele și de fiecare dată altele «chestiuni la ordinea zilei», toate, de bună seamă, «arzătoare» și «vitale». Se discută despre multe : despre alegeri, despre «noul impozit asupra țuicii», despre apropiata vizită a familiei suverane, despre momentul «cînd vezi că bate falimentul la ușe și nu mai e nici un patriotism», despre «monopolul băuturilor spirtoase», despre «biată țara asta», despre «o criză, mă-nțelegi, care poți pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă»,

despre « ce mai zice politica », despre « cum stăm » și chiar « despre cine știe ce ». Competența lor este universală, se pricep la toate, au soluții pentru orice, pe loc exprimate. « Lache și Mache sunt tineri cu carte ; ei știu de toate cîte nimic, așa sunt adevărații enciclopediști » ; nu-i descurajează nimic : « dînșii iau parte cu mult succes la toate discuțiile ce se ivesc la cafeneaua lor obișnuită : poezie, viitorul industriei, neajunsurile sistemei constituționale, progresele electricității, microbii, Wagner, Darwin, Panama, *Julie la Belle,* spiritism, fachirism, *l'Exilée* ș.c.l., ș.c.l. »

Plutind în derivă pe suprafața subțire și inconsistentă a imediatului, lumea lui Caragiale se agită de parcă ar urma să vină, dintr-o clipă în alta, sfîrșitul pămîntului. « Ce mai e nou ? » și « Ce mai scriu gazetele ? » se întreabă, zi de zi, precipitat, gîfîind, această lume care trăiește, la propriu, cu sufletul la gură. Are mistica evenimentului decisiv căzut din cer și-l așteaptă trăncănind.

Doarme legănată de vorbe.

*
* *

— Haide ! luați-i ! la secție !

I.L. Caragiale – *D'ale carnavalului*

Din somnul ei logoreic lumea aceasta este uneori deșteptată prin semnale ce-i reamintesc oportun condiția și statutul. Cînd, în *D'ale carnavalului,* Ipistatul îi arestează pe Pampon și pe Crăcănel, primul drept care li se suspendă acestora este

dreptul de a vorbi. « Vorrrbă ! » – scrîșnește omul stăpînirii către cei doi. Însoțită de ritualicele gesturi și atitudini brutale ce recomandă și definesc în lumea lui Caragiale pe cei prin care puterea se exprimă și acționează (la început Ipistatul « bate din picior și din mînă, aspru », apoi devine « aspru rău de tot », sfîrșind prin a fi « grozav de aspru »), interdicția de a se vorbi face vizibilă, pentru o clipă numai, existența a două realități îngemănate : alături de carnaval, alături de măști, alături de mascaradă, alături de trăncăneală se întrevede, fulgerător, secția. « Vorrrbă ! » – și totul încremenește. Timpul, chiar și cel dereglat al carnavalului, stă pe loc. Istoria, oricît de precară și de ridicolă, îngheață. Se trece într-un alt registru de existență acum : e vremea fără devenire a sergenților, executorii muți și prompți ai ordinelor date de Ipistat : « — Haide ! luați-i ! la secție ! »

La berărie te duci, la secție ești dus ; la berărie vorbești, la secție spui. Căci secția veghează și carnavalul, și berăria. Trăiește în umbra lui, îl instituie, îi urmărește desfășurarea, îl dirijează, îl întreține, îl încetinește sau îl accelerează, după necesități.

Carnavalul nu este dublul secției, este anexa ei : ce se vede. O vitrină veselă și colorată. Ce se înscenează, ce se tolerează și ce se dorește să fie văzut. Cîrciuma este luminată bine, se zărește de departe, ca un far, atrăgîndu-i pe « amici » cu o forță irezistibilă și îndrumîndu-le pașii ; secția, în schimb, detestă transparența și preferă să lucreze pe-ntuneric și acoperit. Nici nu se știe prea bine unde se găsește, cu toate că nimeni nu-i ignoră existența. Dar oamenii ei sînt peste tot în lumea lui Caragiale, « zi și noapte la datorie », cum zice Pristanda, iar cînd e cazul, « răsar ca din pămînt, și haide ! ».

Dai peste ei unde nici cu gîndul nu te-aștepți, de pildă, pe la mănăstiri, travestiți în preacucernici frați : « trecînd pe dinaintea unei chilii, auzim un glas cuvios citind cu cea mai adîncă evlavie și cu glas de cea mai convinsă pocăință sfaturile lui sf. Ioan Gură-de-Aur. Ne oprim să ascultăm la ușă sfînta citanie, lăsîndu-ne penetrați de cuviosul glas. Suntem curioși să vedem figura venerabilă a monahului care-și citește așa de frumos rugăciunea de seară. Batem la ușă și suntem poftiți să intrăm. Cine era evlaviosul bătrîn ? Imposibil să bănuiți măcar. Era d. Savu Georgescu, agent secret al poliției, pus aici să supravegheze mișcările mitropolitului Ghenadie și ale mulțimii vizitatorilor acestuia. D. Savu Georgescu, un băiat voinic, era în cămașa de noapte țărănească, cu papucii-n picioare ; așezat la o parte a mesei citea tare, iar de partea cealaltă un coleg al d-sale, d. Ionescu, în aceeași misie delicată la mănăstire, asculta foarte pătruns sfintele cuvinte ale Chrisostomului. » Delicată, « misia » este însă și grea (Pristanda : « Grea misie, misia de polițai... »), pretinzînd eforturi încă mai chinuitoare decît viața într-o chilie, cu lecturi evlavioase. Nu degeaba e d. Savu Georgescu « un băiat voinic », buna condiție fizică fiind un sigur indiciu de competență profesională. Deși Pristanda, spre exemplu, este om de o anumită vîrstă, se-nțelege că nu prea tînăr din moment ce se plînge că are de întreținut o « famelie mare », cu nouă copii, el practică totuși, în interes de serviciu, riscante ascensiuni nocturne, suindu-se agil, « binișor ca o pisică », pe gardul lui Cațavencu, pentru a-l spiona pe « onorabilul » (« ia să mai ciupim noi ceva de la onorabilul »).

Pe cît este cu putință, apoi, se intervine fără prea multă zarvă, cu discreție, de preferință nu ziua, ci la naturalul adă-

post al întunericului, seara, noaptea sau înainte de a se lumina bine. Comisarul Turtureanu și căpitanul Pandele se duc « pe-nserate » să percheziționeze pe țigăncile chivuțe bănuite a-și fi însușit « biletele de lotărie » ale ghinionistului cîștigător Lefter Popescu. Cațavencu urmează să fie arestat seara (« deseară d. Cațavencu nu o să fie la întrunire, o să fie în altă parte – la păstrare »). Jupîn Dumitrache este căpitan în garda civică, iar Chiriac sergent ; militărosul cherestegiu elaborează, pentru « umflarea » presupusului « bagabont », un plan tactic bazat pe avantajele lipsei de « poblic » : « Ce ziceam eu ? „Haide, drace, haide ! să intri tu pe strada lui Marcu Aoleriu ori Catilina și lasă !". Aveam de gînd să intru cu cocoanele în casă, să trimit repede pe Chiriac pe poarta de din dos pe maidan să-i iasă înainte, și eu să-l iau pe la spate,... să-l apucăm la mijloc pentru ca să-l întreb : „Ce poftești, mă musiu ?" și să-l și umflu !... » Macabra scenă a maltratării unei femei din dispoziția unui comisar probabil agresiv, la care asistă fără să vrea pasagerul insomniac din *Grand Hôtel « Victoria Română »* se petrece înspre zori, așadar, înainte de a fi lumină : « — Sergent ! e beată... la arest ! Doi inși o înhață ; ea se smucește și dă să se repează iar ; dar un sergent voinic o apucă de braț și o-nvîrtește-n loc : — Nu zbiera și mergi ! strigă el scrîșnind și lovind-o greu cu palma peste gură. Aud atunci o horcăială-necată și, în cadrul luminat al birtului, văd silueta albă a femeii ridicînd în sus brațele goale cu pumnii încleștați și dînd capul cu părul despletit pe spate, ca și cum i s-ar fi frînt gîtul. Un moment se răsucește de mijloc, apoi cade țeapănă pe spate în prag... » Și acum, ca și în alte împrejurări similare, grija dintîi a reprezentanților secției (sergent « voinic », strigăt « scrîșnit » etc. : semnele de recunoaștere)

este să se tacă : femeia e lovită « peste gură » și « greu », anihilîndu-i-se astfel, la propriu, posibilitatea de a vorbi.

« Nu zbiera » și « Vorrrbă ! » sînt consemne ce traduc, desigur, o preocupare și poate chiar o obsesie profesională ; dar ele marchează și diferența dintre ordinea secției și ordinea carnavalului, planuri altminteri coexistente în lumea lui Caragiale.

Tăcerea impusă este acoperită de hărmălaia organizată.

Fiindcă tot secția se-ngrijește, mai subtil sau mai pe față, de mersul neabătut înainte al trăncănelii. Suspendate un moment prin intervenția Ipistatului, timpul și mișcarea din *D'ale carnavalului* se reiau tot datorită lui.

Odată Pampon și Crăcănel scoși « în brînci » de către sergenți, subcomisarul « se întoarce repede înapoi » și, acum « cu tonul foarte dulce », roagă pe Iordache să participe cu un franc la « lotăria » al cărei etern cîștigător nu este altcineva decît el însuși. O mică mascaradă, care face să demareze din nou marea mascaradă ; și revenirea Ipistatului, și modificarea de ton (de la « grozav de aspru » la « foarte dulce ») anunță reintrarea în regim de carnaval. Secția și-a făcut datoria, secția poate să redevină invizibilă ori să capete o față umană. Deși Ipistatul vine adus de Iordache, prezența lui arată că, de fapt, tot ce se întîmplă are loc cu știrea și cu voia secției, Pampon și Crăcănel fiind « umflați » din mai multe motive, convergente. În primul rînd, fiindcă ei vor să se « deslușească », să se clarifice – o dorință absolut inacceptabilă în această lume de confuzii și de mistificări atît de bine puse la punct, încît par naturale ; a te « deslusi » echivalează, în fond, cu a amenința însăși existența carnavalului, a labirintului minciunii ;

iar cei doi se află, cînd reușesc să ajungă acasă la Nae Girimea, foarte aproape de descoperirea adevărului pe care-l tot caută de la-nceputul piesei – un adevăr mic, este drept, un adevăr chiar trivial, pe măsura lor; dar adevăr. Și ei trebuie neapărat opriți, fiindcă în această lume accesul la adevăr, la orice adevăr, oricît de mic, este interzis. Ambii se găsesc, apoi, pe culmile exasperării; nu se mai controlează, nu mai pot fi controlați; au depășit limitele carnavalului și trebuie readuși în interiorul lor. Bănuiala că sînt « traduși » a devenit pentru fiecare o certitudine și sînt stăpîniți de dorința sumbră a răzbunării; de « Bibicu » nu au putut însă da, în ciuda înverșunării crescînde cu care l-au căutat; iar neîncetata schimbare a măștilor i-a înșelat, dar i-a și umilit îngrozitor: ei sînt acum în stare de orice. În plus, nu acționează individual, ci s-au asociat: constituie un grup. Reprezintă, deci, un pericol pentru ordinea carnavalului și trebuie domoliți, aduși la numitorul comun al împăcării.

Iată de ce sînt luați și duși la secție, iată de ce acolo vor fi supuși unui tratament special (Ipistatul: « las'pe mine, îl regulez eu... »), probabil, de îmblînzire. Cînd se întorc de acolo sînt, firește, bine dispuși, joviali, primesc fără crîcnire explicația confecționată între timp de Nae Girimea, ba chiar îi rămîn profund recunoscători și-l asigură, solemn, de stima și de gratitudinea lor (Crăcănel: « Mersi, neică; ești un bărbat, drept să-ți spui, nu că ești frizer, dar ești galant »; Pampon: « Da, foarte galant »; Crăcănel: « Ne-ai făcut, și mie și prietinului meu mare bunătate: amîndoi o să-ți rămînem foarte recunoscători de cîte ai făcut pentru noi »). La obținerea acestui rezultat, prin care furia oarbă se transformă ca

prin farmec în veselie năucă, Ipistatul (așadar, secția) a contribuit hotărîtor ; se-nțelege de ce va fi și el prezent la cheful ce consfințește împăcarea părților în conflict. Tot așa, în *O scrisoare pierdută,* cel care dă semnalul finalei veselii amețitoare este polițaiul Pristanda, el ordonînd-o cu aplomb de veritabil dirijor (« Muzica ! Muzica ! »). Ipingescu, la rîndul lui, are un rol de asemenea decisiv pentru desfășurarea acțiunii din *O noapte furtunoasă.* El i-a încheiat lui Ghiță Țircădău, fostul bărbat al Ziței, « procesul-verbal » în noaptea cînd acesta « a tratat-o cu insulte și bătaie » : a ajutat-o astfel, consemnînd că « traiul cu pastramagiul » a intrat în impas, să divorțeze și să devină « independentă », de fapt, disponibilă pentru avansurile amoroase și ocheadele lui Rică Venturiano, punct de pornire al « nopții furtunoase ». El îl identifică apoi pe admiratul autor al articolului din *Vocea Patriotului Naționale* în persoana « bagabontului » înspăimîntat pe care Jupîn Dumitrache și Chiriac, părtași la toate cum sînt, vor împreună să-l bată măr, salvîndu-l de furia lor combinată ; și tot el, în fine, este la curent cu modul în care Chiriac apără « onoarea de familist » a lui Jupîn Dumitrache, dar se preface că nu vede și nu înțelege nimic, pentru a nu strica echilibrul minciunii.

Secția este vital interesată în perpetuarea carnavalului și în protecția mecanismelor de mistificare.

*
* *

... unde nu e moral, acolo e corupție, și o soțietate fără prințipuri, va să zică că nu le are !

I.L. Caragiale – *O scrisoare pierdută*

Prin însăși condiția lor de participanți la cele două realități comunicante ale lumii lui Caragiale, secția și carnavalul, dar și pentru că sînt apărători ai ordinii existente, reprezentanții cei mai devotați ai sistemului, toți acești comisari, subcomisari, ipistați, agenți, sergenți, polițai, vardiști etc., etc. dau și o primă impresie despre un anumit specific uman.

Ipistatul din *D'ale carnavalului,* ca de altfel și Pristanda, nu este doar instrumentul autoritar al puterii, nu este doar brațul înarmat și nemilos al secției ; nu este doar un zbir ; este și el, nu-i așa, *om ; un biet om,* acolo, ca toți ceilalți, un amărît, un nenorocit care umblă cu pungășii stupide, un escroc mărunt și imbecil, cu atît mai eficient însă : în lumea lui Caragiale prostia vicleană este o forță căreia nimic nu-i rezistă. Face ravagii, deși nu înfricoșează : ține de ordinea acestei lumi.

« Lotăria » pe care Ipistatul o pune sistematic la cale și la care tot el iese cîștigător de fiecare dată – un tertip idiot și caraghios prin care își rotunjește veniturile – este de aceea mai puțin un abuz de funcție și de putere (cu toate că pînă și cei doi arestați, Pampon și Crăcănel, sînt solicitați să ia parte la ea – și o fac bucuroși), cît o mică învîrteală îngăduită, acceptată de toată lumea ca o fatalitate și privită chiar cu oarecare glumeață simpatie ; ca și afacerea lui Pristanda cu steagurile.

Nu se miră nimeni (de indignare nici nu poate fi vorba !) în această lume că reprezentanții ordinii publice sînt, de fapt, niște șarlatani în uniformă ; pare de la sine înțeles că așa e normal, că așa trebuie să fie. Toleranță ? Se poate, la nevoie, spune și așa ; dar este, atunci, o toleranță născută din prudență și din interes, dacă nu cumva de-a dreptul din frică și dintr-o complicitate în același timp obligatorie și răsplătită. Ipistatul nu impune nimănui să cotizeze pentru jalnica lui « lotărie », însă toți cei cărora li se adresează știu bine, prea bine, ce să înțeleagă din tonul lui « foarte dulce », uman, atît de deosebit de tonul de serviciu, « aspru » – și se conformează acestei înțelegeri tacite, pentru care nici nu sînt necesare cuvintele.

În lumea lui Caragiale este întotdeauna preferabil să-nchizi ochii la găinăriile Ipistaților, oricît de străvezii sau de grosolane ar fi ele, doamne-ferește de ce pot face ei dacă sînt scoși din sărite ; de aceea, probabil, ei nici nu dau vreodată semne de iritare – nu-i supără nimeni, nu li se opune nimeni. Ipistatul, Pristanda și Ipingescu sînt atît de siguri pe ei înșiși, încît rămîn constant netulburați, orice s-ar întîmpla. Sînt, cu excepția lui Zaharia Trahanache, singurele personaje din comedii care nu-și pierd nici un moment cumpătul, singurele personaje care nu intră vreodată în panică. Ei știu ceva, ei posedă un secret în virtutea căruia nu se lasă duși de valul agitației ; iar acest secret nu este niciodată dezvăluit. Dacă liniștea lui Trahanache se bazează pe încrederea lui în « diplomație », pe ce anume se bazează ei rămîne veșnic sub pecetea tainei.

Este adevărat că într-o anumită măsură Ipistatul este « omul » lui Nae Girimea, așa cum Pristanda este « omul » coanii Joiți-

chii, al lui Tipătescu și al lui Trahanache, așa cum Ipingescu este « omul » lui Jupîn Dumitrache ; dar numai într-o anumită măsură. Toți trei le acordă asistență celor ai căror « oameni » sînt, îi servesc uzînd și abuzînd de prerogativele funcției și ale profesiei (« misiei ») lor, dar nu se implică vreodată pe de-a-ntregul în ce fac, nu se livrează integral. Sînt oarecum detașați, au încă un punct de sprijin, situat nu se știe unde.

Ei, de fapt, nu se tem de nimeni și de nimic ; sînt invulnerabili : și nu respectă nimic, în primul rînd legile pe care ar trebui să le apere. O știu și ei, o știu și ceilalți.

Cumsecădenia li se cumpără prin cumsecădenie, dar în această lume a fi cumsecade înseamnă a fi maleabil, disponibil pentru orice înseamnă a te metamorfoza în fel și chip, după nevoie și interese, înseamnă, în fond, a te complace în năclăiala generală. Ești constrîns, trăind aici, să intri în joc și să-i accepți regulile nescrise.

Așa e obiceiul, asta e situația. Să le încalci e primejdios. Așa, spre exemplu, în *O scrisoare pierdută,* Tipătescu, deși este prefectul județului, primește o usturătoare lecție de șiretenie joasă de la Pristanda, subalternul său. Provocat de văicăreala polițaiului (« famelie mare, renumerație mică »), fiindcă în această lume bîntuie contagioasa maladie a lamentației, Tipătescu îi aduce aminte de existența izvorului nesecat al ciupelilor și al învîrtelilor (« tu nu ești băiat prost ; o mai cîrpești, de ici, de colo ; dacă nu curge, pică... Las' că știm noi ! ») și-l ia subțire peste picior în legătură cu steagurile (« cu steagurile de alaltăieri ți-a ieșit bine ; ai tras frumușel condeiul »). Cînd Pristanda, ofensat, neagă, Tipătescu încearcă să-l convingă printr-un argument de autoritate : combinația a mai

fost observată, spune el, și de alții, și nu chiar de oricine, ci de însăși coana Joițica, centrul vital al conducerii județului. « Nu umbla cu mofturi, Ghiță », i-o retează, de sus, prefectul, « Nu m-am plimbat eu la luminație în trăsură cu Zoe și nenea Zaharia în tot orașul ? Tocmai ea, cum e glumeață, zice : „Ia să-i numărăm steagurile lui Ghiță"... ». Cu o abilitate ce trădează un lung exercițiu al insinuării și al aluziei, Pristanda răspunde țintind foarte precis ; nu se mai referă la steaguri, chestiune în fond minoră, o escrocherie oarecare, una între altele, ci îl amenință pur și simplu pe Tipătescu, reamintindu-i prompt de secretul legăturii ilicite cu Zoe. Nefiind cîtuși de puțin « băiat prost », Pristanda nu o face insolent și agresiv, ci cu o falsă umilință, cu o ipocrită naivitate slugarnică. Are, așadar, și el « diplomația » lui : « Îmi pare rău ! tocmai coana Joițica, tocmai dumneei, care de !... să ne așteptăm de la dumneei la o protecție... »

Trăncăneala, rareori inofensivă, poate avea cute și ascunzișuri ininteligibile pentru un neinițiat în felul vîscos de a vorbi al acestei lumi, de obicei prefăcut, mustind de subînțelesuri și de trimiteri obscure. Nerostit, indirect, receptat însă fără echivoc de cine este la curent cu afacerile coanii Joițichii, cu mult mai compromițătoare decît pungășiile lui Pristanda, iar Tipătescu, desigur, este un avizat cunoscător al afacerilor ei ascunse, avertismentul eliptic al polițaiului, fiindcă un avertisment e (« tocmai dumneei, care de ! »), are un efect instantaneu. Tipătescu se grăbește, în consecință, să retracteze, asigurîndu-l pe Pristanda că nu s-a schimbat nimic, dar absolut nimic, în sistemul atît de complicat de relații dintre polițaiul orașului și conducătorii județului : « Apoi, ea n-a zis-o cu răutate, a zis-o de glumă. Nu știe și nenea Zaharia și ea că

ești omul nostru... » Vanitatea imprudentă a prefectului este biruită de viclenia onctuoasă a polițaiului ; și, de altfel, Pristanda l-ar prefera pe Cațavencu în postul de prefect al județului, tocmai pentru că, spre deosebire de Tipătescu, arogant și coleric, onorabilul domn Nae e « mare pișicher » (« Mare pișicher ! Strajnic prefect ar fi ăsta ! » – își spune, cu încîntare sinceră, Pristanda). Secția admiră pe pișicheri.

Și are și de ce.

Prin comportamentul și prin acțiunile lor, toți acești stîlpi de rezistență ai societății care sînt în lumea lui Caragiale oamenii ordinii și al legii parafează un mod de viață structural necinstit. Ei participă ori măcar sînt de față la tot ce se întîmplă ilegal, incorect, imoral ; prezența lor, deși nu totdeauna foarte activă, catalizează și validează abuzurile, escrocheriile, corupția, arbitrariul, înșelăciunea. În lumea lui Caragiale falsul și ilicitul capătă autoritate și sînt autorizate de autoritățile înseși, conviețuirea în ilegitim și fraudulos constituind un puternic factor de unitate colectivă și de armonie socială.

Nici chiar în nuvelele tragice personajele învestite cu funcții oficiale nu-și pierd calitatea de agenți și de misionari ai corupției – în lumea lui Caragiale, o religie în expansiune a descompunerii individuale și colective.

În *O făclie de Paște,* Leiba Zibal încearcă mai întîi să se apere de amenințările tenebrosului Gheorghe cerînd autorităților să fie protejat. Deși acțiunea lui este perfect îndreptățită, el procedează ca și cum ar solicita un lucru neîngăduit, o favoare : « Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunțe pe amenințător. Subprefectul, un tînăr foarte vesel,

a primit întîi peșcheșul „modest" adus de Leiba, pe urmă a început să rîză de jidanul fricos și să-l batjocorească. » Nu este deloc exagerat să se spună că imprevizibila, tragica transformare interioară din Podeni începe chiar din acest moment, cînd el înțelege că este cu desăvîrșire singur în fața primejdiei. « Peșcheșul » i-a fost primit, dar temerile îi sînt bagatelizate și el însuși este supus deriziunii, minimalizat categorial (« a început să rîză de jidanul fricos ») : pentru a-și restaura condiția de om normal, el trebuie să înnebunească. E singura cale de a reintra în rîndul lumii.

În *Păcat...*, popa Niță vede, cînd vine adus de treburi la oraș, un copil deșucheat și deduce că micul măscărici nu este altul decît fiul său, fructul unei tulburi iubiri de tinerețe. Pentru a-l sustrage depravării, îl ia în sat. După un timp, lipsindu-le obiectul de distracție, « amatorii de giumbușlucuri » din oraș află că băiatul fusese luat de un popă de țară. Un tînăr procuror, « însoțit de forța publică », merge în sat pentru a cerceta cauza și a-l recupera pe dispărut. Cum nu-și poate dezvălui paternitatea, preotul încearcă să-l convingă pe magistrat să-i lase în grijă copilul din motive umanitare (« Un copil bîntuit de foame ; în prada unor porniri rușinoase și omorîtoare chiar pentru un om copt ; desfrînat prin îndemnul lumii batjocoritoare, nesățioasă de petreceri... Scăpat de așa vitregă soartă, întors de la o atît de rătăcită cale – de la moarte la viață... Dormea pe pămîntul gol, bolnav și îmbătat, cu trupul fript din creștet pînă în tălpi de pecingine murdară, cu inima smintită de ticăloșie... Ce-ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost nici milă, cînd ar fi început zloata și gerul ? Ar fi murit pe o grămadă de gunoi, ca un cîine hărbar fără stăpîn. »). Inutil însă. Neînduplecat, procurorul face, pe ton

« magistral și sever », un rechizitoriu scurt, încheiat cu principiul de drept roman *Dura lex, sed lex* (« — Popo, nu poți secuestra minorul ! minorul trebuie restituit cui de drept ; legea e cu el, legea protege pe minor !... *Dura lex, sed lex !* ») ; și începe să-i dicteze notarului procesul-verbal de luare din sat a copilului. Preotul, disperat că-și pierde fiul regăsit, pune mîna pe pușcă. Va fi însă oprit de la un gest necugetat de primar, Cuțiteiu, « om văzut și umblat prin multe », care îl sfătuiește să aleagă altă cale.

Ce urmează trebuie citat în întregime ; este o rafinată descriere a unei acțiuni de corupere : « Și popa înțelese că niciodată, în clipe așa de înalte, inspirația nu trebuie căutată la un kilometru ; ea ne stă sub nas – cine se uită departe firește n-o s-o vază... Popa puse pușca-n cui – descuie lada, scotoci în fund și lăsă cu multă discreție capacul, așezînd la loc velința pe deasupra.

Primarul trecu iarăși unde se scria procesul-verbal... Omul legii dicta :

„Dispunem dar...“.

Cuțiteiu întrerupse, cerînd foarte respectuos iertăciune magistratului să-i spuie ceva... și ieșiră amîndoi în tindă.

— Domnule procuror – șopti primarul cu o anume privire – popa este un om foarte de treabă... Nu-l cunoașteți... Poftiți, poftiți !

Și deschizînd ușa, introduse foarte politicos pe junele licențiat în odaia unde-l aștepta nerăbdător părintele... Și așa... se făcură toate bune... Procesul-verbal nici nu trebuia schimbat : totul sta în încheiere. Procurorul îl întrebă pe notar :

— Unde am ajuns ?

— „Dispunem dar...“ răspunse notarul cu toată gravitatea.

— Nu așa, zise procurorul: „dispunem *însă*".

Și spre mulțumirea tutulor, reprezentantul ministerului public dictă:

„Dispunem însă – considerînd informațiile cele mai amănunțite, care unanim arată pe sfinția-sa părintele Niță din Dobrenii-de-plai ca pe un om cu cele mai frumoase calități; considerînd pe de altă parte progresele fizice și morale realizate, sub îngrijirea sfinției-sale, de către minorul Mitu, supranumit « Boierul » – dispunem a rămînea sus-menționatul minor, în completă lipsă de ascendenți, sub paza și răspunderea acestui meritos și caritabil preot."

Seara a fost masă mare la popa Niță. Domnul procuror a trebuit să cedeze rugăciunilor și să-și amîne plecarea pe a doua zi. El „s-a crezut dator" să facă la prînz cele mai sincere și mai călduroase laude sentimentelor umane ale părintelui, „al cărui exemplu nu s-ar putea îndeajuns recomanda". Domnul procuror vorbea mult și frumos – era foarte vesel; diplomatul Cuțiteiu zîmbea cu mult înțeles făcînd preotului cu ochiul, pe cînd acesta ținea între genunchi pe Mitu. »

Legea este într-adevăr aspră în lumea lui Caragiale, dar se-nmoaie repede.

Și tot în *Păcat*..., douăzeci de ani după acest episod, severul procuror va fi prefect, « fost deputat, om bogat acuma, cu putere și influență nemăsurată ». Popa Niță are, iarăși, nevoie de o protecție. Pornește spre oraș, către prefect, purtînd ascuns la sîn « un pachet » în care este învelit ceva extras din aceeași ladă în care preotul scotocise și pentru a obține atît de favorabila încheiere a procesului-verbal. Este primit la prefect acasă, dar cînd să spună ce « pricină » îl adusese, i

se făcu rău : « Bătrînul alunecă de pe scaun și căzu mototol pe covorul moale... Polițaiul, care aștepta afară ordine, era din norocire aci, gata la chemarea superiorului, să ajute pe omul bolnav : l-a descheiat la gît, la sîn, la brîu... l-a frecat cu oțet la tîmple și la inimă... Cînd își veni în fire, preotul era întins în birou pe canapea... Se încheie degrabă, își ceru iertăciune – era bolnav, bătăi de inimă și amețeli – simțise cum îl ia ca p-o apă, cum i se întunecă tot împrejur și cum adoarme... Se ridică, salută și porni să plece.

— Bine, nu mi-ai spus nimic, zise prefectul, făcînd semn polițaiului să iasă.

Polițaiul ieși foarte mulțumit de serviciul umanitar ce realizase... Popa se căuta mereu în sîn, la brîu, prin buzunare, fără să spuie o vorbă... Prefectul, obosit, zise :

— Ei ! spune-mi odată...

— Am pierdut-o ! răspunse popa naiv, salută și ieși grăbit.

Prefectul dete din umeri... Chemă pe polițai... Polițaiul lipsea, dar trebuia să se întoarcă la moment : plecase în fuga mare – „uitase raportul de noapte la cancelerie !" »

Subprefectul din *O făclie de Paște,* magistratul sever, ajuns apoi prefect, din *Păcat...* și, din aceeași nuvelă, polițaiul care subtilizează cu atîta pricepută iuțeală « pachetul » de la sînul preotului – probabil, o pungă burdușită cu monede de aur – nu sînt deloc altfel decît oamenii ordinii și ai legii din comedii, din « momente » și din schițele comice, deși apar în contexte fundamental diferite estetic ; iar primarul Cuțiteiu se înrudește cu venerabilul prezident Zaharia Trahanache – pe filiera « diplomației ».

Ei toți sînt cei care modelează materia socială și umană a lumii lui Caragiale, dîndu-i forma și totodată constituindu-se

în exemple de urmat. Aparțin acestei lumi, dar îi și prefigurează viitorul.

De la ei, în orice caz, trebuie pornit pentru a o înțelege.

S-a observat demult, desigur, că în această lume cine nu minte, nu înșală, nu fură, nu dă și nu primește mită, moare. Prefăcătoria se generalizează. Nu mai este doar o tehnică individuală de supraviețuire sau de ascensiune socială, este un mod de viață. Are grade, trepte, există o ierarhie a prefăcătoriei, în vîrful căreia se află pișicherul : el transformă prefăcătoria într-o artă, îmbinînd perfect simularea cu disimularea, legînd indestructibil tîmpenia de șiretenie și malformînd limbajul pentru a-și asigura supremația.

Pișicherul este produsul cel mai reprezentativ al lumii lui Caragiale, dar este și modelul ei total, modelul ei complet, punctul terminus al unei evoluții ireversibile. Această lume tinde să devină în întregime o lume de pișicheri, o societate organizată pe baza mistificării și automistificării.

Mlaștina vorbăriei permanente este de aceea străbătută de curenții unor subînțelesuri și mesaje criptice, opace, al căror cod real ține în egală măsură de etică și de lingvistică. Semnificațiile lor, structural duale, în același timp și adevărate și false, iau forma stereotipiilor multifuncționale, circulă pe dedesubtul cuvintelor, le dizolvă sensurile proprii, îmbolnăvindu-le și devalorizîndu-le. Retorica lumii lui Caragiale este una « pișicheră », șmecheră, așa cum modul său de viață este unul pișicher : două planuri de nedespărțit. Marasmul limbajului și metastaza socio-morală sînt în această lume realități interdependente.

Modalitatea specifică de funcționare a lumii lui Caragiale este talmeș-balmeșul. Amestecul imens, pustiitor, obținut prin comasare, prin uniformizare și prin nivelare în indistinct, îngăduie orice ; face posibil orice ; va fi, în consecință, provocat, stimulat, extins. Talmeș-balmeșul se realizează printr-o continuă acțiune de destructurare și de trivializare, manifestată deopotrivă în planul limbajului și al existenței. Efectele sale cele mai frecvent întîlnite sînt ambiguitatea promiscuă de sensuri și de atitudini ireconciliabile și totuși constrînse la coabitare, căderea în elementar și chiar în patologic, ruinarea programatică a memoriei sub presiunea unui prezent redus la imediatul strict (« Azi e azi, ieri a trecut »), abolirea contrariilor prin omogenizare și transformarea limbii într-un instrument de falsificare permanentă a realității.

Fiindcă limba devine un spațiu al minciunii neîntrerupte, un spațiu al mistificării și automistificării fără sfîrșit. Este opacă, dinadins imprecisă, alunecoasă, aflată parcă pe punctul de a se dezagrega dar și putînd să se recompună instantaneu – cu alte cuvinte, marcată de un provizorat etern ; și este infinit mai mult implicită decît explicită, mizînd pe aluzii, subînțelesuri, deformări grave de sens.

În vorbe, ca și în fapte, oamenii din lumea lui Caragiale posedă o știință extraordinară : știința de a o întoarce, știința de a schimba iute macazul, iar această știință nu se poate exercita cu succes decît în condițiile talmeș-balmeșului. Este o lume care, pentru a supraviețui, generează haos : disoluția îi priește. O lume a ficțiunilor verbale, clădite prin demolarea și înăbușirea adevărului și realității. Limba însăși este supusă unui proces de îndepărtare crescîndă și sistematică de

realitate : se refugiază în abstractizări, recurge la numeroase eufemisme, se împodobește cu termeni pompoși.

Prostirea celuilalt și a celorlalți, dar și autoprostirea reprezintă în lumea lui Caragiale o activitate curentă. Se trișează fără nici un scrupul, cu deplină seninătate, cum trișează Pampon la jocul de cărți ; și chiar el, fostul tist de vardiști, vorbește despre o « știință » a escrocheriei (« Aș ! la mine nu e noroc, e știință : îi iau la sigur... poate să am o goană nebună, să pierz. Eu joc conțină oarbă cu fantele, și am eu merchezul meu. Bunioară, cărțile le țiu în stînga și joc cu dreapta ; am bătut cu fantele, pui cărțile bătute jos, și fantele la loc în mîna stîngă, pentru altă ocazie... »). Veniturile unei neveste care se prostituează sînt denumite de bărbatul ei « mici economii ». O alta, care își întrebuințează farmecele pentru a obține certe avantaje materiale, « are o diplomație, domnule, e ceva de speriat », cum spune, sincer fericit, chiar soțul ei, de altfel, profitor al talentului consoartei (« este un secret, care nu poate să-l aibă orșicare... »). În această lume se ajunge, datorită pulverizantei retorici pișichere, la performanța ca « știința » să fie legată inseparabil de hoție, ca « diplomația » să însemne turpitudine, ca inteligența să se confunde cu șiretenia și să fie ratificată exclusiv prin ea.

Demagogia poate reprezenta – nu este un lucru nou – o forță eficientă de ascensiune socială și politică ; și este, de obicei, temporară și individualizată. În lumea lui Caragiale se petrece un fenomen întrucîtva asemănător cu demagogia, dar în esență mult deosebit. Majoritatea personajelor există, pur și simplu *există*, se întrupează doar prin panglicărie, prin prestidigitație și scamatorie verbală. Nu mai este vorba de un

mijloc, e drept că detestabil, de a face carieră, utilizat conștient și pe o anumită durată de un individ sau altul : este o stare permanentă, este o condiție de existență.

Se minte, dar se minte sincer, se înșală, dar se înșală dintr-un reflex instinctiv*, gîndirea, limbajul și faptele fiind constant duble, în imposibilitate de a mai diferenția falsul de autentic, minciuna de adevăr, ticăloșia de onestitate. După ce, recunoscut de Ipingescu, Rică Venturiano scapă ca prin minune de ghionturile și îmbrîncelile lui Jupîn Dumitrache și Chiriac, el își revine la normal « prinzînd limbă » – adică vorbind, și nu oricum, ci redevenind stăpîn pe limbajul care l-a consacrat și îi conferă identitate și prestigiu. Este o resurecție și ea se produce în spațiul atît de caracteristic al trăncănelii : Rică Venturiano ține un fulminant discurs despre... « suveranitatea poporului », altminteri complet nepotrivit cu situația în care se găsește, cu împrejurările penibile prin care a trecut și chiar cu ținuta lui, destul de feștelită (« este prăfuit de var, ciment și cărămidă ; părul îi este în neorînduială ; pălăria ruptă »). Acest discurs, un fel de anacolut la nivelul acțiunii dramatice (dar nu este anacolutul un veritabil « trop » al vorbirii în lumea lui Caragiale ?), are menirea de a-l confirma în fața foștilor lui îndîrjiți urmăritori de pînă atunci și, mai mult, de a-i crea totodată un ascendent asupra lor. Asistăm la un miracol : renașterea prin și din cuvinte, întemeierea unei ființe prin

* « Numeroase personaje simt nevoia imperioasă de a înșela, indiferent pe cine, făcîndu-și un merit din faptul că posedă știința „traducerii" » (Valentin Silvestru – *Elemente de caragialeologie*, Editura Eminescu, 1979, p. 26 ; în continuare, autorul exemplifică pe larg observația).

verbalitate. Rică Venturiano, așadar, un om de vorbe: « Domnule, Dumnezeul nostru este poporul: *box populi, box dei!* Noi n-avem altă politică decît suveranitatea poporului; de aceea în lupta noastră politică, am spus-o și o mai spunem și o repetăm necontenit tuturor cetățenilor: „Ori toți să muriți, ori toți să scăpăm!“ »

Este un discurs pișicher tipic, unul dintre multele existente la Caragiale. Schimbă dintr-o dată planul de discuție printr-un derapaj controlat din concret în abstracții ce abolesc realitatea. Tendința spre ornamentare pretențioasă se materializează în citatul latinesc, e drept că reprodus într-o formă schiloadă. Alternativa propusă sub formă de lozincă este de fapt falsă, disimetrică prin diferența de persoană gramaticală dintre cei doi termeni ai opoziției (« Ori toți *să muriți*, ori toți *să scăpăm!* » – s.n.), diferență ce provine dintr-o atitudine morală: dezimplicarea în eventualitatea eșecului și implicarea în eventualitatea succesului.

Un vicleșug, întîlnit de altfel în aproape toate discursurile politice din lumea lui Caragiale, constă în excluderea adversarilor politici ai vorbitorului sau ai formației pe care el o reprezintă din rîndul « tuturor cetățenilor » și al « poporului » – o tehnică a excomunicării folosită de fiecare dată cu succes.

Efectul discursului ținut de aprigul jurnalist de la *Vocea Patriotului Naționale* este fulgerător. Jupîn Dumitrache îl aplaudă pe orator, a cărui prăpădită înfățișare nici nu o mai vede, orbit cum este de cuvintele pe care acesta le debitează amețitor. Cherestegiul se lasă transportat, îmbătat, la propriu, de vorbe, și-i șoptește, topit de admirație, lui Ipingescu: « Vorbește abitir, domnule. Ăsta e bun de dipotat », apreciere întă-

rită și supralicitată de polițai, care, probabil, știe el ce știe despre forța magică a retoricii pișichere (« Hei ! lasă-l că ajunge el și ministru curînd-curînd... »).

Fiindcă în lumea lui Caragiale oamenii ordinii și ai legii sînt experți în retorica și conduita de tip pișicher, practicîndu-le ei întîi cu o neîntrecută virtuozitate.

Pristanda descoperă astfel în Cațavencu « un mare pișicher » cînd avocatul, contrar tuturor așteptărilor, caută să-l convingă că nu-i păstrează ranchiună pentru brutalul tratament la care fusese supus. Motive să fie măcar indignat de purtarea polițaiului avea însă Cațavencu din belșug. Chiar Pristanda relatează mai înainte ce anume se petrecuse : « Am pus mîna pe d. Cațavencu... Cînd am asmuțit băieții de l-a umflat, striga cît putea : „Protestez în numele Constituției ! Asta e violare de domiciliu !“ – Zic : „Curat violare de domiciliu ! da' umflați-l !“ Și l-au umflat. L-am turnat la hîrdăul lui Petrache. M-am întors cu birja acasă la el, am căutat prin toate colțișoarele, am ridicat dușamelele, am destupat urloaiele sobii, am scobit crăpăturile zidului : peste putință să dau de scrisoare. M-am întors la poliție, l-am scotocit prin buzunare, peste tot: nu e și nu e. L-am amenințat că am poruncă de la conul Fănică să-l chinuiesc ca pe hoții de cai,... degeaba. »

O arestare abuzivă, așadar, o percheziție devastatoare, presiuni psihologice și amenințări cu tortura ; și este de presupus că Pristanda nu spune chiar tot, că estompează anumite detalii, prea crude, ale « umflării » lui Cațavencu de către « băieții » pe care îi « asmuțise » asupra lui. Mai apoi, cînd îl aduce pe avocat la întîlnirea secretă cu Zoe, Pristanda în-

trezărește însă o posibilă modificare a raporturilor dintre Cațavencu și mai marii județului, în favoarea acestuia ; cum polițaiul, lucru dovedit, nu este « băiat prost », el încearcă să-i cîștige bunăvoința. Începe prin a-i cere, cu prefăcută umilință, iertare : în lumea lui Caragiale slugărnicia și viclenia fac una și constituie monedă forte. Întrucît se adresează unui avocat și gazetar, Pristanda își colorează cameleonic limbajul cu neologisme și rudimente de formule administrativ-juridice – și unele, și altele aduse la nivelul său de pronunție și de înțelegere : « Poftiți, cocoane Nicule, poftiți... *(umilit)* și zău, să pardonați, în considerația misiei mele, care ordonă *(serios)* să fim scrofuloși la datorie. D-voastră știți mai bine ca mine... așa e polițaiul : tată să-ți fie – trebuie să-l ridici ? îl ridici ! n-ai ce-i face : e misie. De aia *(foarte rugător)* mă rog să pardonați... » Strașnicul polițai care strigase cinic și grosolan « Curat violare de domiciliu ! da' umflați-l ! », acel Pristanda care-l spionase pe Cațavencu din proprie inițiativă, cel care hotărîse împreună cu Tipătescu să-l « lucreze » pe avocat, toți aceștia au dispărut ca prin farmec, făcînd loc unui spăsit funcționar fricos, unui amploiat amărît, speriat, chipurile, de consecințele actelor lui, deși el, nu-i așa, nu și-a făcut decît datoria, o datorie mizerabilă, dar datorie : « misia », doar « misia » e de vină. Și el aparținînd acestei lumi, în care nu există ideea de răspundere individuală, Cațavencu îl absolvă însă pe Pristanda de orice responsabilitate, folosind verificatul procedeu pișicher al abstractizării ; singurul element concret al răspunsului său este un foarte familiar « Ghiță », sugestie fină a unei posibile viitoare excelente colaborări cu polițaiul : « Îmi pare rău, Ghiță, că mai stăruiești cu scuzele tale... Adică noi nu știm cum merge poliția ? *(sentențios)*

Într-un stat constituțional, un polițai nu e nici mai mult nici mai puțin decît un instrument ! » Se-nțelege ușor că, în cazul unei schimbări de roluri în distribuția puterii din județ, « Ghiță » va fi în mîna lui Cațavencu un « instrument » la fel de docil cum fusese în mîna lui Tipătescu. Dar numai un « instrument » ? Nicidecum.

Pudică (dar este, de fapt, o pseudopudoare, unul din efectele statornicului impuls către mistificare și automistificare), lumea lui Caragiale își modifică neîncetat existența reală (pauperă, primitivă, degradată) prin intermediul limbajului, constituindu-și o imagine înnobilată prin cuvinte ; iar unul din registrele verbale mari furnizoare de produse logocosmetice este acela al sentimentalității. Domeniul vag și obscur al « sufletului » este insistent invocat în această lume. O face pînă și un polițai hîrșit în meserie cum este Pristanda. Surprinzătoare oricum, dacă mai poate fi ceva suprinzător în această lume de necontenite prefaceri și « traduceri », declarația lui de solidaritate cu avocatul jurnalist în goană după o învestitură politică are, ca supremă garanție, girul (sau nimbul ?) unei coordonate afective : « eu gazeta d-voastră o citesc ca Evanghelia totdauna », îi mărturisește Pristanda lui Cațavencu, pentru a continua, pe același ton al confesiunii clandestine, deci foarte credibilă : « altele am eu în sufletul meu, dar de ! n-ai ce-i face : famelie mare, renumerație după buget mică... » Orice ar face, Pristanda este acoperit : cînd de « misie », cînd de « famelie », cînd de amîndouă. Dar, cu aceeași perfectă flexibilitate interioară, Pristanda își va șterge din memorie mica înțelegere stabilită cu avocatul. Nu mult mai tîrziu după această discuție, cînd se lămurește că onorabilul Cațavencu nu are nici o șansă, polițaiul însuși stabilește un

plan de anihilare a avocatului în cadrul întrunirii publice (« Coane Zahario, dă-i zor ! Trebuie să-l lucrăm pe onorabilul, pe d. Nae Cațavencu ; ordinul lui conul Fănică... Sunt la ușă, cînd oi tuși de trei ori, d-ta proclamă catindatul și ieși la portiță... și pe urmă-i treaba mea... »), plan pus în aplicare fără ezitări : Pristanda își asmute iarăși « oamenii » asupra lui Cațavencu (« Pe el, copii ! ») și acesta e « tîrît » afară.

Exclamația « Mare pișicher ! », prin care polițaiul își exprimă o încîntare aproape estetică față de Cațavencu, vine de la un cunoscător. De fapt, *marele pișicher* este Pristanda însuși ; pe lîngă el, Cațavencu nu e decît un biet amator, și încă unul ghinionist. Avocatul vede din întîmplare scrisorica de amor a prefectului către Zoe, și-o însușește furîndu-i-o Cetățeanului turmentat, încearcă să-i șantajeze pe Trahanache, Zoe și Tipătescu, scrisoarea îi este șterpelită, se descoperă că a falsificat o poliță – pe scurt, încercarea lui de a-și depăși condiția printr-o bruscare a realității se termină cu un eșec lamentabil. Tot un amator, însă norocos, în materie de ticăloșie și duplicitate este și Agamiță Dandanache ; și el găsește o scrisoare de amor compromițătoare, dar o fructifică mai bine decît Cațavencu, atîta tot. În schimb, Pristanda – ca și Ipingescu sau ca Ipistatul din *D'ale carnavalului*, ori ca subprefectul din *O făclie de Paște*, ca procurorul și polițaiul din *Păcat...*, etc., etc. – fură, minte, înșală în permanență și, mai ales, fiind mereu în exercițiul funcțiunii.

Fiind cît se poate de adevărat că în lumea lui Caragiale există o cvasigenerală vocație a înșelăciunii, trebuie totuși observat că veritabilii profesioniști (sau veritabilii artiști) ai

acestei vocații sînt oamenii ordinii și ai legii : s-ar putea spune că nu alta este, în fond, « misia » lor !

Marele pișicher este figura simbolic tutelară a acestei lumi, iar Pristanda o întruchipează aproape perfect.

Corupție ? Ticăloșie ? Duplicitate ? S-ar putea să fie cuvinte prea mari pentru o lume atît de joasă. Doar inconsistență și labilitate și tîmpă viclenie pragmatică, viclenia cîinelui bătut (un nume ca *Gudurău* sugerează suficient de clar o anumită, nedemnă, atitudine canină) ; numai atît ; dar e de-ajuns. O imensă prostie descurcăreață și agresivă.

Acești oameni pot fi oricum și de la ei te poți aștepta la orice. Fac totul cu deplină seninătate, nimic nu-i reține, nimic nu-i tulbură în profunzime, deși se agită tot timpul, nimic nu-i face să sufere, chiar dacă trăiesc în tot felul de frici mărunte, nimic nu li se pare inacceptabil, imposibil, de neprimit, de neauzit, de nesuportat. Au un fel de înțelepciune senilă și cameleonică, adaptîndu-se iute la orice împrejurare și rămînînd mereu aceiași ; cu un termen al lui Unamuno, această lume este marcată de vetustocrație. Nu sînt nici fataliști, nici resemnați, dar primesc toate vicisitudinile cu teama că pot fi urmate de altele încă mai mari : și acceptă orice. Ca Pampon și Crăcănel, ori ca Jupîn Dumitrache, ei caută adevărul, dar abia așteaptă să fie mințiți și să se calmeze. Minciuna și adevărul fac, de altfel, corp comun, fuzionează în chip indestructibil, instituindu-se o copleșitoare dictatură a falsului. Confiscat, anexat de minciună, adevărul este pus în slujba ei și o consolidează. Trahanache demonstrează astfel că autentica scrisoare de amor a lui Tipătescu destinată coanii Joițica ar fi

o « plastografie » comisă de Cațavencu, folosindu-se de o poliță realmente falsificată de avocat. Probă zdrobitoare a relațiilor foarte intime dintre Veta și Chiriac, legătura de gît a acestuia găsită de Jupîn Dumitrache în patul conjugal devine, paradoxal, cel mai puternic argument pentru risipirea bănuielilor gelosului cherestegiu. În lumea lui Caragiale dreptatea este căutată și (uneori) obținută cu mijloace întrebuințate de regulă pentru dobîndirea a ceea ce este necuvenit. Conformîndu-se de bună seamă unei tradiții, Leiba Zibal merge la subprefect cu un « peșcheș », cu toate că nu-i solicită, de fapt, nici o favoare. Procurorul din *Păcat...* nu ia decizia firească, normală, decît după ce este mituit.

Spaimele acestor oameni, atîtea cîte sînt, au un caracter anticipativ. Ei se înfricoșează mereu de ce va veni, niciodată de ce este : sentimentul catastrofic al existenței, dezvăluit și de înclinația spre văicăreală, capătă însă și o funcție justificativă, motivînd lașitatea, minciuna, escrocheriile, nepotismul etc. Vitalitatea lor este deraiată. Sînt « ființe fără „destin", mai exact fără destinație, pentru că lipsite de conștiință și de sens »*, perfect inocente lăuntric, indiferent ce ar face, indiferent ce se întîmplă ; nu au memorie, nu au trecut, viețuiesc exclusiv în prezent, de la un « moment » la alt « moment », de la o vorbă la alta, de la un discurs la altul, fără șir ; și, de fapt, nici nu au interioritate, sînt plini de gol. Fantastica lor maleabilitate nici nu s-ar putea explica altfel.

* Alexandru Paleologu – « De la Caragiale la Eugen Ionescu și invers », în vol. *Spiritul și litera*, Editura Eminescu, 1970, p. 56.

Este o lume-ecou, de sonorități rătăcite, deviate și buimace. Cînd se-nfierbîntă, oamenii de aici parcă nu-și întrebuințează propriile cuvinte. Vorbesc în lungi fraze dezmembrate, fără legătură logică și gramaticală între propoziții, chiar și cuvintele fiind adesea dispuse în ordinea de bazar a purei alăturări întîmplătoare. Talmeș-balmeșul le guvernează și existența, nu numai exprimarea. Și totul se petrece la vedere, pe față, într-o « vastă lipsă de perversitate », cum scria Paul Zarifopol, cel care a remarcat conviețuirea fericită dintre candoare și ticăloșie în lumea lui Caragiale, încercînd să o explice prin absența unei conștiințe a binelui și a răului moral. « În societatea nouă românească – nota el – ticăloșiile de orice fel poartă aproape constant semnul inocenței ; acești oameni fac rău fără să păcătuiască. Perversitatea, viciul adevărat și tragic nu sunt cu putință decît acolo unde, printr-o îndelungată și profundă constrîngere morală și religioasă, s-au putut forma acele duplicități și conflicte din care se naște conștiința complicată a binelui și răului moral. O lume care să fie mai ignorantă în această știință decît lumea în mijlocul căreia a creat artistul Caragiale ar fi, cred, greu de găsit în tot cuprinsul societăților istorice. Acești români orășeni îmi par deopotrivă de candizi, în bine ori în rău. »*

Observațiile sînt exacte, însă diagnosticul rămîne de discutat. Lumea lui Caragiale, privită în ansamblu, pare să se afle mai degrabă dincolo de istorie ; este una postistorică, aici orice evoluție s-a încheiat, de unde izbitorul său aspect rezidual de conglomerat haotic. Există o barbarie preistori-

* Paul Zarifopol – « Publicul și arta lui Caragiale », în *Pentru arta literară,* vol. I, Editura Minerva, 1971, p. 190.

că, așa-zicînd naturală, ce precede devenirea istorică, conținîndu-i însă în germene posibilitățile ; dar există și o barbarie finală, o barbarie la care se ajunge în urma unei evoluții devastatoare, o barbarie ce rezultă dintr-un proces de surpare și degradare. O lume sălbatică nu este totuna cu o lume sălbăticită. Inocența lumii lui Caragiale este de aceea o pseudoinocență, fiind în același timp simulată și reală. Conștiința păcătuirii – în termenii lui Paul Zarifopol – este într-adevăr absentă în această lume, dar nu pentru că în spațiul ei nu se face distincție între bine și rău, ci pentru că toată această lume păcătuiește.

Candoarea nu mai este aici sinonimă cu nevinovăția : este consecința abolirii ideii de nevinovăție prin identificarea ei permanentă cu vinovăția. Așa cum oamenii din lumea lui Caragiale spun adevărul și mint în același timp, ei sînt concomitent vinovați și nevinovați, iar această dualitate se exprimă cel mai bine la nivelul limbajului : retorica pișicheră, utilizată pe scară largă și în toate raporturile dintre indivizi, de la cele sociale pînă la cele intime, constituie o formă particulară, foarte specifică, de dublu limbaj. Aceeași faptă poate fi ori un păcat, ori un merit, fiind și una și alta deodată. Edificiul minciunii are capacitatea miraculoasă de a-și încorpora tot, inclusiv adevărul. Este adevărat că legătura de gît descoperită de Jupîn Dumitrache în pat aparține lui Chiriac, dar acest adevăr servește ca dovadă absolută a fidelității Vetei și a cinstei tejghetarului ; evidența nu este, în acest caz ca și în altele, doar negată, contestată, este transformată în contrariul ei. Momentul este unul din cele mai caracteristice pentru acțiunea de instituire a mistificării și auto-mistificării :

JUPÎN DUMITRACHE

(luînd pe Chiriac și pe Ipingescu de mînă și aducîndu-i dramatic în fața scenii)

Toate le-am lămurit ; bine, de cumnatul Rică nu mai am ce să zic ; dar să vă arăt ce am găsit pe pernele patului dumneaei,... că uitasem... ; îmi vine să intru la bănuieli rele.

CHIRIAC

(înfiorat)

Ce-ai găsit, jupîne ?

JUPÎN DUMITRACHE

Uite. *(scoate din buzunar o legătură de gît.)*

IPINGESCU

Frumoasă legătură, de șic !

CHIRIAC

Aș ! ado-ncoa, jupîne ; asta-i legătura mea, n-o știi dumneata ?

JUPÎN DUMITRACHE

(lămurit)

Ei, bată-te să te bată ! de ce nu spui așa, frate ? *(lui Ipingescu, cu filosofie.)* Ei ! vezi ?... Uite așa se orbește omul la necaz !

Rezon !

Orbirea lui Jupîn Dumitrache este definitivă, dar el este convins că s-a « lămurit ». De față la această uluitoare metamorfoză a realității în iluzie, Ipingescu, reprezentant al secției, al ordinii și al legii, o întărește și o girează ; replica lui, « Rezon ! », ultima replică a *Nopții furtunoase,* are valoarea simbolică a unui sigiliu.

În lumea lui Caragiale toți sînt virtuali culpabili, nimeni nu scapă : totul e să se vrea, totul e să existe un interes pentru valorificarea acestei potențialități. Starea de delincvență fiind unanimă, constatarea abaterii este la fel de arbitrară ca toate criteriile specifice acestei lumi. Polița plastografiată a lui Cațavencu este descoperită exact în momentul cînd acestuia trebuie să i se-nchidă gura. El e prins, compromis, convertit și recuperat. De altfel, în lumea lui Caragiale toți au mici « slăbiciuni », apartenența însăși la umanitate fiind determinată de existența măcar a uneia – « am și eu o slăbiciune, și eu sunt om ». Cînd toți sînt, faptic sau latent, vinovați, cînd toți au cîte o « slăbiciune » care îi face vulnerabili, ideea de nevinovăție dispare. Poți avea noroc sau ghinion, poți fi protejat sau persecutat ; dar nu poți fi inocent. Lumea aceasta e încătușată de « lanțul slăbiciunilor » și nu poate trăi fără el. Nu o apasă, nu o stînjenește ; dimpotrivă, îi conferă trăinicie și o apără de schimbări. Există un confort al complacerii.

Dar cum poate merge un aşa teatru ? Cu decor !
Cu mult decor ! cu strălucit decor şi cu toba mare !

I.L. Caragiale – *Păreri libere*

Fiind singura posibilă în lumea lui Caragiale, libertatea de a vorbi nu este însă nelimitată.

Este o libertate controlată, îngrădită şi dirijată.

Cîtă vreme se exercită în gol, cîtă vreme este inofensivă, cîtă vreme rămîne fără nici un conţinut şi fără nici o tangenţă cu adevărul şi realitatea, libertatea de a vorbi este tolerată şi chiar stimulată, ea asigurînd alibiul tăcerii despre lucrurile esenţiale.

Trahanache însuşi îi dă cuvîntul lui Caţavencu, invitîndu-l la tribună cu amabilitate desăvîrşită (« Da, da stimabile. Aveţi cuvîntul. Poftiţi la tribună !... ») şi protejîndu-l de întreruperi (« Rog, nu întrerupeţi pe orator, stimabile... »), deşi îi cunoaşte intenţiile. Bunăvoinţa protocolară a venerabilului prezident încetează însă dintr-o dată cînd Caţavencu nu mai bate cîmpii cu teorii despre progres şi violează supremul tabu al acestei lumi : în lumea lui Caragiale orice referire la realităţi implicînd puterea şi oamenii ei este interzisă. « Mă scoţi din ţiţîni... » – zice atunci Trahanache, părăsind brusc stilul înmănuşat în favoarea celui grosolan al autoritarismului : nerăbdătorul avocat încearcă să divulge la întrunire secretul legăturii dintre Zoe şi prefect. Urmarea se ştie : pentru a închide gura îndrăzneţului intervine oportun şi eficient, cum

se și cade unui reprezentant al secției, Pristanda, care își îndeamnă energic băieții să treacă la acțiune (« Pe el, copii ! »). Apucat « de gît », făcut așadar să tacă după metodele verificate ale apărătorilor ordinii, și « tîrît » afară, Cațavencu e scos din joc. Nu-i respectase regula. Pîn-aici ! În lumea lui Caragiale cine se atinge de autoritate o pățește. Cațavencu putea spune orice despre oricine, putea să critice și să combată oricît, putea măslui oricîte polițe ar fi dorit, dar nu trebuia să se atingă de prefect (« Un om endepandent, care a făcut servicii partidului, județului, țării... și mie, ca amic, mi-a făcut și-mi face servicii, da ! », cum îl caracterizează Trahanache), de prezident și de mult iubita lor coana Joițica. Pînă și Trahanache afirmă limpede că avocatul a depășit măsura : « Bine frate, înțeleg plastografie, pînă unde se poate, dar pînă aci nu înțeleg... » Pedeapsa aplicată lui Cațavencu este și ea specifică lumii lui Caragiale. Rebelul este îmblînzit, readus în rînd, obligat să devină un propagandist zelos al familiei îmbunătățite Trahanache-Zoe-Tipătescu. Sînt și alții care, dintr-un motiv sau altul, uită legea fundamentală. Cînd vede că poliția nu-i este de nici un ajutor la găsirea lozurilor dispărute, d. Lefter Popescu, falsul norocos din *Două Loturi*, izbucnește, exasperat, într-un « torent de invective la adresa autorității, care e compusă din pungași, din zbiri complici cu briganzii ». Dus de o explicabilă furie, nenorocitul personaj încalcă și el interdicția cea mai severă a lumii lui Caragiale, abia-abia scăpînd nepedepsit. Comisarul Turturearu, amicul său, care pînă atunci – cointeresat cu cinci la sută din cîștig în caz că lozurile ar fi fost recuperate – îl ajutase cu devotament, ducîndu-le pe chivuțele bănuite de furt la secție după știutul protocol al « umflării » (« iese-n ușe, dă un țignal : sergenții răsar

ca din pămînt, și haide! le-au pornit pe nemîncate... »), își modifică radical atitudinea: « Prudența și amiciția au oprit pe d. Turtureanu să nu-i dreseze cuvenitul proces-verbal pentru insultă adusă autorității în exercițiul funcțiunii, și poate că tot i l-ar fi dresat, dacă, asupra ultimelor cuvinte, d. Lefter n-ar fi ieșit în fuga mare ca un nebun, strigînd că se duce să reclame la parchet. »

Ca un nebun: ieșirea domnului Lefter Popescu împotriva autorității este într-adevăr curat nebunească în lumea lui Caragiale, care de obicei știe foarte bine pînă unde îi este îngăduit să ajungă cu vorba. Printr-o scurtă detenție provocată de « vociferări la adresa guvernului » trece și d. Stavrache Stavrescu din *Proces-verbal*. Ca și d. Lefter Popescu, d. Stavrache Stavrescu, « de profesiune propietar », își pierde controlul și, în cursul unui scandal cu chiriașele, « s-a pronunțat cu vociferări la adresa guvernului care este un obicei al său cunoscut de toți concetățenii din această suburbie și în contra noastră chiar în eserciciul foncțiunii », după cum scrie inevitabilul comisar în inevitabilul proces-verbal.

Sînt și cazuri cînd coliziunea cu oamenii puterii, deși violentă, are consecințe fericite. O babă surdă, pe deasupra « beată frîntă », traversează aiurea o mare intersecție bucureșteană: « un automobil era cît p-aci s-o calce, două biciclete au ocolit-o ca niște rîndunici; dar iată! o clipă, și baba are să dispară sub roatele tramvaiului electric, care trece ca praștia ». Potențiala victimă este văzută însă de un agent de circulație: « Un sergent de stradă vede; sare degrabă, o înșfacă pe babă de ceafă și-o smulge de la atingerea morții grozave. Tramvaiul a trecut fără s-o atingă. Baba smucită scapă o legătură care o purta în mînă; din legătură sar cît colo niște ouă, cari

se fac terci, și o sticlă de rachiu de drojdii, praf. Baba se-ntoarce indignată și ocărăște pe omul autorității. Maica ta, Cristoase ! în ezercițiul foncțiunii ? ceara și anafura ! Și omul autorității îi arde babii surde două palme de-o face să auză la moment din două părți clopotul de la Mitropolie. Baba, auzind după atîția ani, cade de bucurie pe șezute la marginea trotoarului și-ncepe să plîngă făcîndu-și cruce. Minunea minunilor ! Salvată ! » În general însă, confruntarea cu puterea este evitată cu grijă. « Ce-o să faci ? Te joci cu puterea ? » – îl întreabă Brînzovenescu pe Farfuridi, de la această întrebare speriată ajungîndu-se la hotărîrea celor doi de a trimite « o depeșă la București, la Comitetul Central, la minister, la gazete », dată « anonimă », dar « iscălită », cu îndrăzneala ultimă a disperării, « mai mulți membri ai partidului ». Cu tot comicul ei nebun, discuția dintre Brînzovenescu și Farfuridi poate fi analizată și în vederea unei eventuale radiografii a fricii în lumea lui Caragiale. Ei sînt, în fond, imbecilizați de spaimă, o spaimă uriașă, ale cărei dimensiuni abia dacă pot fi bănuite după mulțimea de ezitări și precauții în care își risipesc slaba energie protestatară :

BRÎNZOVENESCU
(scurt)

E tare ! prea tare ! n-o iscălesc.

FARFURIDI
(cu tărie, impunător)

Trebuie să ai curaj ca mine ! trebuie s-o iscălești : o dăm anonimă !

BRÎNZOVENESCU

Așa da, o iscălesc!

FARFURIDI

O iscălim: « Mai mulți membri ai partidului »...

BRÎNZOVENESCU

Da' dacă ne cunoaște slova la telegraf?

FARFURIDI

Punem pe altcineva s-o scrie.

BRÎNZOVENESCU

Pe cine?

FARFURIDI

Trebuie să găsim pe cineva să ni-o dea la telegaf! 'Aide, Brînzovenescule.

BRÎNZOVENESCU

Numai să nu pățim ceva.

FARFURIDI
(impunător)

Trebuie să ai curaj: anonimă. Cîte ceasuri sunt?

Deși este rareori mărturisită direct, frica reprezintă, probabil, una dintre cele mai importante cauze ale « tîmpeniei umane rotunde și inventive »* atît de des întîlnite în lumea lui Caragiale, prezentă, de fapt, la proporții de masă. Chiar dacă frica împinsă pînă la ultimele limite poate paraliza pînă și recunoașterea fricii, efectele ei nu sînt mai puțin evidente. « Tîrît de curent », de curentul vorbelor, Cetățeanul turmentat vrea să întărească verbal, prin repetare, hotărîrea coanii Joițica și lui Cațavencu de a se opune candidaturii cerute de autoritatea centrală (« Da, vom lupta contra guvernului ! »), dar se răzgîndește brusc, la jumătatea replicii, dînd înapoi înspăimîntat de ce era cît p-aci să-i iasă din gură : « Da, vom lupta contra... *(sughițînd și schimbînd tonul)*... adică nu... Eu nu lupt contra guvernului !... »

Se poate vorbi în lumea lui Caragiale, dar nu despre orice.**

* Marin Preda – « Despre actualitatea lui I.L. Caragiale », prefață la antologia *I.L. Caragiale-Opere alese,* Editura Cartea Românească, 1972, vol. I, p. 11. După Marin Preda, « tîmpenia umană » manifestată prin « comedia cuvîntului » constituie « descoperirea » lui Caragiale.

** De menționat aceste « povețe » sarcastice, dintr-un articol publicat în 1900, ale lui Caragiale însuși : « Învîrtește-ți dar condeiul de zece ori în cerneală pînă să scrii un cuvînt, și, după ce l-ai scris, gîndește-te de o sută de ori dacă nu trebuie șters, nu de dragul stilului, ci de teama primejdiei. Oricînd îți va clipi prin minte ceva care ți-a încărcat sufletul, ori înveselindu-l cu prisos, sau mîhnindu-l peste măsură, stinge repede scînteia care-ți poate aprinde foc în cap. Șterge cuminte șirurile ce simți bine c-ar plăcea la foarte multă lume, ofensînd pe acei cîțiva mai puternici decît aceasta, și înlocuiește-le cu cea mai sălcie platitudine, și ferește-te chiar atunci să nu cumva s-aluneci afară din tonul amabil al sfintei banalități » (*Păreri libere,* în *Opere,* vol. IV, ed. cit., 1965, p. 425).

Dreptul de a vorbi este înțeles, atribuit și exercitat ca drept de a pălăvrăgi ; și e, de fapt, mai mult o îndatorire decît un drept, lumea aceasta fiind una dintre lumile în care tot ce nu este interzis devine obligatoriu. Toți au « păreri » și « opiniuni » ; și toți se simt, ori poate chiar sînt, obligați să și le exprime public zgomotos și vehement, hărmălaia produsă contribuind și ea la victoria carnavalului asupra adevărului și realității. Fiindcă « părerile » și « opiniunile », oricît de împărțite și oricît de pătimaș susținute, nu sînt decît simulacru și mascaradă. Participă la compunerea unei alte realități, o realitate pur verbală, etanșă față de realitatea propriu-zisă și vizînd bruierea și anihilarea acesteia. Perorațiile lui Jupîn Dumitrache despre « onoarea de familist » nu intră în contradicție cu situația concretă a vieții lui de familie : se substituie acestei situații și formează singura realitate în care trăiește, fericit, cherestegiul. Se poate observa apoi că divergențele de « păreri » și de « opiniuni » se manifestă și funcționează exclusiv în planul vorbăriei. În realitatea reală nu au nici o consecință și nu obligă la nimic.

Neconcordanțele agitate din lumea cuvintelor au ca suport un consens deplin în lumea faptelor. În sfîrșit, « părerile » și « opiniunile » sînt generate de un impuls exhibiționist care le compromite iremediabil. Vorbitul se preface în vorbărie, un potop asurzitor de cuvinte inundă lumea lui Caragiale. Trăncăneala, această hiperactivitate verbală, reprezintă un surogat de libertate și pluralism, nu este nici măcar o pierdere de vreme, cum se străduiesc uneori oamenii de aici să lase impresia. Locvacitatea bolnavă a lumii lui Caragiale pare un exces, dar nu face decît să suplinească o absență. Vacarmul acoperă un deficit – și totodată se nutrește din el.

Desfrînarea verbală are însă și un alt efect. Este creatoare de talmeș-balmeș. « Opiniunile » și « părerile » se învălmășesc indistinct, se egalizează, se uniformizează și se anulează reciproc. Deși nu are « poftă de societate », naratorul din *Obligativitatea opiniilor* acceptă invitația unui amic de a merge la un ospăț. De fapt, cade într-o capcană. Fiind o « bestie lacomă de lucruri delicate » (o slăbiciune !), fusese ademenit « de o strălucitoare perspectivă – stridii, icre moi, un mușchi de căprioară împănat, un Cotnar original », perspectivă seducătoare înfățișată « cu rafinerie infernală » de către amic. Masa a fost, într-adevăr, așa cum se promisese – « Stridiile au fost minunate, icrele moi delicioase, asemenea și vînatul, brînza, fructele, cotnarul și cafeneaua. » Dar bucuria și plăcerea concretului gastronomic sînt o altă înșelăciune. Naratorul s-a întors acasă « tîrziu, zdrobit, cu mintea zdruncinată și cu sufletul turburat ». Masa, îmbelșugată, ispititoarea masă, nu fusese decît un viclean pretext pentru atragerea lui în infernul vorbăriei : « erau mulți la masă. Îndată ce-am trecut de primul pahar după stridii, s-a încins între meseni o vie discuțiune *„de omni re scibili et de…"* Am auzit trei ceasuri atîtea și așa opiniuni despre artă, mai ales despre artă ! că, intrînd acasă, am dat un picior strașnic cînelui meu, care mă întîmpina după obicei gudurîndu-se. Îmi pare rău, dar trebuia să lovesc, aveam nevoie să maltratez material pe cineva ». Revenit din ținuturile diabolice ale trăncănelii (natura demonică a întîmplării este sugerată limpede), scăpat de înnebunitoarea vorbărie, încă amețit, « zdrobit, cu mintea zdruncinată », naratorul se eliberează de tirania și de amintirea încă atît de apăsătoare a trecerii prin coșmarul « discuțiunii » printr-un gest violent *material* ; lovirea cîinelui este aproape un sacri-

ficiu ritualic (« Îmi pare rău – dar trebuia să-l lovesc »), semnificînd o vindecare. Tot cîinele, probabil o prezență simbolică, prieten fidel dar mai ales necuvîntător, ascultă fără să dea nici o replică un lung discurs exasperat și sarcastic despre anularea libertății de opinie (« dreptul cel mai sacru ce-l am eu, individ gînditor, în mijlocul semenilor mei ») prin instituirea « obligativității opiniunilor » : « Vezi ce splendid cortej și ce larmă haotică, în care nu se mai distinge nici o figură și nici un glas, în care nu mai poți ști cine merită să fie salutat de tine cu o respectuoasă mișcare din coadă, sau lătrat ca un caraghios ! » În lumea lui Caragiale, unde oamenii devin « regi » bufoni ai « creațiunii » (« Privește tu, cîne, străvechi prieten și totdauna credincios supus al regilor creațiunii, privește imensul lor carnaval, vasta lor mascaradă. Iată-i, fiecare cu coroana și sceptrul său, dacă nu de aur și de pietre scumpe, măcar de lemn și ciobulețe de sticlă colorată, dacă nu nici atît, măcar de carton și peticele de hîrtie văpsită »), animalul nevorbitor rămîne unicul partener valabil de discuție. Acest cîine este însă o excepție, ca și naratorul, stăpînul său ; alți cîini (Bùbico, Samurache) sînt și ei deplin integrați mascaradei, ca și stăpînii lor.

Fiind o tăcere camuflată, vorbăria este o mistificare și totodată o automistificare ; dar este și o necesitate, expresia unică și ultimă a supraviețuirii și în alt plan decît cel strict fizic. Ține loc de viață spirituală, înnobilează. Vorbind, chiar dacă sub supraveghere (interioară și exterioară), această lume se refugiază prin cuvinte în imaginar și ficțiune, teritoriu unde ceea ce de fapt îi lipsește ajunge, printr-o inversare compensatorie de proporții și de raporturi, să-i prisosească monstruos ; dar numai în cuvinte și în iluzie. Așa cum anumite

morbide personaje bolnave de singurătate iau în chip curent băi de mulțime (dictatorii din romanele sud-americane, de exemplu), lumea lui Caragiale simte nevoia băilor de vorbe.

Preferința pentru locurile publice (berării, bodegi, birturi, crîșme, cafenele) vine, probabil, și dintr-o anumită prudență : dacă s-ar întîlni în intimitate, la casele lor, ar da de bănuit, ar deveni suspecți, ar fi în primejdie să fie « lucrați » de oamenii autorității. Aceștia, vorba lui Pristanda, sînt « zi și noapte la datorie », incognito uneori, după un procedeu descris în amănunțime de același : « mă dezbrac de mondir, scoț chipiul, mă-mbrac țivilește și plec... la datorie ». Lumea lui Caragiale se travestește și verbal, și în fapte. Deghizat « țivilește », din obligațiile datoriei, Pristanda este atras de lumina care arde, tîrziu după miezul nopții, în casă la Cațavencu, și nu vrea să-i scape prilejul de a mai afla cîte ceva – « Cînd dau să trec maidanul, văz lumină la ferestrele din dos ale lui d. Nae Cațavencu, și ferestrele vraiște. Ulucile înalte... dacă te sui pe uluci, poți intra pe fereastră în casă. Eu, cu gîndul la datorie, ce-mi dă în gînd ideea ? zic : ia să mai ciupim noi ceva de la onorabilul, că nu strică... și binișor, ca o pisică, mă sui pe uluci și mă pui s-ascult. » Cine se izolează bate la ochi în lumea lui Caragiale.

Vorbind la nesfîrșit, această lume nu comunică : nu are ce, nu poate, nu (mai) știe să comunice ; limba are aici alte funcții. Lumea lui Caragiale *se* comunică, se constituie prin limbă, se naște din vorbe ca Venus din spuma mării. Avîntul imperios de în-ființare prin intermediul verbalității o rupe de realitate, dar o și determină să travestească realitatea în ficțiune, să-i confere atributele specifice iluziei.

Și poate că tocmai de aceea toate comediile lui Caragiale debutează în același fel : intrîndu-se într-un discurs aflat în plină desfășurare. Cortina se ridică (se trage ca o perdea acoperind o fereastră ce dă spre *o altă lume*) lăsînd să se vadă și să se audă un personaj care vorbește – nu se știe de cînd. În *O noapte furtunoasă* Jupîn Dumitrache « urmează o vorbă începută ». În *Conul Leonida față cu reacțiunea* prima replică este : « Așa cum îți spusei, mă scol într-o dimineață... » etc., deci se continuă un discurs nu se știe cînd început, probabil etern. *O scrisoare pierdută* începe cu Tipătescu « terminînd de cetit o frază din jurnal ». În *D'ale carnavalului*, comedie foarte muzicală ca ritm și compoziție (chiar și obiectul pus mereu de Ipistat la loterie este... « un portabac cu muzică » !), Iordache fredonează melopeic un cîntecel.

Și finalurile sînt invariabile : toți sînt veseli, o mare bucurie îi însuflețește. Sfîrșitul din *O noapte furtunoasă* : merg « toți veseli spre fund ». Cel din *Conul Leonida față cu reacțiunea* : Efimița și Leonida « sunt foarte veseli ». Iată și *D'ale carnavalului* : « toți pornesc veseli și rîzînd spre dreapta ». *O scrisoare pierdută* se încheie apoteotic : « Muzica atacă marșul cu mult brio. Urale tunătoare. Grupurile se mișcă. Toată lumea se sărută... »

Trăncăneală și optimism, vorbărie și veselie ; în lumea lui Caragiale dezlănțuirea verbală și excitația euforică apar mai ales în situațiile cînd realitatea și adevărul sînt înlocuite de fals și minciună.

Subprefectul din *O făclie de Paște*, cel care după ce primește « peșcheșul „modest" » adus de Leiba Zibal îl batjocorește pe hangiu (« a început să rîză de jidanul fricos ») și refuză să-i ia plîngerea în serios, este « un tînăr foarte vesel ».

După ce este mituit și dă procesului-verbal o încheiere complet opusă începutului modificînd numai o simplă conjuncție (« dispunem *însă*... » în loc de « dispunem *dar*... »), severul procuror din *Păcat*... se vădește a fi un cu totul alt om – « vorbea mult și frumos – era foarte vesel ».

Aniversarea zilei de naștere a Nicuții, « copila unică » a trioului conjugal compus din doamna Guvidi, domnul Guvidi și domnul N..., « un flăcău destul de copt, putred de bogat », este sărbătorită cu « muzica roșiorilor » adusă din București : « Ospățul a fost strălucit și balul pe iarbă verde foarte animat și vesel. A doua zi, luni, avînd fiecare dintre invitați afaceri de dimineață, am trebuit toți să luăm trenul care trecea la unu noaptea. O noapte de septembrie limpede ca sticla curată... vreme dulce și lună plină... zece trăsuri mergînd la pas și banda roșiorilor cîntînd un marș triumfal în frunte – de neuitat. »

În lumea lui Caragiale « marșul triumfal » consfințește victoria ficțiunii asupra realității.

O victorie unanimă, obținută cu participarea tuturor.

Fiindcă lumea lui Caragiale nu este deloc una divizată, împărțită în tabere, categorii etc. opuse. Au toți aceleași deprinderi, aceleași interese, aceleași preocupări ; și alcătuiesc un univers profund solidar. Retorica pișicheră îi face să fie strîns uniți. La capătul tuturor confruntărilor, personajele lui Caragiale se descoperă asemănătoare, de nu chiar identice ; niciodată însă diferite. De aceea fraternizează cu atîta căldură, de aceea în finalul comediilor sînt de față *toți* – și toți *veseli*. Secretul longevității acestei lumi, al rezistenței sale constă în absența (sau în neputința) căutării unei alternative. « Lanțul

slăbiciunilor » o încătușează, e adevărat; dar o și fortifică, îi conferă unitate, o apără de dezbinări. Veselia finală din comedii marchează o regăsire fericită în complicitatea unanimă. Este o încheiere doar privită din exterior și convențional, semnificația ei reală sugerînd continuitatea nesfîrșită a reprezentației, desfășurată fără oprire în lumea dezvelită (dezvăluită) prin ridicarea cortinei : o lume unde totul e spectacol, înscenare, simulacru, mascaradă, interpretate cu mare avînt de către toți. Împăcările și voioșia la care se ajunge în comediile lui Caragiale indică depășirea unei false crize de perpetuarea triumfală a carnavalului. « Marșul triumfal » este însă tot o « mască », o altă « mască »*, nu, desigur, ultima : nimic nu este aici durabil, statornic, ireversibil, fixat o dată pentru totdeauna.

Aflată sub semnul veșnicei prefaceri, al lipsei cronice și, poate, voluntare de memorie (memoria incomodează) și al

* *Cf.* și observațiile lui Florin Manolescu din studiul său, fundamental, *Caragiale și Caragiale* (Editura Cartea Românească, 1983), referitoare la *D'ale carnavalului*, dar aplicabile și celorlalte comedii : « sfîrșitul piesei consacră *falsul* și aparența măștilor ca unică realitate în care eroii vor continua să trăiască, și cu toate că și-au scos costumele, personajele lui Caragiale rămîn pentru totdeauna niște „mascați". În grade diferite, toate știu că fac parte dintr-un sistem de relații cu înșelători și înșelați și că față de partenerii lor sînt, în același timp, și una și alta. Este adevărat că *împăcarea* presupune întotdeauna înțelegere, uitare și capacitate de a ierta. Dar ceea ce uită personajele lui Caragiale în cazul acesta este propriul lor trecut și o intenție pentru care s-au zbătut tot timpul : dorința de a-i pedepsi pe cei „răi" ». (p. 138). În același sens trebuie amintite și considerațiile lui Lucian Pintilie despre « fondul demențial al jocului de măști (care începe cu mult înainte de declanșarea carnavalului, iar carnavalul nu intervine decît pentru a consfinți și formaliza baletul măștilor) », din revista *Echinox*, nr. 1-2-3/1981.

acceptării oricărei situații și oricărui rol, această lume rămîne însă mereu aceeași. Este adaptabilă, disponibilă și mobilă pentru a-și proteja imobilismul. Se agită întruna, dar stă pe loc. Mișcarea lumii lui Caragiale nu este atît circulară, cum a fost în general considerată, cît stagnantă. Aici se face totul pentru a nu se face nimic.

Trăncăneala are și această funcție : de a crea impresia că permanent se întîmplă ceva ieșit din comun, epocal, fără a se petrece de fapt nimic. Așa cum în lumea lui Caragiale presa inventează și creează evenimentele, nu le reflectă : încă o expresie a instituirii ficțiunii prin limbaj. De altfel, multe dintre gazetele care apar aici au denumiri ce sugerează o participare directă la trăncăneală. Se înregistrează, astfel, voci *(Vocea Patriotului Naționale, Vocea Zimbrului)*, glasuri *(Glasul Țării)*, ecouri *(Ecoul Patriei)* și chiar răcnete *(Răcnetul Carpaților)*. Hărmălaia absoarbe energiile și le canalizează într-o unică direcție, inofensivă, îndepărtîndu-le premeditat de realitate. Această lume trăiește așa cum vorbește : existența îi oglindește retorica. Marea trăncăneală nu se desfășoară dincolo de viață ; îi organizează viața. În structura modului său de a fi regăsim structura modului ei de a se exprima. Cunoscuta opinie a lui Farfuridi poate fi gravată, ca o altă *Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate*, la intrarea în infernul fanfaron al lumii lui Caragiale : « Din două una, dați-mi voie : ori să se revizuiască, primesc ! dar să nu se schimbe nimica ; ori să nu se revizuiască, primesc ! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale... Din această dilemă nu puteți ieși... »

Și, într-adevăr, nu se iese din această dilemă în lumea lui Caragiale. Marea trăncăneală este fără început și fără sfîrșit.

Nevoia de confirmare și de autoconfirmare domină în chip absolut această lume, care își caută pretutindeni și cu orice preț o recunoaștere, o validare, o legitimare. Nu o face însă pentru că s-ar crede ignorantă sau dintr-un eventual complex de ilegitimitate ; această lume e foarte sigură de sine, iar complexe, mai ales de inferioritate, nu are. Nici pentru că s-ar simți, cumva, slabă, deficientă, nedreptățită ; nu, nicidecum, nu dintr-un prea-puțin ; ci dintr-un prea-mult, dintr-o convingere nezdruncinată în ea însăși, dintr-o vitalitate în clocot, dintr-o forță ce își depășește necontenit făgașul și căreia nimic nu-i rezistă.

Există în lumea lui Caragiale o adevărată demonie a afirmării, a impunerii, a expunerii ; un exhibiționism uneori patologic, firesc totuși în acest univers de fațade și decoruri.

Cum însă nu poate și nici nu vrea să schimbe nimic în planul faptei, cum în concretul existenței rămîne, cu încăpățînare complice, mereu pasivă, cum este sistematic refuzată de acțiune și devenire, lumea aceasta își manifestă marile impulsuri în exclusivitate verbal. Aici, în vorbărie, în trăncăneală, în acest spațiu fluid al instantaneității, lipsit de obligații și de răspunderi, își dă drumul. Logoreea patetică devine o îndeletnicire colectivă și unanimă ; toți o practică. Și nu dezinteresat. Atrage și mobilizează pe oricine.

Se trăiește în vorbe, se muncește în vorbe, se suferă în vorbe, se luptă în vorbe, se locuiește în vorbe. Precaritatea cadrului material de existență, constatată deseori în legătură cu lumea lui Caragiale ca sărăcie de peisaj sau indiferență pentru mediul natural sau construit, de aici provine. De

aspect vag și rudimentar citadin, ambianța arhitectonică și edilitară în care forfotește această lume constituie o întrupare plastică a nesfîrșitei sale pălăvrăgeli.

Marea trăncăneală se proiectează spațial, orașul lumii lui Caragiale avînd forma tembelă a unui discurs detracat; și este, în fond, un asemenea discurs idiot, un discurs eternizat, turnat în piatră, în beton, în asfalt. Casele « sunt la fel identice », cum se menționează într-un proces-verbal, cu alte cuvinte « gemene, peste putință de deosebit » dacă n-ar avea numere diferite; dar se întîmplă ca numerele să fie puse pe dos. O locuință « e făcută parcă numai și numai să fie admirată de din afară », exteriorul, foarte împodobit (« șase ferestre mari, ciubuce și ornamente monumentale »), contrastînd cu interiorul amărît (« înăuntru, trei chichinețe, din care una n-are lumină decît de la ușa coridorului ce duce la atenanțe »). Ca și limba, arhitectura își pierde în această lume funcția esențială. O altă clădire, tot « monumentală », cu « ferestre ca la palatul justiției », este tăiată absurd: salonul « e în trei colțuri ». Sistematizarea este ulterioară construcției, mai întîi sînt făcute casele și pe urmă aliniate străzile: « Locul este tăiat cu o foarte pronunțată oblică pe linia stradei, care se realiniază acuma toamna, căci aliniarea de astă primăvară a fost greșită. La mirarea mea, că văz un salon în trei colțuri, stăpîna casei, care e marșandă, *robes et confections,* îmi deslușește că toate casele de pe strada aceasta sunt așa: adică, au toate cîte un salon în trei colțuri, fiindcă toate locurile sunt tăiate *en biais.* » Ceasurile publice sună « foarte regulat », dar măsoară un timp țicnit – « În fața, la Mitropolie, sună 5 antemeridiane... La 12 fix ziua, sună în fața la Mitropolie 5 antemeridiane; la 12 fix noaptea, 5 post-meridiane – dar foarte regulat. » La fel, Rică

Venturiano aude « orologiul de la Stabiliment bătînd unsprezece și douăzeci ». Trenurile ori întîrzie, ori « nu umblă », deși există (« este și un tren cum vrei dumneata ; dar acela nu umblă »). Serviciul de salubritate « strică odihna prafului », învăluind orașul într-o pîclă irespirabilă (« un municipal își face cu măturoiul lui enorm datoria, stricînd odihna prafului și făcînd să se-mbrobodească în ceață din ce în ce mai deasă luminile felinarelor... »). Privită de la oarecare distanță, « Capitala acoperită de un nor gros de pulbere luminată de soare are aspectul unei mări fără țărm ». Nici « fizionomia marginii » orașului nu este lipsită de originalitate ; « mai întîi de la barieră dai de o murdărie vrednică de cei mai originali africani ; colea, niște băieți de la o cîrciumă toacă fel de fel de cărnuri pentru cîrnați, un vîrtej de muște roiește împrejur ; dincoace niște hîrdaie cu struguri borșiți din cari un zaplan cu mîinile pline de zeamă dulce și de praf își umple mereu teascul, pentru must – un fel de sirop îngroșat cu țărînă : aci un alt vîrtej de muște clocotește fără astîmpăr ; pe jos e noroi de struguri, de prune și de spălături de tingiri. Pe niște cotloane se prăjesc la tavă niște cîrnați exalînd un miros puternic de grăsime arsă. Mai departe e zaanaua ; miroase a hoit și a sînge stătut în soare ; scursorile de murdării strînse pe lîngă drum îți întoarce sufletul. Aici, sub umbrare improvizate pentru campania zaanalei, de o parte și de alta a șoselii fac chef negustorii, țăranii, soldați, bicicliști, mahalagioaice, popi etc., cu familia și copiii ; mănîncă fleici, frigărui, mai ales cîrnați și pastramă, și beau must, aspirînd cu deliciu pe nas și pe gură mirosurile zaanalei și praful șoselii ». Acești oameni se simt la fel de bine în colcăiala mizeriei ca și în colcăiala vorbăriei. Meteorologia însăși pare smintită. Lumea

lui Caragiale parcă nu cunoaște decît două anotimpuri, ambele excesive, ierni viforoase (« Ș-afară-i grozav... și plouă, și ninge, și pică și-nghează... o zloată cumplită... un vifor nebun... o vreme, prăpăd ! » ; « plouă, ninge, îngheață, se topește : vifor orb » ; « ploaie, ninsoare, vifor, să nu scoți un cîine afară din bordei ») și veri toride, lichefiante (« arșiță, groaznică dogoare », « moleșeală generală »). Numele străzilor se acordă cu anumite specifice formule verbale. Pentru « puțintică răbdare » – strada *Pacienții,* pentru « puțintică diplomație » – strada *Sapienții,* pentru « onoarea mea de familist » – strada *Marcu Aoleriu,* pentru « cum mă fierbe el pe mine » (posibilă repetare în limbaj de mahala a indignării lui Cicero, « *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra ?* ») – strada *Catilina,* pentru țigăncile chivuțe (« Sa ma trasnească Dumnezeu ! sa hie al dracului ») – strada *Emancipării,* pentru « atacat palme picioare », ca și pentru « pupat toți » – *piața endependenți.* Cînd Caragiale inventează un oraș imaginar, îl botează *Tîmpitopole.*

Consumate în vorbe, marile elanuri ale lumii lui Caragiale sînt ratificate tot de vorbe. Biruințele ei fiind în cuvinte, nimic nu o mobilizează și nu o încîntă mai mult decît o realizare în plan verbal.

Cel mai cunoscut și mai reprezentativ erou al stăruinței în direcția afirmării de sine și a recunoașterii de cătrei ceilalți este, desigur, personajul din *O zi solemnă,* domnul Leonida Condeescu, « primar al urbei Mizil » și, totodată, « cel mai neobosit dintre primarii urbani ai regatului ».

Leonida Condeescu este fanaticul unei idei, al unei singure idei, o idee-forță, cum s-ar zice, capabilă să dea conți-

nut măreț unei vieți și s-o transforme într-un exemplar destin – « de a afirma importanța Mizilului, de a grăbi ridicarea Mizilului, de a realiza înflorirea Mizilului ».

Ca orice autentică mare personalitate, viitorul prim cetățean al urbei sale își vădește de timpuriu, « din frageda lui tinerețe », aptitudinile și vocația de luptător pentru binele, progresul și înălțarea Mizilului. Precocitatea lui militantă, care îi prevestește destinul glorios, întîmpină, ce-i drept, inevitabile dificultăți : marii oameni sînt mereu neînțeleși de cei din jur, mai ales cînd sînt încă mici. Biografia lui Leonida Condeescu urmează astfel un scenariu comun tuturor biografiilor celebre, mult mai asemănătoare între ele decît biografiile oamenilor de rînd. Școlar, el este întrebat de profesorul de geografie care este capitala județului Buzău. « Mizilul, domnule ! » – sună răspunsul, dat « cu mîndrie » de cel care va fi bărbatul istoric « al urbei sale natale ». Neînțelegător, incapabil să priceapă sublimitatea simțămintelor de aprinsă iubire pentru glia strămoșească a Mizilului care-l însuflețesc pe Leonida făcîndu-l să disprețuiască realitatea banală, profesorul ripostează plat : « Nu-i adevărat, Leonido, a zis profesorul ; e Buzăul... Dar capitala județului Prahova ? » La noua întrebare tînărul Leonida răspunde « hotărît » și dovedind aceeași admirabilă consecvență : « Mizilul, domnule ! », dascălul arătîndu-se însă iarăși mărginit, opac la ardoarea patriotică a elevului, pe care, de bună seamă, va fi confundat-o cu ignoranța. Drept care încearcă încă o dată să-l aducă pe vrednicul mititel inimos la numitorul meschin al cunoștințelor elementare : « Nu-i adevărat, Leonido ; este Ploieștii. Dar a județului Ialomița ? » Leonida rezistă și acestei noi probe, rămînînd ferm pe poziție : « Mizilul, domnule ! a răspuns des-

perat băiatul. » El suportă, bineînțeles, consecințele atitudinii sale eroice, fiindcă intratabilul belfer îl trimite, ofensator, la loc (« Nu-i Mizilul ; e Călărașii... Treci la loc ! »). Nu știm care va fi fost mai tîrziu soarta prigonitorului pedagog, nu știm nici care sînt părerile primarului din Mizil despre rostul școlii și despre profesori în general ; în schimb, știm ce cale a ales tînărul spre a-și putea înfăptui mărețele idealuri : el a ales calea politicii. Aspra confruntare, aspră și inegală, cu profesorul de geografie l-a pus pe gînduri (« Leonida a tăcut, încruntîndu-și sprîncenele – e foarte sprîncenat – și a trecut la loc. Dar dacă a tăcut, asta nu înseamnă că n-a gîndit... »). Soluția salvatoare s-a ivit astfel în urma unor adînci reflecții. « De atunci tînărul nu a mai avut astîmpăr, și, înainte chiar de vîrsta legiuită, s-a aruncat cu pasiune în luptele politice », probabil că renunțînd la seaca, inutila învățătură. La ce i-ar fi folosit ? Iluminat, decis, energic, urmîndu-și neabătut drumul ales, Leonida Condeescu a devenit « soldat credincios » al partidului său, slujindu-l cu devotament și abnegație (« soldat credincios al partidului conservator, încă de pe vremea cînd nu se-ndura să crează că Mizilul ar putea fi ceva mai puțin decît capitala Ialomiței, dacă nu a Buzăului sau a Prahovei, a rămas pînă astăzi același – partidul său n-are membru mai nestrămutat și mai devotat »). Răsplata – fiindcă în lumea lui Caragiale jertfa patriotică este întotdeauna răsplătită – nu a întîrziat, cum se vede : Leonida a ajuns în fruntea urbei sale natale.

Altceva despre biografia și cariera lui Leonida Condeescu nu se mai spune ; dar nici nu era necesar, căci viețile bărbaților iluștri se dispensează de amănunte. Detaliile sînt bune pentru vulg.

Devenit, în fine, primar al Mizilului, energicul om a luptat mai întîi să facă din orașul său capitala unuia « dintre cele trei județe limitrofe » – și nu a reușit. Cum ideile nu-i lipseau, dimpotrivă, Leonida Condeescu a propus înființarea unui județ « de sine stătător, cu capitala Mizil ». S-a respins. A propus mutarea la Mizil a episcopiei Buzăului – și s-a opus sinodul. A cerut aducerea la Mizil a regimentului 32 – și s-a opus comenduirea oștirii. A solicitat să fie transferată la Mizil Facultatea de medicină din Iași – dar s-a opus Ministerul Cultelor. A dorit să se construiască la Mizil un teatru național, cu subvenție de la stat – și s-a opus Direcția generală a teatrelor. În fața atîtor vrăjmășii, Leonida și-a întețit eforturile și a obținut o audiență la suveran, căruia i-a expus « programul său de dezvoltare a Mizilului », nu însă înainte de a face o prezentare generală a situației orașului, prilej cu care a arătat ce anume lipsește urbei sale pentru a fi un « măreț oraș, care să fie cu vremea fala regatului » : « Noi n-avem reședință de județ, n-avem tribunal, n-avem episcopie, n-avem regimentul 32, n-avem liceu, n-avem facultate de medicină, n-avem teatru național, n-avem pod peste Dunăre – n-avem nimic, nimic, sire !... Rugăm pe maiestatea-voastră să ne dea și nouă ceva din toate astea. » Impresionat, suveranul a recomandat « atențiunii guvernului stăruințele energicului primar », însă președintele consiliului, altfel binevoitor cu Leonida, nu iubea graba (« Sire, primarul Mizilului este un tînăr foarte meritos ; însă are... are... nu un cusur, ci un exces de calitate : ține să facă, cu orice preț și cît se poate de iute, din urbea sa măcar un port de mare... »).

Nu se poate ști ce alte și alte posibile soluții ar mai fi născocit inventivul și insistentul primar, dacă nu s-ar fi ivit,

dintr-o dată, o altă perspectivă pentru înălțarea Mizilului; poate că pînă la urmă, de ce nu ?, Leonida ar fi cîștigat pentru urbea sa orice – și episcopia Buzăului, și regimentul 32, și facultatea de medicină din Iași, și pod peste Dunăre și chiar calitatea de port la mare. Dar noua perspectivă oferea și avantajul de a fi cea mai decorativă și totodată cea mai ușor de consfințit în vorbe dintre toate.

Șansa i-a surîs primarului din Mizil pe neașteptate, indicîndu-i o altă direcție, mai potrivită cu țelurile urmărite, a luptei lui pentru cauza ridicării urbei sale natale. Cînd s-a înființat trenul expres București-Berlin via Breslau, Leonida Condeescu a constatat, cu stupefacție indignată (« A ! asta e prea mult ! »), că Mizilul fusese omis de pe lista gărilor : « expresul trece pe la Mizil fără să se oprească, nici la dus, nici la întors ! » O nenorocire mai mare nici că se putea imagina pentru prestigiul Mizilului. De acum încolo nimic nu i se mai poate opune lui Leonida Condeeascu. După un an, « un an întreg de alergături, de stăruințe, de protestări, de amenințări ! un an de neliniște, de neodihnă, de luptă eroică ! », a venit, în sfîrșit !, și succesul – primul succes pe drumul glorios al înfloririi Mizilului : expresul va opri, s-a hotărît, un minut la dus și altul la întors, și în urbea condusă cu înțelepciune de vajnicul Leonida Condeescu.

Triumf care se cere sărbătorit, dar mai ales difuzat, făcut cunoscut : în lumea lui Caragiale, dacă rumoare și ecouri nu există, nimic nu există.

Pe culmile satisfacției, primarul din Mizil trimite colegului său din Breslau o lungă telegramă, înștiințîndu-l de producerea însemnatului eveniment – prima oprire a expresului în gara Mizil : « Azi-dimineață zi solemnă precis 10 și 12 min.

expres Bucarest-Berlin oprit gară la Midilul nostru pavoazată mulțime enormă aproape zece mii de persoane aplauze frenetice entuziasm la culme comisiune trei cetățeni notabili suit merge Buzău banchet se-ntorc seara acasă Midil precis 6 și 37 min. cu expres Berlin-Bucarest. Trăiască Germania ! Trăiască România ! Trăiască Breslau ! Trăiască Midilul ! Salutări fraterne ! »

Stăruințele energicului, neobositului primar din Mizil nu se încheie aici : de acum încolo el va lupta și pentru omologarea scrisă a noii condiții la care și-a înălțat orașul, aceea de gară internațională, cerînd ca « pe tăblița albă cu litere roșii, care indică direcția celor două exprese » să fie trecut « Berlin-Bucarest via Breslau-Midil, și vice-versa : Bucarest-Berlin via Midil-Breslau ». În acest fel, desigur, Mizilul va urca încă o treaptă pe scara prosperității și a înfloririi, iar Leonida Condeescu va trimite probabil o nouă și încă mai lungă telegramă entuziastă colegilor lui din orașele de pe ruta străbătută de expres, primind apoi, ca un ecou întăritor și amplificat, confirmarea importanței sale și a urbei ale cărei destine le conduce ca un adevărat părinte al ei.

Fiindcă, de fapt, cu adevărat extraordinar în această epopee a ieșirii din anonimat este că toate demersurile lui Leonida Condeescu *sînt luate în serios,* chiar dacă nu și mereu încununate de succes. Perfect dobitoc, dobitoc indubitabil, iremediabil și precoce, el reușește să ajungă însă primar – chiar dacă la Mizil, dar primar, în fine, primar în toată puterea cuvîntului. Și încă, se subînțelege, repede, eruptiv, nu suind anevoios treptele carierei. Inițiativele și planurile lui aberante nu-l compromit ; dimpotrivă, contribuie la constituirea unui prestigiu în expansiune. Leonida Condeescu este pri-

mit de suveran în audiență, iar suveranul se lasă impresionat de personalitatea lui. Președintele consiliului de miniștri îl cunoaște și el bine pe primarul din Mizil și-i apreciază rîvna, chiar dacă are – oare vede în el un posibil concurent la șefia guvernului ?! – o anumită rezervă față de energica lui nerăbdare. În sfîrșit, lovitură finală, primarul din Breslau – așadar, cineva situat în afara cadrului local de referință, deci o persoană obiectivă, neutră, apoi nu un oarecine, ci chiar primarul din Breslau, oraș al cărui nume figurează pe « tăblița albă cu litere roșii » – *îi răspunde,* da, îi răspunde !, la telegramă, expediindu-i și el una, în care accentul nu este pus pe evenimentul petrecut (oprirea trenului expres în gara Mizil), ci pe recunoașterea meritelor și a personalității lui Leonida Condeescu. Iată cum sună această telegramă, a cărei existență echivalează cu o prețioasă investitură : « Breslaul adînc atins de sentimentele Midilului ! Trăiască energicul primar Leonida Condeescu ! »

Se mai poate spune, în aceste condiții, că Leonida Condeescu nu este decît un imbecil caraghios ? Că inițiativele lui sînt stupide și grotești, produsul unei minți bolnave ? Că energia lui debordantă nu este decît prostie activă, prostie în acțiune ? Nu, de bună seamă nu, categoric nu. Mult mai cuminte, normal, chiar obligatoriu este să se procedeze asemenea tuturor acelora care fac posibilă ascensiunea lui Leonida Condeescu, îngăduindu-l, suportîndu-l, încurajîndu-l direct sau prin nepăsare, susținîndu-l, consacrîndu-l. « Trăiască energicul primar Leonida Condeescu ! » – el a izbîndit. E confirmat, recunoscut, înconjurat de toți cu stimă și respect. Entuziasmează, atrage și mobilizează populația Mizilului, este prețuit public de colegii săi primari de peste hotare, suvera-

nul îi acordă audiență, îi ascultă proiectele și dispune înfăptuirea lor. Și, poate, după alte și alte stăruințe, după alte « lupte eroice », o să aibă și Mizilul, într-o bună zi, într-o altă *zi solemnă,* sau într-un șir de zile solemne, și pod peste Dunăre și port la mare...

Este vădit, în orice caz, că triumful primarului din Mizil se poate explica doar prin existența unui fond general de însușiri similare cu ale lui. Leonida Condeescu nu este o excepție, el este un exponent. Reprezintă cu adevărat Mizilul și pe locuitorii săi*. Tot ce întreprinde vine, de fapt, în întîmpinarea unor predispoziții și așteptări colective. Cariera lui Leonida Condeescu are bază de mase. El dă formă, reliefîndu-le și organizîndu-le, unor latențe. Captează, canalizează și valorifică un anumit potențial, impune o conduită, stabilește un tipar de gîndire pe care cei din jur și-l însușesc, socotindu-l reprezentativ. Nu-i contaminează pe ceilalți, nu are nevoie, pentru a-i cuceri, de teroare fizică, nu-i « rinocerizează » prin amenințări și presiuni : îi exprimă. Se regăsesc în el. Un mic Leonida Condeescu se ascunde în sufletul fiecăruia dintre cei « aproape zece mii » de participanți la marea adunare festivă prilejuită de prima oprire a expresului internațional în gara Mizil.

Funcționarea lumii lui Caragiale este de aceea mult mai puțin aleatorie decît lasă de presupus larma ei zăpăcitoare. Mult mai puțin aleatorie și mult mai puțin inofensivă. Oamenii de aici au devenit sau devin, este drept, inofensivi din

* Este vorba, evident !, de un « Mizil » fictiv, creat de I.L. Caragiale, fără absolut nici o legătură cu orașul real avînd același nume și cu locuitorii săi dintr-un moment concret istoric sau altul.

punctul de vedere al raporturilor pe care ei le au cu « stăpînirea » ori cu « guvernul », denumiri în fond abstracte și simbolice, dincolo de care nimeni nu știe ce se află ; dar în ansamblu, ca entitate, această lume nu este cîtuși de puțin o blîndă Arcadie. Delirul ei pișicher, vorbăria maniacală și euforia patologică au și acest efect : compun și oferă o imagine acceptabilă, chiar înveselitoare, domesticită prin ridicol, manifestării unor impulsuri și forțe ce ar trebui, în fond, să îngrozească. O lume atît de con-simțitoare cum este aceea în care un Leonida Condeescu nu întîmpină absolut nici o rezistență cu străduințele, cu inițiativele și cu planurile lui demente nu este totuși o lume de care se poate rîde la nesfîrșit ; ea este, mai degrabă, nu de plîns, ci înfricoșătoare.

Veselia ei este tot o fațadă ; o altă fațadă, una dintre cele multe clădite pe un abis de unde poate ieși orice. Crima din *1 Aprilie* (monolog) se naște din trăncăneală și voioșie – « rîzi, și conversație, și rîzi ! »

Pînă și dracul se sperie și fuge de această lume* : în comparație cu ea, iadul este un veritabil paradis.

Și are și de ce. Lume de « nevricoși », lume de exasperați, lume în care « de frică » se ucide (*1 Aprilie* – monolog), se

* « Într-adevăr, după ce își îndeplinește misiunea pentru care fusese trimis pe Pămînt, diavolul se retrage [...] în infern, și cere de la „întunecimea" sa, în locul oricărei alte recompense, favoarea de a nu mai fi obligat să aibă de-a face cu oamenii prea curînd. Și în această retragere, numai pe jumătate comică, se simte frica cea mai deplină și convingerea că infernul adevărat nu se află departe, în fundul Pămîntului, ci undeva foarte aproape de noi, cei de sus » – Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 302.

ajunge la sinucidere *(Inspecțiune)*, la tortură și la demență *(O făclie de Paște, În vreme de război)*, lume în care mulți pot spune, cum se și spune, « eu sunt nevricos, și nu știu de ce aș fi în stare... de frică », lumea lui Caragiale dospește o agresivitate pîcloasă și disponibilă. Este gata oricînd să se năpustească, să lovească, să dea cu pumnul, să pălmuiască, să sfîșie, să rupă « cu dinții » (« Cu dinții ! cu dinții am să-l rup ! » – scrîșnește pînă și mereu scîncitul, mereu tradusul, mereu bătutul, nevolnicul, « mangafaua », plîngărețul Crăcănel). Nu există în această lume nici uri, nici iubiri, doar porniri elementare ; este o lume pusă instinctiv pe harță, foarte irascibilă, agresivă, *gata să dea*. Continua ațîțare limbută întreține un climat favorabil ieșirilor violente. Oamenilor de aici le sare țandăra din te miri ce fleac : « ridică tonul », « strigă foarte tare », bat « cu pumnul în masă », « trîntesc », uneori sparg și, în general, sînt puși pe distrugere ca mijloc de a-și impune personalitatea. Este o lume unde se recurge aproape reflex la bătaie*.

Deloc domoală, blîndă, potolită, îngăduitoare și glumeață, lumea lui Caragiale își iese din sărite repede și reacționează brutal. Se-nfurie, convulsiv, din orice, se descarcă și recade apoi în somnolență și apatie.

Enervat de insistența privirilor lui Rică Venturiano spre « cocoane » (« șade, șade, șade, și se uită lung și galiș la cocoane, se uită, se... »), Jupîn Dumitrache abia se stăpînește

* « Mai toți oamenii comediilor au o grozavă poftă de bătaie și practică bătaia ca mijloc predilect de soluționare a diferendelor » – Valentin Silvestru, *op. cit.*, p. 21 ; în continuare, exemplificări.

să nu-l « cîrpească » pe presupusul « bagabont » în « poblic » și plănuiește, sumbru, să-l prindă « pe maidan », la-ntuneric, să-l « umfle ». Pampon, trișorul fost tist de vardiști, ins « înalt, bărbos, fioros », lucrează cu bun meșteșug (« n-ai grije ; eu știu politica poliției ») și smulge prin teroare informațiile dorite : întîi bate și pe urmă întreabă ce-l interesează (« chem slujnica, îi trag două perechi ca la poliție și pe urmă o supun la intrigatoriu »). Tipătescu se repede « turbat » la Cațavencu : « te ucid ca pe un cîine ! » Jupîn Dumitrache, Ipingescu și Chiriac sînt și ei « turbați » cînd pornesc în căutarea lui Rică Venturiano. O conversație între Mache și Lache (*Amici*) se încheie cu « două palme strașnice » ; mai înainte, Mache încercase de cîteva ori să-l convingă pe Lache să-i declare numele unui amic « infam » care l-ar fi calomniat (« infamul » este chiar Lache, colportor de zvonuri pe care el însuși le-a inventat), amenințîndu-l cu bătaia – « Trebuie să vrei ! auzi ! fiindcă-ți trag palme, mă-nțelegi ! » ; « Îți trag palme, mă-nțelegi ! » Cronicarul monden Edgar Bostandaki primește « două palme vajnice » în văzul tuturor amicilor, « la cafeneaua din centru », de la soțul unei doamne al cărei nume fusese omis de imprudentul jurnalist în relatarea lui despre un bal filantropic. Un alt jurnalist este lovit « în obraz cu pumnul » și umplut de sînge, în plină stradă, ceea ce nu-l împiedică să « înhațe de piept pe agresor » și să-i aplice « o corecțiune meritată ». Insulte, înjurături de « dumnezeu mami », lovituri de « palme, picioare » și baston, focuri de revolver fac obiectul unui lung schimb de telegrame alarmate între guvern și notabilitățile din capitala unui județ, angajate într-un șir de încăierări de tip gitan.

Se bate din vanitate, se bate pentru a convinge pe interlocutor mai iute, se bate și din motive pedagogice. Așa procedează Nae Girimea cu spițerul escroc, prins că umbla cu bilete de frizerie falsificate cu chimicale : « i-a făcut un moral bun, din porc și din măgar nu l-a mai scos, i-a tras vreo două palme și l-a dat pe ușă afară... » Copil, intrat ca ucenic la un stăpîn, Cănuță încasează numeroase bătăi educative, unele administrate ca stimulent (« Jupînul ca să-l îmbărbăteze i-a dat un pumn în ceafă » ; « Și trage-i, și trage-i... I-a tras atîta, încît bietul Cănuță, după ce s-a-nchis prăvălia, nici n-a mai mîncat » ; « Și șart ! part ! o pereche de palme fiebinți peste urechile degerate »).

În lumea lui Caragiale impulsul de a da este de nestăpînit și se manifestă în voie pe toate treptele societății. « Fiică din popor » și, prin urmare, cum spune ea însăși, « violentă », republicana ploieșteancă Mița *dă* cu « vitrion ». Prefectul Tipătescu promite în stil tenebros că le va *da* el adversarilor politici, în speță grupării lui Cațavencu – « Las', că le dau eu voturi ». Venerabilul Zaharia Trahanache, mai aristocrat și mai tacticos, care face cu diplomație șiret vetustă pe răbdătorul, *dă* și el cînd e cazul, dar cu « machiavelicuri » și folosindu-se de iezuitisme – « Apoi, dacă umblă el cu machiavelicuri, am să-i dau eu machiavelicuri ! » ; « dacă e vorba să facem pe iezuitul a la Matternich, apoi să-i dau eu, neică... »

Există însă și bătăuși profesioniști. Ei sînt, de regulă, întrebuințați în confruntările politice, se află aproape întotdeauna de partea guvernului și se fac utili mai cu seamă la alegeri. Un asemenea militant « rabiat », adică turbat, este căpitanul în garda civică Guță Cotoi. Biografia lui, expusă rezumativ,

sugerează o existență înclinată natural spre ferocitate și care își găsește în politică un spațiu ideal de manifestare a aptitudinilor : « odinioară sergent în pompieri, era un tip de haidamac, care fusese apoi, pe rînd, birjar, cîrciumar, binagiu, samsar de slugi, spion de poliție, bătăuș, ș-acum, în sfîrșit, urmînd unei vocațiuni irezistibile pentru viața politică, se declarase pe față pentru guvern. Era un agent propagandist rabiat – groaza cîrciumarilor și altor case publice, spaima birjarilor, lăutarilor, flașnetarilor, alunarilor, salipgiilor și a tuturor cîți îi picau înainte în momentele de arțag contra ciocoilor. » Desigur, despre Guță Cotoi se spune, cum se spune despre atîția alții din lumea lui Caragiale, că « aminteri » este un « om plăcut, deștept și vesel ! ». Un alt bătăuș din vocație, și el acoperit de onorabile motive politice, este insul supranumit *Ampotrofagu,* care « a băgat spaima în maală ! uite așa umbla cu patacele și cu basamacu-n cap, cînd fu la alegeri, de-a spart capu lu' bietu Guță Băncuță, fiindcă nu vrea să fie cu oții ăștia, de-a venitără la putere, fi-s-ar fi stîrpit sămînța de liberali ! ». Coriolan Drăgănescu, fostul tînăr revoltat ajuns la maturitate « inspector polițist », va fi denumit « zbir și călău antropofag ».

Într-o atmosferă politică « încărcată » din pricina voinței guvernului de a legifera « monopolul băuturilor spirtoase », cine iese din casă riscă să-și « capete beleaua » în vînzoleala de pe străzi : « Mulțimea circulă cu mare greutate : grupuri se aglomerează la răspîntii, unde discută fierbinte ; toată lumea e cuprinsă de nervozitate... Miroase în aer, nu, după expresia clasică, a praf de pușcă – din norocire, moravurile poporului nostru sunt mai blînde decît ale altor popoare, mai civilizate chiar – miroase a... ghiontuială. » Dar nu sînt doar

nevinovate « ghiontuieli » în lumea lui Caragiale. Ghiță Țircădău vrea să taie pe Zița, fosta lui nevastă, cu « șicul » de la bastonul pe care-l poartă cu el în permanență. Chiriac înhață pușca și pornește să-l captureze pe Rică Venturiano ca la asaltul unei redute, « cu spanga pusă » ; și chiar trage un foc de armă. Disperat că i se va lua copilul, popa Niță pune și el mîna pe pușcă. Tipătescu nu are îndoieli în privința căii de urmat pentru a-l anihila pe Cațavencu : « Vrea să ne omoare, trebuie să-l omorîm !... » Nu sînt vorbe goale, exagerări de om furios. Cațavencu va fi « umflat » cu sălbăticie, dus « la păstrare », « turnat la hîrdăul lui Petrache », i se va da peste cap locuința (pînă și « dușamelele » sînt scoase de expertul Pristanda), e amenințat cu moartea de către prefect, iar mai tîrziu, la marea întrunire publică de proclamare a candidatului județean, este ținta unei brutale acțiuni represive puse la cale de polițai și de « băieții » săi. Proporțiile scandalului care începe abia dacă pot fi bănuite, fiindcă sînt ascunse pudic de cortina care cade la timp : « Pristanda, Farfuridi și Brînzovenescu au apucat de gît pe Cațavencu și-l tîrăsc afară. Grupul Ionescu și Popescu sunt grămadă peste cei din fund. Toate cuvintele și mișcările acestea din urmă se fac deodată și într-o clipă. Cortina se lasă asupra primei mișcări a scandalului. »

Și totuși : într-un anumit fel, această lume tribală e într-adevăr una cuminte și pașnică. Deși este o irațională stare de existență colectivă, agresivitatea se manifestă în lumea lui Caragiale într-un chip surprinzător, parcă respectînd cu premeditarea fricii intrate în sînge ierarhiile sociale : de obicei de sus în jos, uneori pe orizontala aceluiași nivel, niciodată de jos în sus. Iar « sus », în această lume, nu se află decît abstrac-

ta « stăpînire », o entitate misterioasă, poate chiar o ficțiune, ce trăiește perceptibil numai prin reprezentanți (este o lume unde puterea se exercită prin delegați – prefecți, prezidenți, ipistați, comisari etc. –, a căror tendință firească este permanentizarea în funcții principial temporare). Și încă : de cele mai multe ori ieșirile violente, cu toată neobișnuita lor mare frecvență – fiindcă sînt, ca și trăncăneala, o realitate cotidiană a vieții, drojdia zilelor –, au un caracter așa-zicînd pur civil, luînd forma benignă social și politic a unor conflicte mărunte între persoane particulare.

Ordinea dată a lumii lui Caragiale nu este astfel vreodată implicată, pusă în discuție, iar cei care o reprezintă și o apără dețin din oficiu rolul de arbitri atotputernici. De aceea, probabil, oricît ar fi de « turbați », furioșii lui Caragiale nu-și dau drumul cînd le vine și la-ntîmplare. Își aleg victimele dintre cei mai slabi decît ei ori presupuși a fi așa, ferindu-se ca dracul de tămîie să nu supere cumva, fie și din greșeală, « puterea ». Aceasta, da, poate face orice. Nimic neașteptat, așadar, ca naturile feroce să-și caute împlinirea vocației punîndu-se cu tot devotamentul în slujba « guvernului », cum face « veselul » Guță Cotoi. Li se garantează toate condițiile de realizare.

De fapt, arțagul și lașitatea coexistă și se sprijină reciproc în această lume, contribuind împreună la funcționarea ei staționară, de perpetuum mobile. Există răbufniri, accese colerice, nu însă și revolte. Izbucnirile furioase, adevărate erupții de vulcani noroioși, se sting repede și sînt nedezmințit urmate de împăcări spectaculoase, patetic sărbătorite, într-o atmosferă de satisfacție generală. Departe de a amenința în

vreun fel continuitatea mecanică a echilibrului bazat pe minciună, complicitate și frică, manifestările de violență o susțin. Fac parte din sistem. Reprezintă un exercițiu repetitiv, multiplicat la infinit, de vitalitate sterilă.

Valoarea lor autentică este demonstrativă. De mînie, oamenii din lumea lui Caragiale se aprind cel mai adesea determinați de « ambiț », o calitate invocată retoric, în chip de superioară justificare a unor impulsuri primitive (« m-a făcut Dumnezeu cu ambiț »), și nu urmăresc altceva decît să-i probeze teatral existența. Scandalurile, bătăile, încăierările, păruielile, urmăririle, îmbrîncelile, « ghiontuielile », înjurăturile, insultele curg în valuri și dovedesc atît prezența, cît și efectele de masă ale « ambițului ». Confruntările și conflictele cele mai triviale au, apoi, un izbitor aspect de reprezentație și presupun aproape de fiecare dată participarea unui public impresionat de spectacolul care i se oferă. În limbajul și în mentalitatea lumii lui Caragiale, « ambițul » reprezintă fără îndoială un sinonim rudimentar al demnității, o demnitate arierată, ce nu se mai poate exprima altfel decît prin lovituri și vociferări. Cum însă în această lume nu mai există surogate și reziduuri, mai corect este a-l socoti un substitut specific și grosolan de vanitate, cu funcție decorativă și consistență preponderent verbală, o sclipire înșelătoare în opacitatea unui desăvîrșit conformism.

Semnificația morală a « ambițului » este echivalentă cu semnificația spirituală a trăncănelii. Tot din « ambiț », lumea lui Caragiale se declară la tot pasul autonomă, de sine stătătoare (« de nimini nu depand »). Este însă foarte dependen-

tă, stă cuminte în zgardă, iar faptele îi contrazic vorbele în modul cel mai crud și mai batjocoritor. Experiența cea mai nenorocită în acest sens o parcurge Cațavencu, în figura căruia trebuie, probabil, văzut « omul revoltat » propriu lumii lui Caragiale. El se prezintă drept înnoitor, « candidatul grupului tînăr, inteligent și independent », și începe, de departe și de sus, prin a sfida trufaș Europa, socotită o « gogoriță » și o « invențiune antipatriotică », ostilă « progresului » al cărui adept frenetic se arată a fi : « Nu voi, stimabile, să știu de Europa d-tale, eu voi să știu de România mea și numai de România... Progresul, stimabile, progresul ! În zadar veniți cu gogorițe, cu invențiuni antipatriotice, cu Europa, ca să amăgiți opinia publică... » Demitizată, redusă la o simplă « gogoriță » inventată din rațiuni meschine și public dăunătoare, « Europa » este apoi evacuată din discuție cu superioritatea ușor plictisită a unei logici implacabile ce spulberă parcă jucîndu-se niște biete prejudecăți naive : « Să-și vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei ? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre... » Odată « Europa » trimisă « să-și vază de trebile ei », pusă la punct, Cațavencu se năpustește verbal și asupra capitalei țării, denunțînd cu patos de patriot local « epitropia bucureștenilor » și răzvrătindu-se, inflamat de « ambiț » județean, în contra autorității centrale : « ... noi sîntem pentru descentralizare. Noi... eu... nu recunosc, nu voi să recunosc epitropia bucureștenilor, capitaliștilor, asupra noastră ; căci în districtul nostru putem face și noi ce fac dînșii în al lor... » Acest intransigent partizan al autonomiei duse pînă în pînzele albe ale contestării centralismului va fi însă obligat nu doar să renunțe la propria candidatură, ci să și susțină candidatul

advers, al cărui nume fusese indicat de la București printr-o « depeșă » telegrafică, ba chiar, în plus, el va conduce « manifestația publică » de bucurie organizată în cinstea alegerii în unanimitate a aceluia, va prezida « banchetul popular » dat cu același prilej fericit, va chefui « cu poporul » și, în sfîrșit, va saluta, « în numele poporului, pe deputatul ales și de prefect... ». De toate aceste misiuni impuse de Zoe, doamna de fier a județului, Cațavencu se achită cu aceeași sinceră însuflețire cu care mai înainte se proclamase « candidatul grupului tînăr, inteligent și independent », desacralizase fără milă Europa și respinsese dîrz tutela bucureștenilor. În materie de sinceră însuflețire, Cațavencu este, într-adevăr, consecvent.

Ca și « ambițul » care o patronează, violența are în această lume caracterul unei excitații derizorii, lipsite de consecințe grave, chiar și atunci cînd, rar, se ajunge la moarte, fiindcă moartea însăși este aici devalorizată. Dezlănțuirile individuale servesc, desigur, la eliberarea pe cale cvasinaturală a acumulărilor de agresivitate ; dar la nivel colectiv, la nivelul ansamblului, se constată permanentizarea lor ca gimnastică de întreținere a unui cadavru intrat în putrefacție, violența de zi cu zi producînd iluzia unei tinerești vitalități fremătătoare. Ea dobîndește astfel, în lumea lui Caragiale, și o certă funcționalitate ornamentală, sugerînd prezența clocotului vieții și existenței imprevizibilului acolo unde, în realitate, se știe totul dinainte și nimic nu mai poate interveni în stereotipia flască a larvarului.

Un pumn, o palmă, un brînci dau totuși senzația plăcută de rezolvare imediată și categorică a oricărei probleme, oricît ar fi ea de încurcată sau de complicată ; dau, mai cu seamă,

senzația tonică de intervenție activă, substanțială, bărbătească în real, deși rezultatele sînt de fiecare dată aceleași, constînd în reluarea cu și mai mare avînt a pasului pe loc în ritm vioi; soluția miraculoasă de autoînșelare fiind unanim cunoscută și practicată pe scară largă, rămîne partea de spectacol. Bîlciul devenit formă de viață nu se poate dispensa de bucuria scandalurilor.

Asemenea trăncănelii, violența este în această lume și un ritual halucinogen.

Deși în dezordinea bezmetică de carnaval fără sfîrșit, atît de precis reglată de mecanismele talmeș-balmeșului, lumea lui Caragiale se simte bine, se simte, mai ales, apărată, la adăpost de orice schimbare, există aici o puternică și evidentă aspirație autoritară. O ispită autoritară; exprimată confuz și caraghios, în forme aberante sau numai stupide; însă tocmai de aceea considerabilă ca vigoare: în această lume care devalorizează reflex totul nu sînt esențiale decît neseriozitatea, caraghioslîcul, stupizenia.

Foarte răspîndite sînt în lumea lui Caragiale cultul uniformei militare sau paramilitare și gustul pentru formule și atitudini marțiale. Roiesc pretutindeni ofițeri, muzicile militare cîntă la orice prilej festiv și sărbătoririle se țin lanț, garda civică iese la « izirciț », poliția este « mereu la datorie » și reprezentanții săi figurează în toate comediile. Gazetele care apar aici au deseori titluri luptătoare *(Sentinela Ordinii, Războiul, Drapelul Libertății),* unele foarte milităroase. Denumiri solemn mobilizatoare au și instituții prin destinația lor extrem de pașnice. Un hotel din Ploiești se cheamă « Victoria Română », iar un mare magazin « de Coloniale, Delicatese,

Comestibile și mare Depou de Vinuri et Băuturi Indigene et Streine » poartă impunătoarea firmă « La trei struguri tricolori ».

Redusă caracteristic la elemente decorative, tendința spre militarizare joacă un rol important în vestimentația și în educația școlară a copiilor.

Un « copilaș drăguț de vreo opt anișori », teribilul Ionel din *Vizită,* este « îmbrăcat ca maior de roșiori în uniformă de mare ținută » ; desigur, ca o anticipare a viitorului său statut, i se permite de pe acum orice. Ca și tînărului domn Goe, care « poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripția pe pamblică : *le Formidable* » și vorbește cu « mam' mare » și cu « mamița » mereu « încruntat », pe « un ton de comandă ».

Cînd familia Georgescu pleacă la Sinaia cu « trenul de plăcere », ținuta de voiaj a micului Ionel (alt Ionel), « în etate de cinci anișori împliniți », nu pune nici o problemă : « Cît despre puiul, nici nu mai încape discuție – el va purta la Sinaia uniforma de ofițer de vînători ca prințul Carol ».

Distinsul pedagog de școală nouă, d. Marius Chicoș Rostogan, vrea ca elevii lui să capete « o disțiplină » și hotărăște să facă în fiecare zi pregătire militară cu ei : « ... m-am hotărît ca de astăzi o oară pe zi să aibă o destinățiune hotărîtă pîntru muștruluială, ca să proboluim, m'rog, spiritul nostru de emulățiune. De astăzi, vom începe să facem pînă la împărțirea premiilor ecserțir. Acei dintă voi, cari vor avea mai multă aplicățiune, vor fi amăsurat, corporali și undrofițiri, iar acele loaze, cari vor fi proști, vor rămîne cătane proaste. Trubui ca să arătăm și noi, m'rog, onoratei azistențe, care va fi de față ca să ne onorează la un defilir, că ne-am dat osteneala,

așa că toți musai să strije cu patriotism : *virtus romana rediviva !* » În fond, nu « dișțiplina » eventual dobîndită contează, ci demonstrația, « defilirul », *arătarea* (« Trubui ca să arătăm și noi... »), în spiritul exhibiționist propriu acestei lumi.

Un artist amator, bărbier cu aptitudini creatoare, își materializează nostalgiile militante dresînd doi cocoși îmbătați « cu boabe și grăunțe zăcute-n rom », care învață să defileze în fața cățelului Samurache. Patrupedul este vopsit în roșu, stă în două picioare, poartă pe cap o « chivără » de hîrtie și e înarmat cu « o sabie enormă », spectacolul dovedindu-se foarte mobilizator pentru copiii din mahala : « Am văzut într-o dup-amiază de vară, în fața prăvăliei, pe desfrînații aceia beți turtă, făcînd mustră și defilînd soldățește, ca doi muscali pe două cărări, pe dinaintea unui cățel, alb și creț, muiat în vopsea de băcan pentru roșit ouă. Samurache stătea sluj, cu o chivără de hîrtie pe cap, încins cu o sabie enormă și avînd, se-nțelege, tot aerul necesar situației... Artistul meu ședea picior peste picior pe laviță și le comanda, cîntîndu-le din ghitară marșul de la 48... Era atîta nerv în ritm, atîta suflare marțială în executarea bătrînului cîntec popular, că m-așezai pe laviță alături cu comandantul și-ncepui să-l acompaniez bătînd toba cu deștele pe fundul pălăriei – fără asta nu mergea : toba, cu grupetele ei în contratimp, asta e piperul marșului ; – iar droaia de copii din mahala, adunați să admire cocoșii, se puseră deodată la rînd smirna și, apucați de mișcarea covîrșitoare a sunetelor, porniră să defileze în urma cocoșilor de colo pînă colo și înapoi și iar, tropăind voinicește cu piciorușele lor goale pe paveaua încinsă de soarele de vară... Și pentru ca parada să fie deplină, o adiere de seară – ce binecuvîntare după o zi de arșiță ! – făcu să fîlfîie mîndru dasupra

tutulor acestor bravi prosopul alb curat aninat sus la ușa bărbieriei. » Are și această lume trăirile sale în sublim.

Seducția exercitată asupra acestei lumi de universul cazon are însă și alte înfățișări decît cele exteriorizate mai mult sau mai puțin premeditat ca podoabă ori ca delectare ; se insinuează în comportament, în limbaj, în cele mai intime aspecte ale existenței, în locuințe, în tendințele sociale și politice.

Femeile dau curs, firește, tradiționalei slăbiciuni pentru ofițeri. Madam Georgescu își amintește în fiecare seară de « menuetul lui Pederaski » cîntat de « locotenent Mișu de la itidență » într-o nebună excursiune nocturnă pe munte. Madam Popesco și madam Protopopesco și-l dispută pe « Lefterescu, locotenentul ». La Papadopolina « șade cu chirie » un ofițer numit, simplu și clar, ofițerul Papadopolinii (simplu și clar, dar « cu înțeles »). În diverse împrejurări ele adoptă un stil războinic de acțiune și vorbire. Un adevărat soldățoi e astfel Tarsița Popeasca, « văduva lu' priotul Sava de la Caimata, care a dărîmat-o Pache cînd a făcut bulivardu ăl nou », cum se recomandă ea însăși : venită la un avocat să-și « devorțeze » fiul, un molîu, ea intră « cu pasul hotărît » și, îndată ce se așază, « scoate o tabachere, din aceasta o țigaretă militară, pe care o pune în gură » Zița îl întreabă sacadat, ca la un interogatoriu febril, pe Spiridon dacă l-a întîlnit pe Rică Venturiano și i-a transmis biletul de amor : « l-ai găsit ? i-ai vorbit ? i-ai dat ? i-ai spus ? » Tot așa îl bombardează Veta pe Venturiano cînd se pomenește cu el în cameră : « Cine ești, ce poftești, ce cauți pe vremea asta în casele oamenilor ? » Zoe însăși întrebuințează limbajul mobilizat al hotărîrii de a lupta pe viață și pe moarte : « ... nu voi să mor pînă nu voi

fi luptat cu toate împrejurările și am să lupt! și cu tine am să lupt din toate puterile, cu tine, om ingrat și fără inimă! cu tine trebuie să lupt, pentru că acuma tu ești piedica a mai grea, care mă oprește să-mi capăt iar liniștea!... Da, sunt hotărîtă, și trebuie să biruiesc tot, și pe tine... », îi spune ea, belicoasă ca o amazoană, lui Tipătescu. « Strașnică » este și Mița Baston cînd îl amenință pe Nae Girimea cu sticluța de « vitrion englezesc » : « ... ai uitat că sunt fiică din popor și sunt violentă ; ai uitat că sunt republicană, că-n vinele mele curge sîngele martirilor de la 11 fevruarie ; *(formidabilă)* ai uitat că sunt ploeșteancă – da, ploeșteancă ! – Năică, și am să-ți torn o revuluție, da, o revuluție... să mă pomenești !... » Însă avîntul ei insurecțional nu urmărește altceva decît să re-instaureze ordinea veche a legăturii cu « Năică », prin « revuluție » republicana Mița Baston înțelegînd o acțiune menită să pedepsească aventura sentimentală a frizerului cu Didina. În lumea lui Caragiale, « revuluție » înseamnă represiune în vederea menținerii sistemului existent.

O redresare, e drept că de ordin personal, prin intermediul regimului de viață militarizată caută și Crăcănel cînd se face « martir al independenții ». Înșelat, părăsit, « tradus » a șaptea oară « în vremea războiului », și încă nu « cu un muscal », ceea ce ar fi acceptat, din rațiuni politice superioare (« Nu m-ar fi costisit atîta să fi fost cu un muscal, fiindcă eu eram de la început pentru convenție... știi, muscalii luptau pentru cauza sfîntă a eliberării popoarelor creștine de sub jugul semilunii barbare... »), ci cu un neamț (« Fă-ți idee, domnule, ce traducere ! »), un neamț care, culmea !, pleacă în Bulgaria, spre stupoarea tîmpă a lui Pampon (« În Bulgaria ? Ce căuta neamțul în Bulgaria ? »), Crăcănel este disperat și

se decide, ca remediu, să se înroleze : « ... de desperare, ce am zis eu ? dacă n-am avut parte de ce mi-a fost drag pe lume, încai să mă fac martir al independenții... și m-am înrolat de bunăvoie... » Intrat « volintir » în « garda națională », Crăcănel se reface sufletește, dar se fortifică și în latura suferindei lui masculinități contrariate, redevenind apt să întrețină legături amoroase cu o nouă « amantă », Mița (s-ar putea, de bună seamă, spune : Ares și Eros, motivul expediției cavalerești regeneratoare, în ipostază mahalagesc-balcanică... !). Suferința fostului « volintir » de a se vedea acum « tradus » și de ploieșteancă (« A opta oară tradus ! ») se împletește, lucru semnificativ, cu suferința de a se fi desființat și « garda națională », astfel încît, se lasă de înțeles, nu mai există posibilitate de mîntuire – « Și închipuiește-ți d-ta acuma și Mița ! și garda națională s-a desființat !... » Hohotele năvalnice de plîns ale « martirului independenții » sînt perfect îndreptățite.

Este incontestabil că tot dintr-o năzuință autoritară îl idolatrizează Conul Leonida pe « Galibardi » (« om, o dată și jumătate ! »), cel care i-a băgat « în răcori » cu trupa lui « pe toți împărații și pe Papa de la Roma », deși are « numa' o mie de oameni », aceștia fiind însă niște veritabili supraoameni, « Ăi mai prima, domnule, aleși pe sprinceană, care mai de care, dă cu pușca-n Dumnezeu ; volintiri, mă rog : azi aici, mîine-n Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut ! ». A băga « în răcori » pe celălalt, pe ceilalți este aici, mărturisit ori nu, o dorință aproape generală. Conul Leonida nu face excepție ; dacă ar avea – el, Conul Leonida – un alt « Galibardi », ei bine, el – Conul Leonida – ar schimba tot și din rădăcini, inaugurînd o eră nouă în cel mult 24 de ore : « Ei ! mai dă-mi încă unul

ca el, și pînă mîine seara, – nu-mi trebuie mai mult, – să-ți fac republică... » Spre dezolarea lui, trebuie să constate însă că un alt « Galibardi » nu există – « Da' nu e ! » Rămîne, latentă, predispoziția pentru acțiunea milităros-autoritară. Politica de mînă forte reprezintă, de altfel, un vis pentru mulți din lumea lui Caragiale. Amicul Nae din *Situațiunea* preconizează un fel de dictatură regală, monarhul urmînd să *ordone* ca la cazarmă limpezirea « situațiunii » : « ... să le zică regele, mă-nțelegi, serios : vă ordon pentru ca să limpeziți situațiunea, fincă așa nu poate pentru ca să meargă, ca dumneata să tragi încolo și dumnealui încoace, fiincă, niciodată nu s-a întîmplat în alte țări, nici pe vremea fanarioților, putem pentru ca să zicem, nici înainte de independență, în detrimentul prestigiului, care trebuie toți să lupte, dacă e vorba să aibă pretenții de oameni politici... » Același amic Nae, care știe foarte bine « ce-ar trebui la noi », oferă și un model de urmat în direcția unei soluționări definitive : « — Știi ce-ar trebui la noi ? zice Nae. — Ce ? — O tiranie ca în Rusia... Nu mai merge, mă-nțelegi, constituția, care aceea ce vezi că se petrece, nu poți pentru ca... » Stînd toată noaptea « pe la berării » și căutînd, spre dimineață, o « simigerie », unde să-și continue reflecțiile pesimiste, amicul Nae simte o furioasă și sumbră nevoie de țar, ucaz, cnut și ohrana.

Ispita autoritarismului se traduce în lumea lui Caragiale și printr-un caracteristic sindrom de « cetate asediată », printr-o stare de pîndă și panică generată de așteptarea declanșării unui asalt iminent, care nu se produce totuși niciodată. Gazetele întrețin cu frenezie psihoza terorizantă a « comploturilor », a « conspirațiilor » și a « asasinatelor » tenebroase, a războiu-

lui care-ncepe azi-mîine, dacă nu cumva, între timp, a și izbucnit, a dușmanilor care se pregătesc să ne atace și să ne distrugă *(Boris Sarafoff !, O lacună..., Ultima oră !)*. Se trăiește continuu sub amenințarea unei primejdii cu mii de chipuri ; se trăiește în alarmă și în nesiguranță, cu ochii-n patru și cu inima gata să sară din piept.

Omului caragialesc i se insuflă convingerea că este un om periclitat ; se teme că i se destramă familia, se teme că va fi « suprimat », se teme că i se vor da pe față micile sau marile matrapazlîcuri, se teme bianual, de Sf. Dumitru și de Sf. Gheorghe, că nu găsește unde să se mute, se teme de iarnă, se teme de ghinion, se teme de « șef », se teme de ipistați, se teme că poate fi « lucrat », se teme de orice, chiar și de nimic. Mai ales de nimic : omul periclitat este o victimă sigură a ficțiunii. Conul Leonida citește la rubrica « Ultime știri » din gazeta lui preferată o informație care-l înspăimîntă : « Reacțiunea a prins iar la limbă. Ca un strigoi în întunerec, ea stă la pîndă ascuțindu-și ghearele și așteptînd momentul oportun pentru poftele ei antinaționale... Națiune, fii deșteaptă ! » Frica, o dimensiune permanentă a vieții în lumea lui Caragiale, ia în acest caz forme aproape simbolice. Conul Leonida încearcă să-și transforme casa într-o fortăreață, fie ea cît de precară, « baricadează ușa cu paturile și mobilele », într-un justificat impuls către închidere și izolare : pericolul vine de afară, legăturile cu exteriorul trebuie, în consecință, întrerupte. Leonida se știe « deochiat » (« cum sunt eu deochiat, drept aicea vin, să ne dărîme casa ») și se apără cum poate mai bine : blochează intrarea, face întuneric (« Stinge lampa ! »), impune tăcere și interzice orice mișcare (« St ! nu te mișca ! »). Frica are un efect mineralizant ; în lumea lui

Caragiale oamenii se transformă adesea în licheni și mușchi, devin o rocă vegetală.

Dacă locuința lui Leonida capătă un aspect de cazemată, locuința lui Jupîn Dumitrache seamănă cu o cazarmă ; desigur, în acord cu specificul acestei lumi, și cazemata și cazarma sînt biete improvizații, simulacre grosolane, neintenționate parodii grotești. Acțiunea din *O noapte furtunoasă* începe într-o « odaie de mahala », unde se găsesc doi bărbați. Ambii sînt îmbrăcați în uniforme. Unul este Jupîn Dumitrache, « în haine de căpitan de gardă fără sabie », iar celălalt este ipistatul Nae Ipingescu, se-nțelege de la sine că în uniformă. Singurul obiect din încăpere care atrage atenția este o armă, așezată de altfel la vedere (« răzemată de fereastră, o pușcă de gardist cu spanga atîrnată lîngă ea »). Jupîn Dumitrache îi povestește ipistatului întîmplarea cu « bagabontul » care i-a scăpat ; este o istorioară cu tematică vitejească, deși s-a încheiat cu un eșec, nu cu o victorie ; dar scoate în evidență o anumită stare de spirit. Al treilea personaj care își face apariția (cu el debutează scena a doua) este Chiriac, iar prima lui replică nu este altceva decît un raport militar : « Jupîne, trebuie să facem mandat de arestare pentru Tache pantofarul de la Sf. Lefterie ; nu vrea să iasă mîine la izirciț cu nici un preț. » Cei trei decid, cu vorba lui Chiriac, să-l « pocăiască » pe nesupus. În scena a treia, Spiridon, « băiat pe procopseală în casa lui Titircă », un fel de paj de mahala, îi aduce stăpînului său o gazetă, apoi « sabia și cintironul » : cherestegiul căpitan se prepară să plece « de rond ». În continuare, Jupîn Dumitrache îl elogiază pe Chiriac pentru virtuțile ostășești dovedite (« Nene Nae, auziși cum îmi poartă Chiriac de grija rondului ? Ei ! i-e tot frică să nu uit reglementul. Are ambiț

băiatul, ca să fie compania noastră ceva mai abitir din toate. Gîndești dumneata că mai primeam eu să fiu căpitan dacă nu-l alegea pe el sergent ? Știi cum a regulat compania ? »), apoi ascultă și comentează ce-i citește Ipingescu din *Vocea Patriotului Naționale,* gazeta adusă mai înainte de Spiridon. Este vorba de articolul lui Rică Venturiano, intitulat « *Republica și Reacțiunea* sau *Venitorele și Trecutul* ». Lectura acestui text reprezintă de fapt o instruire propagandistică, necesară efectuării rondului ; nu se pleacă în misiune, chiar dacă este una de rutină, fără prelucrare teoretică. Despre articolul lui Venturiano cei doi spun că « lovește bine », « combate bine », ba chiar că « i-a înfundat ! » : o terminologie însuflețită și luptătoare, ce arată că obiectivele pregătirii au fost integral atinse. Verificarea nu întîrzie. Nici nu sfîrșește bine Ipingescu de citit articolul, că din stradă răzbate « glasul Ziții », ca o răsfrîngere solicitantă în concret a considerațiilor abstracte din *Vocea Patriotului Naționale :* « Mitocane ! pastramagiule ! la polițiune ! » De la teorie se trece la practică. Jupîn Dumitrache își mobilizează tovarășul de luptă (« Săi, nene Nae ! »), Ipingescu răspunde cu un cuvînt, « Urgent ! », care semnifică deopotrivă promptitudine, eficiență și alertă, iar cei doi părăsesc alergînd încăperea, în șuieratul desigur isterizant al « signalului de alarmă » dat de ipistat cu « fluierul de la cheotoarea mondirului ».

Locuință sau cantonament ?!

Atmosfera din casa lui Jupîn Dumitrache indică limpede, în orice caz, în ce măsură este predispusă lumea lui Caragiale să-și militarizeze existența, manifestarea cea mai expresivă a năzuinței autoritare. Și de ce.

Nu o face pentru glorie ; ispita gloriei lipsește acolo unde nu există decît elementara preocupare de a supraviețui cu orice preț. Nu o face pentru a se apăra de o primejdie reală sau închipuită, fiindcă și-a făcut din supunere o armă ce-i îngăduie să-și folosească imensele resurse de viclenie. Nu o face pentru a triumfa asupra unui dușman care o amenință sau care trebuie pur și simplu zdrobit numai pentru că există. Nevoia de a cuceri este la fel de necunoscută în această lume ca și setea de glorie. Avînturile ei războinice au un caracter prin excelență domestic și sînt aproape întotdeauna îndreptate spre interior, consumîndu-se în conflicte ce au invariabila înfățișare a unor scandaluri de familie ori între cunoștințe mai mult sau mai puțin apropiate ; și se poate spune că, deși se teme de invazii, deși are fobia străinilor, lumea lui Caragiale se autoinvadează, asemenea unui aluat care se umflă, împins irezistibil dinlăuntru de fermentația drojdiei, și se revarsă colcăind, bolborosind înfundat, făcînd bulbuci. Sau ca un terci fremătător, în ebuliție. Privită de la oarecare distanță și din afară, ea este cu adevărat moale și potolită ; autopericlitîndu-se, nu mai reprezintă pentru alții nici un pericol. E pașnică – se cucerește neabătut pe sine însăși.

Relativa intimitate a beligeranților și aspectul de ceartă în familie pe care îl au micile sau marile confruntări din această lume nu exclud însă violența, ferocitatea, brutalitățile ; nu exclud, mai ales, ci o implică în chip obligatoriu, vulgaritatea, această aură întunecată și miasmatică a tuturor luptelor și manevrelor sale, fie ele și benigne. Litigiile avînd loc între indivizi și tabere care se cunosc și se aseamănă, toți fiind la fel, o apă și-un pămînt, combatanții nu se sfiesc de nimeni

și de nimic, dîndu-și poalele peste cap cu frenezia redutabilă a trivialității dezlănțuite. Nu sînt, cum s-ar crede, impudici, dar așa e « naturelul » lor și se comportă ca atare.

Fiindcă în această lume adversarul nu trebuie învins, ci compromis. Este regula de fier, totdeauna respectată, a oricărei bătălii care se poartă aici. Se începe, este cea dintîi mișcare strategică, printr-o acțiune de devalorizare verbală, printr-o desființare la nivelul cuvintelor. Inamicul e « un ăla », nu face nici două parale, nu există vreun dubiu în această privință, pentru că, așa cum zice Jupîn Dumitrache, *'I știm noi*. Gruparea lui Cațavencu nu este pentru Tipătescu decît « societatea moftologică a dumnealui » ; și, de altfel, prefectul îl va relega pe avocat în regnul necuvîntătoarelor, anulîndu-i calitatea de om (« lasă-l să urle ca un cîine ! »). O semnificație identică are metoda reducerii la tăcere folosită sistematic de ipistați (« Vorrrbă ! ») : cine nu poate vorbi încetează să existe. Deriziunea, degradarea și dezonorarea adversarului sînt arme de luptă.

Cînd lupți însă cu nimicul, nu există nici victorii, nici înfrîngeri : te confunzi cu el. Unicul rezultat al marilor bătălii din lumea lui Caragiale este macularea tuturor, sărbătorită apoi cu fast prin chefurile de împăcare. În această lume armonia se obține prin aducerea forțată la același numitor, numitorul comun al omogenizării în derizoriu, în trivialitate și în mascaradă.

Cultul uniformei, atît de vizibil și de răspîndit, are, desigur, o componentă demonstrativă, teatrală, exhibiționistă ; dar exprimă și o puternică tendință colectivă spre uniformitate ; provine, de fapt, din cultul uniformului. A ieși din rînd,

a fi altfel, diferit, a îndrăzni să vezi, să vezi și să spui, că împăratul e gol reprezintă în această lume un păcat capital, ce stîrnește și coalizează spontan energiile uniformizatoare ale mediului, manifestate cu o extremă violență. Refuzînd să accepte că un măgar, fie el oricît de instruit și chiar dacă este favoritul împăratului, poate cînta « din gură » *Carnavalul de Venezia,* și nu oricum, ci « cu variațiuni » (« măgar – din gură *Carnavalul de Venezia* – cu variațiuni ?... Ai ?... »), simbolicul personaj Ion din povestirea cu același titlu își plătește scump imprudența (sau inconformismul în această lume – un echivalent al bunului simț), fiind groaznic bătut ori de cîte ori spune ce crede. Îl bat mai întîi cei care asistă la concertul dat de măgar în grădina împăratului și aplaudă cu însuflețire virtuozitatea cîntărețului (« lumea toată de la mare pîn'la mic a pornit să răpăie din palme și să țipe ca nebunii : *„bravo ! bravo ! bis ! bis !"*... »). Îl bat pentru că Ion este singurul care, în loc să fie încîntat de zbieretele asinului ori să simuleze încîntarea, fluieră, și încă « din răsputeri », stricînd unanimitatea entuziasmului : « care cum m-a ajuns, m-a luat în palme, în ghionturi, în picioare ; m-au scuipat ; și după ce s-au săturat, m-au aruncat ca pe o strachină spartă afară din grădină... Am stat puțin așa, pînă să-mi mai vie sufletul la loc ; m-am sculat și am plecat șchiopătînd... și pînă foarte departe, auzeam mereu zbieretele măgarului și bătăile-n palme ale celorlalți, și *bravo !* și *bis !...* » Dar îl bat și pentru că, prin atitudinea lui, tulbură confortul acceptării mascaradei și devine un factor de culpabilizare : « Vedeți-l, oameni buni, pe nenorocitul ăsta !... Tutulor nouă, și împăratului și-mpărătesei, la toți boierii, la tot norodul, mie și dv., ne place la toți ; numai dumnealui nu-i place ! Toți, și eu și dumneavoastră suntem niște proști ;

numa dumnealui, pricopsitul ! mai cu moț... Vine să strice petrecerea și mulțumirea și cheful la o lume-ntreagă... Apoi de ! » A doua oară, Ion este bătut la un han de cei cărora le povestește întîmplarea din grădina împăratului. Ascultătorii istoriei cu măgarul cîntăreț sînt oameni « din lumea de rînd », dar și aceștia îi reproșează lui Ion diferențierea (« dacă place la toată lumea, ce te amesteci tu ?... ce-ți pasă ție ? »), iar pentru a-l determina să se supună, recurg și ei la metoda verificată a convingerii prin păruială : « L-au luat în palme, în ghionturi, în picioare... și trage-i, care mai de care, și tăvălește-l prin umbrar, unu-l lăsa de ostenit, ș-altu-l lua de odihnit... » În lumea lui Caragiale ereticii sînt bătuți măr, nu arși pe rug.

De altfel, verbele marțiale, verbele de luptă ale acestei lumi sînt « a umfla », « a pocăi », « a regula », « a lucra », « a băga la răcori », « a înfunda » : un limbaj al convertirii cu de-a sila și al compromiterii, mai degrabă viciat decît frust. Este un limbaj format și întrebuințat în mod obișnuit în spațiile ancilare (curtea din dos, scara de serviciu etc.), acum însă generalizat și folosit pretutindeni, cu un fel de ostentație agresivă și grosolană. Aceste verbe desemnează acțiuni foarte concrete, de regulă bătăi, îndreptate asupra corpului, adică asupra ultimei, elementarei și esențialei redute a identității umane. În lumea aceasta a dispărut tot ce ține de spirit, de suflet, de interioritate ; un observator din afară nu poate preciza nici măcar, de pildă, care este ori care a fost religia acestor oameni, acum încrezători doar în « noroc » sau în « ghinion » ; totul se reduce la corporalitate, la bietele trupuri. Atentat la însăși integritatea materială a persoanei, bătaia rămîne (sau devine) forma totală, completă de aservire și de constrîngere,

fiind cu atît mai eficientă cu cît este o acțiune ce implică o dublă și integrală înjosire a ființei, a celui bătut, dar și a celui care bate ; și, într-adevăr, în lumea lui Caragiale bătaia este practicată pe scară largă și cu o voluptate ce ține, probabil, de vocația patologică a degradării.

Este un cod social.

Dar limbajul bătăuș nu reprezintă decît o specie a limbajului autoritar propriu acestei lumi. Funcției de comunicare a limbii tinde să i se substituie, în lumea lui Caragiale, un raport de putere, el însuși foarte specific, din acest proces rezultînd ceea ce s-ar putea numi limbajul servituții împuternicite.

Fenomenul este evident, spre exemplu, în cazul « depeșei » primite de Tipătescu din partea guvernului. Este o « depeșă *fe-fe* urgentă », are, așadar, un caracter imperativ explicit ; sensibilitatea lui Pristanda la semnalele poruncitoare fiind profesional dezvoltată, polițaiul o aduce « venind fuga », dinamizat de indicația textuală. În aparență, depeșa comunică numele unui candidat propus de la centru ; în realitate, este un ordin categoric, inflexibil – « Cu orice preț, dar cu orice preț, colegiul d-voastră al II-lea trebuie să aleagă pe d. Agamemnon Dandanache. Se face din aceasta pentru d-voastră o înaltă și ultimă chestie de încredere. » Omnipotenta conducere a județului este situată astfel într-un rol subaltern, de executant servil pînă la orbire ; în același timp este însă învestită cu puteri nelimitate (« Cu orice preț, dar cu orice preț... ») : dependență și despotism, o ambivalență caracteristică.

Limbajul servituții împuternicite are două fețe, una dominatoare și brutală, cealaltă obedientă și slugarnică. Este un limbaj care leagă, la propriu, funcția sa fiind esențial coercitivă. Asigură o identitate de grup, dar și o identificare cu un grup ; și subliniază o apartenență supraindividuală, securizantă. Fiindcă există un cert confort al îngrădirii, o bună stare a constrîngerii, o comoditate a renunțării la sine și a integrării satisfăcute într-o masă uniformă, o voluptate a lipsei de răspundere și de inițiativă, la fel cum limbajul stereotip, alcătuit din șabloane și rudimente de șabloane, din seturi indiferente de expresii prefabricate și din cuvinte care și-au pierdut orice înțeles, fiind bune la orice și oriunde, este infinit mai comod decît limbajul viu și liber, individualizat, responsabil și activ al deschiderii către vastitatea realității.

Forma de viață corespunzătoare limbajului autoritar din lumea lui Caragiale, un limbaj prin excelență stereotip și abstract, este de aceea azilul, un spațiu închis, nivelator, care protejează și concomitent îngrădește. Ispita azilului produce, de pildă, teoria Conului Leonida despre acea utopică administrație în care « nu mai plătește niminea bir » și « fieștecare cetățean ia cîte o leafă bună pe lună », de sursa veniturilor urmînd a se îngriji exclusiv autoritatea supremă (« Treaba statului, domnule, el ce grijă are ? pentru ce-l avem pe el ? e datoria lui să-ngrijească să aibă oamenii lefurile la vreme... »). Deși nu este pensionar ca Leonida, așadar, în chip oarecum natural predispus la năzuințe vegetative, ci mare agricultor, nenea Stasache din *Inițiativă* crede la fel : « Nu, domnule, pînă nu vine statul cu o lege nu mai merge !... Statul trebuie să se gîndească serios ! » Enervat la culme că doica nu-i mai poate alăpta fetița, pe Sisilica, amicul Mitică (tot în *Inițiativă*)

izbucnește într-o diatribă la adresa... statului : « Și statul – urmează, din ce în ce mai enervat, bietul părinte – stă cu mîinile-ncrucișate, și nu vrea să se gîndească serios, cînd este vorba de o chestiune care interesează țara întreagă, secerînd atîția copii, chemați să dea tributul lor de sînge... Este o chestie mare, domnule, chestia alăptării !... să nu glumim ! » E de părere și el că « Statul este dator să se gîndească, în sfîrșit, să ia inițiativa ». Azilul eliberează pînă și de efortul de a gîndi.

Și, de fapt, în lumea lui Caragiale trăncăneala însăși joacă rolul de azil.

Hodoronc-hodoronc, zdronca-zdronca...

I.L. Caragiale – *O scrisoare pierdută*

Pe cît de mult, pe atît de prost se vorbește în lumea lui Caragiale. Calitatea exprimării verbale este mereu și pretutindeni lamentabilă, din motivele cele mai variate : naturale (defecte de pronunție, de ritm, de articulare ; tulburări datorate imbecilității, stărilor de confuzie mintală, demenței, maniilor), culturale (ignoranță, snobism), sociale (deformările produse de retorica pișicheră și de limbajul servituții împuternicite).

Este un univers logopatic, răsfrînt într-o realitate desfigurată și bicisnică, realitatea « mahalalei » omniprezente și triumfătoare. E semnificativ, desigur, că *O noapte furtunoasă* începe într-o « odaie de mahala », că *D'ale Carnavalului* de-

butează într-un « salon de frizărie de mahala » și continuă la « un bal mascat de mahala », iar *Conul Leonida față cu reacțiunea* se desfășoară într-o « odaie modestă de mahala » ; dar și în absența acestor precizări sociografice, tot în « mahala » se rămîne : este o categorie suprasocială și supratopografică, de o natură mai curînd patologică, manifestată înainte de orice în comportamentul verbal.

În lumea lui Caragiale se vorbește gîngav, peltic, sîsîit, bîlbîit, « cepeleag », cuvintele sînt supuse unei mutilări sistematice, la nivel sintactic au loc adevărate cataclisme. Irezistibil comică, seria logopaților are totuși un monstruos aspect goyesc ; intră aici Agamiță Dandanache (« Închipuiește-ți să vii pe drum cu birza ținți postii, hodoronc-hodoronc, zdronca-zdronca... si clopoțeii... »), coana Lucsița, « moașa diplomată », care « vorbește cam peltic » (« Țe ? țe rîdeți ? »), pedagogul « de școală nouă » Marius Chicoș Rostogan, « distinsul nostru pedagog absolut » (« Vom căuta să ne roskim astăzi ghespre metoda ghe a prăda grămakica în jenăre... »), « căpitanul gvardiei », cuconul Iorgu, care « vorbește cepeleag și sîsîit » (« Acuzica luaci-mă în brace și m-aridicaci în sus ! »), valetul unui ministru (« Am o nepoată în glasa doa la scoala de fete din coloarea de ciadariu de aici, și madama nu vrea să o treacă în glasa treia ; zice că o s-o lase repedentă... »), « mușteriul cel nou » care « îngălează silabele, pe unele prea slabe neglijîndu-le chiar de tot » *(C.F.R.)*, petiționarul cu mișcările « nesigure ca și articularea vorbelor » *(Petițiune...)* etc., etc. De « Galibardi », « plebicist », « vitrion », « lăcrămație », « Marcu Aoleriu », « bampir » etc. știe toată lumea. Femeia Caliopa, « repu-

blicana română », pretinde că la ședințele de spiritism ar fi ascultat « poezii de Iminescu și Victor Cucu » : « Iminescu » este Eminescu, iar « Victor Cucu » – Victor Hugo. Discursul lui Farfuridi are un izbitor caracter oligofrenic, indicațiile în legătură cu modificările fiziologice ale stării oratorului configurînd o veritabilă fișă clinică : « Atunci, iată ce zic eu, și împreună cu mine *(începe să se înece)* trebuie să se zică asemenea toți aceia care nu vor să cază la extremitate *(se îneacă mereu)*, adică vreau să zic, da, ca să fie moderați... adică nu exagerațiuni !... Într-o chestiune politică... și care, de la care atîrnă viitorul, prezentul și trecutul țării... să fie prea-prea, ori foarte-foarte... *(se încurcă, asudă și înghite)* încît vine aci ocazia să întrebăm pentru ce ?... da... pentru ce ?... Dacă Europa... să fie cu ochii ațintiți asupra noastră, dacă mă pot pronunța astfel, care lovesc soțietatea, adică fiindcă din cauza zguduirilor... și... idei subversive... *(asudă și rătăcește din ce în ce)* și mă-nțelegi, mai în sfîrșit, pentru care în orice ocaziuni solemne a dat probe de tact... vreau să zic într-o privință, poporul, națiunea, România... *(cu tărie)* țara în sfîrșit... cu bun-simț, pentru ca Europa cu un moment mai nainte să vie și să recunoască, de la care putem zice depandă... *(se încurcă și asudă și mai tare)* precum – dați-mi voie – *(se șterge)* precum la 21, dați-mi voie *(se șterge)* la 48, la 34, la 54, la 64, la 74 asemenea și la 84 și 94, și ețetera, întru cît ne privește... pentru ca să dăm exemplul chiar surorilor noastre de ginte latine însă ! *(foarte asudat, se șterge, bea, iar se șterge și suflă foarte greu. Trahanache a urmărit cu mîna tactul sacadelor oratorice ale lui Farfuridi. Bravo și aplauze în fund, conduse de Brînzovenescu ; rîsete și sîsîituri în grupul la Cațavencu. Clopoțelul lui Trahanache de abia se mai*

aude. – După ce s-a mai oprit zgomotul, cu multă aprindere.) Dați-mi voie ! Termin îndată ! mai am două vorbe de zis. *(zgomotul tace.)* Iată dar opinia mea. *(în supremă luptă cu oboseala care-l biruie.)* Din două una, dați-mi voie : ori să se revizuiască, primesc ! dar să nu se schimbe nimica ; ori să nu se revizuiască, primesc ! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale... Din această dilemă nu puteți ieși... Am zis ! »

În lumea lui Caragiale fondul strică formele, tot așa cum vorbitorul strică limba. Trăncăneala e un balamuc verbal. Cuvinte, idei, atitudini, totul se pervertește, se degradează, cade în ruină, se dizolvă într-o năclăială informă. Omul caragialesc e purtător de haos.

Și este mînat de o voracitate aproape maladivă. Totul se înfulecă în această lume – averi, funcții, onoruri, putere, cuvinte. Lista comițiilor și a comitetelor al căror membru e Zaharia Trahanache seamănă cu inventarul unui stomac monstruos. Toate discursurile ținute în lumea lui Caragiale provin și dintr-o bulimie verbală. Cheful, una dintre modalitățile frecvent întîlnite de satisfacere a unei lăcomii obsedante, nu se rezumă la mîncare și băutură, implică și « spiritul », e drept că în forma declasată a vorbelor de spirit, ca în *Repausul duminical* : « Știu c-am petrecut ! Ce chef !... și, dacă trebuie să fim drepți, Costică a plătit de două ori petrecerea improvizată – și cu bani și cu spirit – ce vervă !... Din cînd în cînd, constatînd că lăsăm „să se răcească" paharele noastre pline, ne strigă, ridicînd pe al său : — Jos repausul dominical !... Să lucrăm ! lucrați, domnilor ! Iar noi, împărtășind părerile lui,

lucrăm cu stăruință... Ce activitate ! cinci ore fără-ntrerupere, pe nerăsuflate... »

Elanul digestiv*, fundamental în lumea lui Caragiale, se manifestă în aproape toate planurile existenței. Pentru Conul Leonida, proba supremă a devotamentului nutrit de volintirii lui « Galibardi » pentru conducătorul lor constă în abținerea de la mîncare și băutură timp de trei zile, cu condiția, desigur, ca alimentele și lichidele să lipsească, pentru a nu fi duși în ispită (« Și toți se-nchină la el ca la Christos ; de hatîrul lui, sunt în stare, trei zile de-a rîndul, să nu mănînce și să nu bea, dacă n-or avea ce. »).

Opiniile și principiile variază în raport de dimensiunea alimentară a vieții cotidiene. Cînd au bani și pot mînca pe săturate, Lache și Mache sînt partizanii ordinii existente : « În cea dintîi săptămînă după luarea lefii, principiele lor se întemeiază : pe recunoașterea ordinii și scopului providențial în mersul omenirii ; pe adevărul că omul nu este numai o vită, care trăiește pentru a mînca și a bea, ci un agent dumnezeiesc, însărcinat cu o misie înaltă în complexul universului ; pe necesitatea guvernului aflător la putere ; în fine, pe temeiuri pur conservatoare. » Cînd flămînzesc, devin revoltați : « Deodată însă cu ieșirea celor din urmă gologani din jiletcile lor, Lache și Mache părăsesc aceste principii „uzate“ și „falșe“ ; atunci lumea și omenirea sunt numai o confuzie fără plan nici ordine ; guvernele toate sunt rele, dar cel mai rău

* Sub titlul *« La grande bouffe »*, tema « gastronomică » în schițele și povestirile lui Caragiale a fost analizată, din alt unghi, desigur, de Al. Călinescu în vol. *Caragiale sau vîrsta modernă a literaturii*, Editura Albatros, 1976, pp. 177-187.

e cel de față ; omul este un joc nenorocit al oarbei întîmplări, o victimă a societății – principii aproape anarchiste – totul se stinge într-un mormînt ! – amar scepticism ! » Mănîncă și beau cînd sînt mulțumiți de viață, mănîncă și beau cînd sînt « adînc blazați » (« Mănîncă și bea, Lache ori Mache ! că cu atîta ai să te alegi !, își zic ei adînc blazați »). La « revuluție » se merge ca la o petrecere populară (« Zic : gătește-te degrab', Mițule, și... hai și pe la revuluție. Ne îmbrăcăm, domnule, frumos, și o luăm repede pe jos pîn' la teatru... ») și, de fapt, « revuluția » caragialescă nici nu e altceva – « Dar, cînd am văzut, am zis și eu : să te ferească Dumnezeu de furia poporului !... Ce să vezi, domnule ? Steaguri, muzici, chiote, tămbălău, lucru mare, și lume, lume... de-ți venea amețeală nu altceva. » Pentru a proclama Republica de la Ploiești, Prezidentul se urcă « pe un scaun de tocat cîrnați », iar la o oră după citirea « actului solemn al întemeierii Republicii », ca o consistentă dovadă a cuceririi libertății, « se desfundă în toate răspîntiile boloboace, în sunetele marșului eroic de la 48 ». Încă o oră mai tîrziu se iese cu lăutarii în natură : « La 8, o parte din popor, cu polițaiul și un taraf de lăutari, mergem la grădina Lipănescului. Aci, pe iarbă, se-ncinge un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrîne republici. Grătarele sfirîie aruncînd în aer valuri de miros fierbinte și gras, ca niște altare antice pe cari se ard ofrande unui zeu tutelar. Canalele o dată deschise nu se mai închid. Boloboacele golite se rostogolesc hodorogind departe, ca niște ruginite instituțiuni ce nu mai corespund exigențelor moderne, și, în locul lor, se-mping cu greutate alte boloboace pline, ca niște reforme pe cari le reclamă spiritul progresist al timpului și interesele vitale ale societății. Ce veselie ! ce avînt ! ce entu-

ziasm !... A ! sunt sublime momentele cînd un popor martir sfarmă obedele și cătușele tiraniei și, aruncîndu-le departe, tare de dreptul său, fără ură, uitînd trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfînta Libertate și – te pupă ! O ! », sărbătorirea măreţului eveniment încheindu-se odată cu terminarea proviziilor (« Încet-încet, cu ultimii cîrnați, cu ultimele fleici și oale, se strecură și poporul martir... »). Este de presupus că în paradisul imaginat de această lume curg rîuri de vin și sînt munți de cîrnați și de fleici. Întreaga interpretare dată de Jupîn Dumitrache și de Ipingescu savantului articol din *Vocea Patriotului Naționale* se bazează pe referințe de ordin alimentar (« să șază numai poporul la masă, că el e stăpîn » ; « cine mănîncă poporul să meargă la cremenal ! » ; « A ! înțeleg ! bate în ciocoi, unde mănîncă sudoarea poporului suveran... știi : masă... sufragiu... »). Conul Leonida visează bucuriile unei « legi de murături » ; și tot el crede că reacționarii au această trăsătură distinctivă : ei « mănîncă » « lefurile cu lingura ».

O adevărată viziune alimentară asupra lumii, vieții și societății, împinsă pînă la logofagie. Legea morală a lui Pristanda este « pupă-l în bot și-i papă tot », iar el i se conformează cu atîta zel, încît « papă » pînă și cuvintele interlocutorilor, înhățîndu-le îndată ce au fost rostite și repetîndu-le însoțite de invariabilul « curat » – probabil, un fel de salivație verbală desemnînd mestecarea vorbelor preluate din gura altora.

Deși tot mai ruptă de realitate și mai înfeudată universului bolnav al trăncănelii, lumea lui Caragiale nu este totuși o lume în declin. Se află, dimpotrivă, la apogeu, se găsește în plină înflorire. Este o lume nouă, dar nu una de curînd

născută, încă șovăielnică, în curs de consolidare : pe temeiurile sale stă așezată solid, nimic nu o poate clinti. Personajele în vîrstă sau aflate la maturitate deplină sînt majoritare, iar cele tinere (Spiridon, Chiriac, Zița, Rică, Iordache, Catindatul etc.) merg hotărît pe drumul croit de înaintași. E un drum de lupte, « seculare » cum zice Cațavencu, și eroii mai bătrîni își rememorează cu mîndrie participarea la evenimente istorice. Agamiță Dandanache « luptă » încă de la « patuzsopt », Leonida a fost de față la « revuluție », Crăcănel s-a numărat printre « volintiri ».

Toți sînt « d-ai noștri » sau devin astfel în această lume. Ca să-l scape de bătaia pe care Jupîn Dumitrache se pregătea să i-o administreze, Ipingescu îl pune pe Rică Venturiano sub vălul ocrotitor al aceleiași miraculoase formule : « e d-ai noștri, e patriot ! » După încercarea ghinionistă de a se alege deputat, Cațavencu intră și el în rînduri, se face « nembru », primind de la Trahanache această binevoitoare confirmare : « Și așa, zi ? d-ai noștri, stimabile ? bravos ! mă bucur ! » Se vorbește uneori despre cîte unul care n-ar fi « d-ai noștri », dar nu apare niciodată în scenă vreun reprezentant al acestei specii bizare. Și e lesne de înțeles de ce : nici n-ar putea, fiindcă de veghe stau cei de la « polițiune », gata să-l « umfle ». Cine nu e « d-ai noștri » este « regulat » și « pocăit » fără prea multe menajamente.

În această lume în care toți sînt ori devin « d-ai noștri » fiecare îl crede pe celălalt prost, fiecare, la rîndul lui, face pe prostul. Fiindcă adevărata, suprema valoare a acestei lumi este prostia – și toți se străduiesc să fie, să dea impresia că sînt cît mai proști.

Lumea lui Caragiale este o prostocrație, în sistemul căreia prostia reală, autentică se confundă indiscernabil cu simularea prostiei. Nu se mai poate ști dacă Trahanache, Pristanda, Jupîn Dumitrache, Pampon, Crăcănel, Agamiță Dandanache sînt cu adevărat proști ori se prefac într-un chip extrem de abil că sînt proști : din această profundă ambiguitate se naște, în orice caz, o lume în care, pentru a supraviețui, este necontenit nevoie să faci pe prostul, să intri în corul uniform și zgomotos al marii trăncăneli, să fii asemenea ei.

Părăsind-o, se poate exclama asemenea unuia dintre personajele sale :

« Ce lume ! ce lume ! ce lume ! »

Anexă

Cîteva lămuriri

Am încercat să uit, pentru a scrie acest eseu, tot ce știam, tot ce am învățat și am citit despre Caragiale.

Dar nu pentru a forța eventuala formulare a unor puncte de vedere inedite și nici pentru că aș fi fost nemulțumit sau dezamăgit. Cînd nu exprimă doar un agresiv complex provincial, detestabila mistică a noului și a priorităților are ceva dubios, de natura unui infantilism patologic. Apoi, despre Caragiale s-au scris de-a lungul timpului lucruri admirabile, unele de-a dreptul extraordinare, iar multe din studiile și eseurile ce i-au fost consacrate în ultimii 20-25 de ani figurează printre cele mai importante lucrări de critică și istorie literară românească din această perioadă.

Am de altfel impresia că despre Caragiale nu se poate scrie decît ori bine sau foarte bine, ori prost sau foarte prost, rareori și numai cu greu mediocru, plat, plicticos. Să scrii plicticos despre Caragiale este chiar o performanță, nu la-ndemîna oricui ; prost sau foarte prost, în schimb, e cu totul altceva și se-nțelege de ce. Mi-aș îngădui să afirm

că există un curios « efect Caragiale », în virtutea căruia comentariile neghioabe – de cele care sînt profunde nerozii nici nu mai vorbesc, ele devin memorabile ! – capătă o stranie fosforescență caragialescă. Fascinată de spectacolul abisal și etern al prostiei, opera lui Caragiale are puterea diabolică de a-și îngloba nu numai detractorii, dar și pe acei apologeți amețiți de iluzia că elogiul scuză inepția. De ce o laudă stupidă ar fi mai presus decît o contestație imbecilă ? Am și visat cîndva să pot alcătui o antologie a celor mai grozave prostii care s-au scris pînă astăzi despre Caragiale ; sînt minunate. Aș fi intitulat-o *Temă și variațiuni* și cred că s-ar fi putut citi ca o addendă la opera lui Caragiale. Am renunțat, între timp, la acest proiect, dar nu mă pot opri să nu dau cîteva exemple. Aș fi început, desigur, cu articole din timpul vieții lui Caragiale. Iată un fragment dintr-o cronică la cea dintîi reprezentație cu *O noapte furtunoasă* : « Abstracțiune făcînd de imoralitatea acestei piese și apreciind-o pur și simplu ca valoare excluzivamente literară, ea ne prezintă figura unei nulități absolute, lipsindu-i caracterul literar, fără unitate de acțiune, cu o intrigă confuză, lipsită de interes, cu niște aluziuni politice parte plagiate, parte pline de spiritul cel mai insipid, posedînd însă din contra *in sumo gradu* tipul cel mai reușit al imoralității celei mai lascive, prezentîndu-ne pe scenă viciurile cele mai abjecte ale societății, autorul a dat probe de un mare curagiu pentru a avea cutezanța să se expuie înaintea publicu-

lui cu o producțiune demnă de secolul cel mai corupt al unei societăți în disoluțiune. » Din această lungă și bălmăjită frază de factură caragialescă nu lipsește nici măcar inevitabila expresie în latinește, inevitabil schilodită. Acum, și dintr-o cronică despre *O scrisoare pierdută* : « Are dreptate autorul *Scrisorii pierdute* cînd cere autorului dramatic o observație exactă a societății ; se înșală însă cînd se mărginește să nu observe decît o singură latură a lucrurilor și se încăpățînează a nu vedea decît lucrurile urîte. Obține astfel un succes facil, împotriva căruia este însă datoria noastră a tuturor să reacționăm, căci dacă nu admitem că teatrul poate reforma gustul publicului, nu putem tăgădui că îl poate perverti. Or, acest soi de spectacol, în care vițiul se lăfăiește triumfător, în care se răsfață platitudinea, în care tot ce e nobil e tîrît în noroi, în care nu se vede strălucind nici un sentiment bun, în care stăpînește sceptismul, nu este făcut să deștepte în inima spectatorilor cultul pentru ideile nobile, marile entuziasme, credințele puternice de care avem atîta lipsă. » Cum să nu recunoști aici inimitabilul ton al gazetarilor din lumea lui Caragiale, de la oropsitul Turturel alias Edgar Bostandaki la inventivul Caracudi, de la profeticul Venturiano la fulminantul moralist Cațavencu ?! Sau altceva. În veacul trecut un oarecine afirma că « D. Caragiali n-are arta dramaturgului, nici arta omului de litere ! Face bune caraghiozlîcuri, dar mediocri scrieri literare. » După mai bine de un

secol ar fi fost riscant, desigur, să se mai spună despre Caragiale că n-ar avea « arta dramaturgului, nici arta omului de litere » ; dar s-a putut susține, și tot cu seninătate, că este un autor de « bune caraghiozlîcuri » ; firește, în alți termeni, mai evoluați și cu aparență (probabil, și cu intenție, de ce nu) de elogiu ; ca, de pildă, scriindu-se că este « înzestrat cu o formidabilă *vis comica*, fără pretenții de problematică ». Este o afirmație făcută în 1987. Caragiale – « fără pretenții de problematică » ?! A, da, de bună seamă, ne reamintim : ... « bune caraghiozlîcuri ». Și așa mai departe. Antologia n-ar fi omis nici teoriile despre Caragiale ca « ultim ocupant fanariot », nici pe cele despre « atitudinea zeflemistă în viață », pe care el ne-ar fi lăsat-o moștenire ; să trecem însă.

Dacă am încercat să uit ce știam din lecturile despre Caragiale și despre literatura lui, a fost numai pentru a-i citi opera așa cum se citește *Iliada*. Sau teatrul lui Shakespeare. Cu alte cuvinte, nu am vrut să fac din Caragiale, cum se spune, « contemporanul nostru », dar nici să mă travestesc în contemporanul lui n-am vrut. Mai convenabilă mi s-a părut soluția unei situări, a unei deplasări în lumea operei lui, urmată de o relatare cu intenții analitice. Fiind o lume în același timp moartă și vie, moartă sub aspect istoric, dar vie ca univers artistic, așadar, accesibilă și analizabilă ca umanitate esențială, în lumea lui Caragiale am pătruns ca un călător într-un

univers complet străin. Ca un explorator sau ca un naufragiat într-o lume necunoscută, în multe, foarte multe privințe neverosimilă, stranie, totuși reală, existentă. Nu am cucerit-o, nu m-a cucerit, nu am asimilat-o, nu m-a asimilat; dar am străbătut-o, cum se zice, în lung și în lat, căutînd să o cunosc și să o înțeleg. O experiență de viață mai mult decît o experiență de lectură; i-am întîlnit pe Jupîn Dumitrache și pe Ipingescu, pe coana Joițica, pe Trahanache și pe Tipătescu, i-am ascultat pe Farfuridi și pe Cațavencu, l-am văzut pe Pristanda în exercițiul « foncțiunii », am fost pe la berării cu amicul Nae, am conversat cu Mitică și Costică, dar și cu Lache și cu Mache, am fost de față la marea adunare populară de la Mizil, organizată de Leonida Condeescu în cinstea primei opriri a expresului Bucarest-Berlin, în sfîrșit, am luat parte și la carnaval. Cu cît am cunoscut-o mai bine, cu atît această lume, altminteri veselă și euforică, n-am ce zice, mi-a fost mai puțin familiară. Revenit la îndeletnicirea mea, ca dintr-un vis ori ca dintr-o călătorie pe alt tărîm, am încercat să o descriu, să-i analizez anumite caracteristici, să-mi pun în ordine observațiile, să le interpretez. Unele erau contradictorii, altele tulburi, nu puține păreau lipsite de sens. Mi-am amintit însă, citisem asta într-o carte despre O.Z.N.-uri, că și imaginile transmise de pe Lună de ultramoderne aparate de înregistrat au dat uneori specialiștilor impresia că sînt contradictorii sau lipsite de sens. Unii le-au crezut ratate și le-au

aruncat, alții le-au pus la index, ca să nu tulbure lumea, dar au fost și savanți care au înclinat să creadă că lipsa de sens a imaginilor și a datelor recepționate nu este decît proiecția unei neputințe de a le înțelege. Această din urmă atitudine mi se pare onestă și rezonabilă. În relatarea mea despre lumea lui Caragiale nu am renunțat, în consecință, la observațiile contradictorii sau al căror sens nu l-am găsit ; poate sînt un balast, poate nu ; cititorul le va descoperi el însuși, cu siguranță, și va decide. Fiindcă lumea lui Caragiale, trebuie să o spun, este departe de a fi perfect inteligibilă ; cel puțin pentru mine. Și nu doar în acele detalii care țin de concretul unei existențe perimate sub aspect istoric, pentru a căror explicare este nevoie de arheologie. Am vrut chiar, o clipă, să-i dau numele *Caragialia* și să exclam, dar nu nostalgic, « *Et in Caragialia ego !* » ; însă mi s-a părut frivol. Și apoi, în lumea lui Caragiale moda expresiilor în latinește fiind foarte răspîndită, puteam fi suspectat că m-am contaminat de spiritul ei. Este ultimul lucru pe care mi l-aș dori. Pentru că în lumea lui Caragiale ești ispitit la tot pasul să rîzi în hohote, rîde și ea, dar la rădăcina rîsului se află spaima. Rîzi, rîzi, rîzi și, dintr-o dată, cu vorba unui personaj de-acolo, « te-apucă groaza, monșer, groaza !... ». Iar eu, fiu credincios al acestui sfîrșit de secol XX și al lumii mele, m-am obișnuit să nu mă îngrozesc de nimic. Aș vrea să cred că nimic din lumea lui Caragiale nu s-a lipit de mine.

///

Cînd mi-am redactat însemnările, am recitit, totuși o bună parte din ce s-a scris despre Caragiale. Mai întîi, cum se și cuvine, Maiorescu, Gherea, Ibrăileanu, Iorga, Ralea, Zarifopol, Cioculescu, Vianu, Călinescu, Pompiliu Constantinescu ; apoi Elvin, Cazimir, Paleologu, Silvestru, Pintilie, Al. Călinescu, Dimisianu, Cristea, Florin Manolescu. Am constatat că în destule cazuri văzusem ceea ce, cu normale diferențe de unghi și de perspectivă, mai fusese observat ; așadar, nu mă înșelasem. Departe de a mă simți frustrat, deposedat de meritul vreunei întîietăți eventuale, am trăit bucuria de a mă regăsi într-o solidaritate esențială : aceea a eforturilor succesive și mereu reluate de înțelegere și descriere a lumii lui Caragiale. În ce măsură încercarea mea va fi avînd și o anumită originalitate, nu eu sînt cel care trebuie să aprecieze ; și, oricum, nu cu intenții de originalitate am scris acest eseu.

Absența oricărui accent polemic nu se explică altfel. Există, totuși, în șirul de pe acum imens al scrierilor despre Caragiale, un text ce poate da impresia falsă că am pornit de la el, spre a-l contesta integral. Aparține lui Mihai Ralea, a fost publicat în 1931, reluat în volumul *Valori* (1935) și reeditat, mai de curînd, în *Scrieri*, vol. II (Editura Minerva, 1977, pp. 609-613). Este intitulat *Lumea lui Caragiale* și susține că..., dar mai bine să-l reproduc decît să-l rezum :

« Am revăzut zilele trecute *Noaptea furtunoasă*. Mi-a apărut de data aceasta sub un alt aspect. În

afară de marile calități de comic și de dramatism, conținutul, viața piesei mi s-au părut stranii, neobișnuite. Nu puteam să le încadrez cu nici un chip lanțului logic de evenimente care se desfășoară sub ochii noștri și care se cheamă prezentul. Eroii aceștia mi-erau străini. Ei veneau dintr-o lume necunoscută și fericită. Era greu să recunoaștem în vreunul din ei rudele noastre mai bătrîne. Nici o filiație nu-mi părea posibilă. Oamenii care se mișcau pe scenă trăiseră în altă țară și în altă civilizație. Îi înțelegeam, ne amuzau, ne încîntau, eram fericiți, dar îi priveam cu sentimentul curios cu care privești o speță străină cu moravuri bizare.

Sînt puține pagini literare care mai pot da astăzi atîta bucurie ca acelea ale lui Caragiale. Plăcerea, imensa plăcere, nu reiese din comicul situațiilor, din înjghebarea dramatică (adesea măiestrită, deși simplistă după procedeul qui-pro-quo-urilor sistem Labiche), sau din adîncimea observației. Toate acestea le-am gustat și le-am admirat altădată. Ele formează azi un sediment de mult depus în noi, un bagaj de stări sufletești mai dinainte înțelese, apriorice, ori de cîte ori înfruntăm opera marelui scriitor.

Fiecare operă literară își schimbă obiectivul după epocă. Efectele ei se actualizează mereu altfel. *Astăzi* Caragiale ne satisface pentru alte motive decît ieri.

Funcțiunea literaturii e complexă. Orice ar zice puriștii, arta servește totdeauna la ceva. Cîteodată ea e consolație, alteori un derivativ, de cele mai

multe ori, o justificare prin identificare. Rezonanța pe care o găsește în noi o operă cere azi o condiție, mîine alta. Literatura lui Caragiale e azi mai ales un minunat *antidot*. Toată lumea e de acord că trăim vremuri aspre, aprige. Sîntem actori, benevoli ori siliți, ai unor timpuri de gestațiuni teribile. Se joacă în fața noastră soarta omenirii și a civilizației întregi. Asemenea momente pot fi grozav de interesante. Nu sînt însă, cu nici un chip, vesele. Transformările brutale presupun noi adaptări. Ele cer elasticități speciale. Și acolo unde nu le găsesc, provoacă tragedii. Trăim un timp de mari semnificații etice, poate chiar metafizice. Rîsul bonom, rîsul dezinteresat, gluma pentru glumă sună fals, deplasat, ofensator. Distracția pentru distracție pare un adevărat scandal. Nu e caracteristic faptul că a murit sub ochii noștri, în toate țările, opereta ? Există, adecvate timpurilor, două feluri de literatură. Una agreabilă, veselă, apoliniană, calmă, fericită. Alta sumbră și chinuită de presentimente negre, care nu iartă fericirea, care amenință cu blesteme apocaliptice și cu viziunea Infernului. E literatura timpurilor revoluționare. E literatura rusă, unde revoluția e endemică.

Veți recunoaște că poporul nostru e un admirabil popor meridional, vesel, glumeț permanent, inconștient de ziua de mîine, bucuros de clipa de față. Unui astfel de popor nu-i stă bine suferința sau cine știe ce explicație ascetică a unor păcate pe care nu-i în stare să le recunoască. Românul, cla-

sic și regățean, nu admite alt deznodămînt decît gluma. Oricît de necăjit ar fi, ar muri dacă seara, la aperitivul de la bodegă, sau la bridge-ul de la club, n-ar abunda în anecdote sau în butade. Concepția despre viață a românului mijlociu e vodevilescă. (A se medita serios asupra succesului, în astfel de timpuri, a genului Tănase.) Iată un popor foarte puțin dotat pentru suferințele contemporane ! Nedeprins cu legile de aramă ale privațiunilor, el va suferi cumplit. Va suferi mai mult decît altele, dar nu va pierde minunatul său haz. Toată ziua nu auzim decît de impozite mărite, șomaj, suprimări, reduceri sălbatice de salariu, de spectrul foamei și al mizeriei. De aceea, n-am văzut o sală mai frenetic mulțumită decît aceea care aplauda *Noaptea furtunoasă*. Mai uitau oamenii de griji și pe urmă recunoșteau o lume pe care ar fi voit s-o trăiască, pe care au trăit-o fericiți poate părinții lor (mizerabilii) !

Lumea lui Caragiale e un minunat antidot pentru preocupările tragice de astăzi. Acesta e farmecul său cel mai actual. Caragiale și-a scris *Momentele* sale pe timpuri analoage cu ale noastre. Era între 1899 și 1900, pe timpul unei mari crize. (Firește, o criză benignă și inofensivă față de cea de azi.) Și atunci reducerea bugetului la jumătate, suprimări și reduceri de salarii. În multe din schițele sale de atunci găsești următorul dialog :

— Dar ce, nene Iancule, nu cumva te-a suprimat și pe dumneata ?

Un anumit aspect al *Momentelor* prezintă această temă : atitudinea românului în fața suprimărilor bugetare. Verigopulo din *Mici economii* e un suprimat. A fost șef de birou la Finanțe și a rămas fără slujbă. Aceasta nu-l împiedică să stea toată ziua în fața hotelului „Continental" (ca atîția alții astăzi), în ajunul Sfîntului Dumitru, cînd nu știe dacă poate plăti chiria, cu scopul nobil și dezinteresat de a privi la trecători. Și cînd întîlnește un prieten, cu toată criza și cu toți cei zece franci în buzunar („două patace", ce delicioase reminiscențe antebelice !), îl invită să bea „două vermuturi franceze la Tripcovici", care devin trei, fiindcă vorba neamțului : „alle guten Dinge sind drei", și apoi patru, fiindcă „alle guten drei Dinge sind vier", și așa mai departe.

Lumea lui Caragiale e minunată : e o lume absolut paradisiacă, fără griji și fără, cum se spune azi, în limbaj mistic, fără cine știe ce problematici interne. Oamenii rîd, petrec și se bucură. Preocupările lor sînt insignifiante : doi prieteni se ceartă pentru „o lacună" a codului penal. Necazurile cele mai catastrofale erau să fii supărat de „Bubico" în tren sau să primești o pereche de palme ca Edgar Bostandaki. Evident, erau necazuri fără semnificație mondială sau metafizică. Eroii sînt acomodanți, adaptabili : Coriolan Drăgănescu, Verigopulo, nenea Mandache din *Diplomație*. Pe deasupra, sînt „imparțiali ca românu", adică „bine cu toată lumea". Antinomiile sociale și luptele de clasă sînt

remediabile. Grupurile fraternizează, după lupte grozave, unde e vorba de torturi la poliție și chinuri inchizitoriale, printr-un „pupat piața Independenții“. Nimic fioros, nimic feroce, nimic de caracter balzacian. Chiar delicvenții de atunci sînt șmecheri, dar nu sînt bandiți. Lume patriarhală, lume idilică, fără griji și fără preocupări. Cauza stă desigur în prosperitatea lumii întregi. Europa huzurea, îmbuibată de „rente coloniale“. Belșugul era peste tot. Clasele oprimate nu aveau încă nici o poftă de drepturi ori de pîine. Toată lumea accepta situația și se bucura de dînsa. E calm, e liniște, e petrecere. Dar cauza mai stătea și în temperamentul fericit al românului. Caragiale, cel mai național scriitor, cel care a înțeles mai bine firea noastră, ne-a lăsat și acest aspect : românul care nu-și pierde cumpătul în fața crizei. Literatura sa e tonică și plină de consolație astăzi. Dar o întrebare se formulează, totuși : va rămîne și astăzi cetățeanul nostru, pînă la capăt, glumeț sau imperturbabil ? Sau își va schimba caracterul ? Verigopulo stă și acum în fața hotelului „Continental“. Dar privirea sa e abătută și distrată. L-au năpădit și pe el grijile oare ? Bodega Tripcovici există și azi ; dar e numai un „rendez-vous“ pentru bătrînii pensionari, care povestesc nostalgic întîmplări din „le vieux bon temps“. Cît va mai ține excelenta dispoziție a românului ? Iată, deci, cum după ce cortina a căzut peste *Noaptea furtunoasă,* adică după ce „antidotul“ și-a pierdut efectul, demonul îngrijorării pune din

nou chinuitoare întrebări. A fost cîndva aici un paradis de voie bună, dar, ca și pe acela al lui Milton, începem să-l pierdem. »

Aceasta este, în viziunea lui Mihai Ralea, lumea lui Caragiale. O lume veselă, idilică, fără nici o grijă, minunată etc. ; o lume de regretat, în orice caz.

Pentru a ajunge aici, eseistul face o serie de considerații rapide și voioase (nu mai puțin și foarte discutabile) despre firea românului, e drept că despre firea acelui român care își lua seara « aperitivul de la bodegă » și mergea la « bridge-ul de la club », nu știu cît de reprezentativ tipologic și sociologic chiar și pentru anul 1931 : să fi fost oare « bridge-ul de la club » un sport național ? ; emite, în treacăt dar nu și nesemnificativ, părerea că expresia « problematică internă » ar fi o mostră de « limbaj mistic », mă rog, aici nu este chiar nimic de zis ; demnă de a fi remarcată este și afirmația după care « clasele oprimate nu aveau încă nici o poftă de drepturi ori de pîine », de presupus fiind că se hrăneau, cum a și crezut o ilustră persoană, cu cozonaci ; și, de fapt, în primul rînd, procedează la o comparație perfect inadecvată între o realitate concret istorică (« prezentul » său, adică începutul anilor '30) și o realitate artistică (lumea operei lui Caragiale). Inadecvarea este dublă, fiindcă avem de-a face și cu o actualizare, și chiar mai mult decît atît : cu o actualizare tendențioasă. « Prezentului » său din 1931

(« trăim vremuri aspre, aprige ») eseistul îi opune un « trecut » idilic, pe care îl crede conservat într-o operă literară, aceasta fiind citită și înțeleasă ca un strict document de epocă. Într-un fel, eseul lui Mihai Ralea se dovedește foarte instructiv. Poate sluji ca exemplificare negativă impecabilă didactic pentru a se demonstra enormele riscuri ale confuziei dintre o realitate artistică și o realitate concret istorică, dar și enormele riscuri ale actualizărilor bazate pe relația de opoziție prezent-trecut, indiferent de sensul acestei opoziții. Se produce o anumită cecitate care merge uneori pînă la deformarea, desigur că involuntară, a datelor operei. Fiindcă de bună seamă că nu din improbitate eseistul nu observă că Iancu Verigopolu din *Mici economii*, cel care stă în fața hotelului « Continental » avînd numai « scopul nobil și dezinteresat de a privi la trecători », este de fapt proxenetul propriei soții, un abject « *maquereau* », cum zic francezii. Iar modalitatea lui Verigopolu de a se întreține din « micile economii » ale nevestei, « puica », madam Aglae Verigopolu, ajunge să fie considerată de eseist drept caracteristică pentru... « atitudinea românului în fața suprimărilor bugetare » ! Ca să nu mai spun că Verigopolu nici nu fusese « suprimat », ci își dăduse demisia... Caz clar de inevitabilă alterare a operei prin ignorarea specificului artistic și prin actualizare forțată.

Iată de ce, cu toate că în eseul de față lumea lui Caragiale nu este deloc socotită « idilică » etc. (deși

veselă am constatat și eu că ar fi), nu există nici măcar umbra vreunei intenții de replică la viziunea lui Mihai Ralea din 1931 : între altele, și pentru a evita cu desăvîrșire primejdiile actualizării. Am privit lumea lui Caragiale în prezentul ei și am rămas în prezentul meu, distanțîndu-mă de ea în permanență și folosindu-mă în acest scop de toate posibilitățile și mijloacele de care am dispus.

Sper să fi reușit.

Autorul

tra-la-la, da capo, bla-bla-bla, tra-la

tc., etc., etc., tot aia și tot aia, ș.a.m.d., ș.a.m.d.

și dă-i, și dă-i, da capo, și tot așa, și tot așa ...

Tipografia MULTIPRINT Iași
Calea Chișinăului 22, Iași 6600
tel. 032-211225, 236388 fax. 032-211252

Macheta și realizarea : compania

Ilustrația copertei : Carmen Nistorescu

Redactarea : Adina Kenereș

Procesare computerizată : Bogdan Constantinescu

Procesare filme : ZOOM-Soft

Tipărit la Multiprint Iași

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IORGULESCU, MIRCEA
Marea trăncăneală / Mircea Iorgulescu. - Ed. a 3-a. - București : Compania, 2002
120 p. ; 18,5 cm.
ISBN 973-8119-57-X

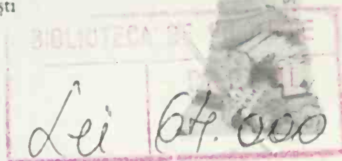
821.135.1.09 Caragiale, I.L.

Str. Prof. Ion Bogdan Nr. 16, Sector 1, 71149 București

Tel. : 211 59 64 Fax : 211 59 48

Departamentul difuzare Tel. : 210 66 90 210 61 94

e-mail : compania@fx.ro

…a-la, da capo, bla-bla- …

etc., etc., tot aia şi tot aia, ş.a.m.d., ş.a.m.d., ş.a.m…

şi dă-i, şi dă-i, da capo, şi tot aşa, şi tot aşa…

ISBN 973-8119-57-X